

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et specialbibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1 9 6 1

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

BIND 48

SLAGELSE

HANDELSTRYKKERIET

1961

REDAKTIONSUDVALGET:

Lektor *L. Balslev*, Sorø.

Bibliotekar *Jens A. Nielsen*, Haslev.

Førstelærer *Erl. Petersen*, Sandved.

(Henvendelse i redaktionssager sker til bibliotekar *Jens A. Nielsen*)

INDHOLD AF BIND 48

Dr. phil. Jacob Jacobsen Dampe	7
<i>Af Amtslæge, Dr. med. Jakob Jakobsen, Vejle</i>	
Postbesørgelse Antvorskov-København i gamle dage ...	41
<i>Af overlærer Fritz Jacobsen, Slagelse</i>	
En speciel vinhandel i det gamle Slagelse	44
<i>Af overlærer Fritz Jacobsen, Slagelse</i>	
Henrik Ussing	48
<i>Af forfatter August F. Schmidt, Brabrand</i>	
Erindringer om dr. Ussing	61
<i>Af lektor L. Balslev, Sorø</i>	
Svenskerne i Sorø amt 1658-60	66
<i>Af førstelærer Erling Petersen, Sandved</i>	
Trojeborg ved Skjoldenæsholm	101
<i>Af skoleleder Strange Nielsen, Toksværd</i>	
Årsmødet	109
Bankdirektør Valdorf-Hansen	112
Midtsjællands lokalhistoriske arkiv, Ringsted	114
<i>Af skoleleder Strange Nielsen, Toksværd</i>	
Resumé af regnskabet 1959	117
Hjemstavnslære i Sorø Amts Historie	118
Repræsentanter i sognene	120
Love for Historisk Samfund for Sorø Amt	122
Ældre årbøger	124

BESTYRELSEN:

- Lektor *L. Balslev*, Sorø, formand.
Amtsrådssekretær *Folmer Christensen*, Sorø, næstformand.
Redaktionschef *Vagn Fredens*, Slagelse.
Musikdirektør *Lauritz Hansen*, Ringsted.
Overlærer *R. Henneke*, Slagelse, kasserer og sekretær.
Landsretssagfører *Carl Jonsén*, Ringsted.
Sognepræst *Lambert-Jensen*, Kvislemark.
Bibliotekar *Jens A. Nielsen*, Haslev.
Førstelærer *Erl. Petersen*, Sandved.
Kammerherre, amtmand *V. Topsøe*, Kristinelund.

Dr. phil. Jacob Jacobsen Dampe
ADJUNKT VED SLAGELSE LÆRDE SKOLE,
SLAGELSE'S FØRSTE REDAKTØR

af

Amtslæge, Dr. med. *Jakob Jakobsen*, Vejle

Jeg har ofte i min Skoletid i Slagelse passeret den gamle Kirkelade i Rosengade, som fra 1616 til 1809 husede Byens lærde Skole og dør staaet stille foran den Mindetavle paa Muren, der fortæller om de berømte Elever Balle, Baggesen, Bredahl, Rosenkilde, Ingemann og H. C. Andersen, der var udgaaet fra denne Skole enten i selve dette Hus eller fra det Hus i Bredegade, der rummede Skolelokalerne fra 1809 indtil den „sorte“ Skole efterfulgtes af den mere praktisk betonedede Slagelse kommunale Realskole omme i Skolegade i 1858 — ogsaa den er nu overgaaet til andet Formaal. Jeg er selv udgaaet fra denne Slagelse gamle Realskole — det var i 1922, før der igen blev Mulighed for at blive Student fra Slagelse i den nye Almenskole i Herrestræde.

Paa Christian den Fjerde's Skolehus ved Sct. Mikkelskirke er der ingen Mindetavle for Lærerne — og om der havde været, er det vel tvivlsomt om den Mand, med hvem jeg tilfældig har en Navnelighed, Dr. phil. Jacob Jacobsen med Familienavnet Dampe var blevet nævnt dør, han var jo kun

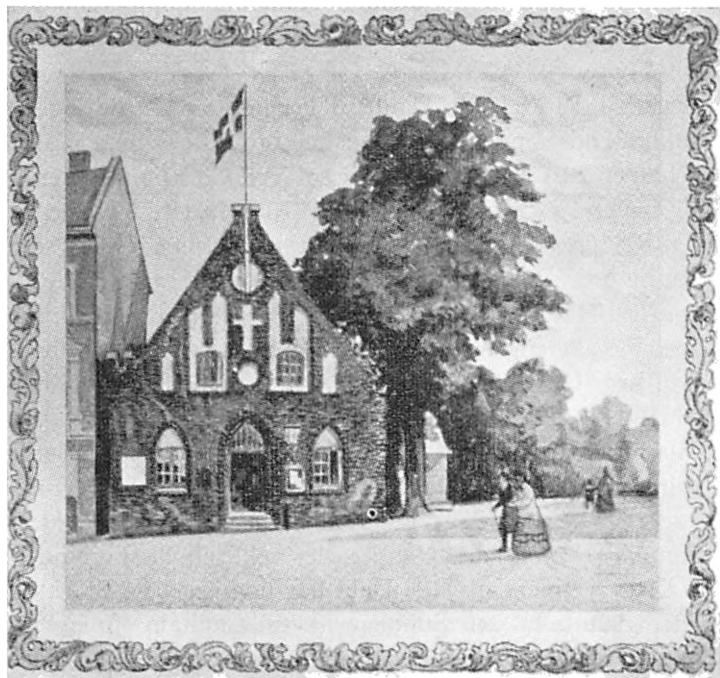
„en Forbryder“, straffet og straffet haardt for sine „oprørske Tanker“, som ikke 30 Aar senere — med Junigrundloven af 1849 — skulde blive lyst i Kuld og Køn. Dr. J. J. Dampe er med Rette af Carl Dumreicher kaldt „Liberalist før Liberalismen oprandt“¹).

Min Tilknytning til et amtshistorisk Samfund som Formand for Redaktionsudvalget og Medudgiver af Vejle Amts Aarvog har bragt mig paa Sporet af et om man saa maa sige Kildeskrift til Forstaaelsen af Dr. Dampe, der af sin Samtid blev saa frygteligt misforstaaet. En tidligere Bestyrelseskollega i Vejle Amts historiske Samfund har henledt min Opmærksomhed paa sin Far's Capitain J. C. Johansen's Afhandling fra 1895 i „Historisk Tidsskrift“ — stadig den udførligste Skildring af J. J. Dampe's Liv og Skæbne²).

Da der ikke hidtil i „Aarvog for Historisk Samfund for Sorø Amt“ har været skrevet om denne ejendommelige Adjunktskæbne, har jeg fundet Anledning til nu i 150-Aaret efter hans Slagelse-tid at opridse lidt af denne Mands Livs-skæbne, vel vidende, at det ikke er nye eller hidtil ukendte Træk, jeg har at tilføje, men alligevel i det Haab, at hans Livsløb kan interessere en og anden indenfor Læserkredsen af „Historisk Samfund for Sorø Amt“'s Aarvog.

I et beskedent københavnsk Haandværkerhjem fødtes Jacob Jacobsen Dampe i 1790. Faderen, Jacob Frandzen Dampe var Skrædermester og boede i Vognmagergade. I Trinitatis Sogns Kirkebog kan man læse, at Skræderens Søn blev holdt over Daaben d. 17. Januar 1790 og i Daaben fik Navnet Jacob. Skrædersønnen var et lyst Hoved, og ved Hjælp fra Inspektøren ved kgl. Frederiks Hospital blev han antaget i Metropolitanskolen som 9-aarig. 5 Aar senere —

i Oktober 1804 — blev han Student med 1. Karakter og i 1809, endnu før sit 20 Aar, blev han cand. theol. med bedste Karakter. Fra Metropolitanskolen dimmitteredes ogsaa i 1804 den senere Stænderdeputerede, Professor Frederik Peter

Den gamle Latinskole i Slagelse (Akvarel fra Festadressen til Rektor F. C. B. Dabl ved hans Afsked). — Desværre findes selve den Bygning, hvor Dampe havde sit Virke, ikke mere, den er nedrevet for at give Plads for en Sparekassebygning. Latinskolen havde her i Kirkeladen til Huse til 1809 2 Aar før Dampe kom til Slagelse.

Jacob Dahl, hvis Søn Frederik Clements Bendtsen Dahl skulde blive den siden meget kendte Slagelserektor, der døde 23. Febr. 1920. Jeg husker denne som en aandsfrisk Olding fra et Besøg paa sin gamle Skole under den første Verdenskrig, og jeg havde den Lykke iblandt Realskolens Elever at blive udvalgt til i 1922 at rejse alene til København d. 10. Februar for at lægge en Krans paa hans Grav ved 100-Aarsdagen for hans Fødsel.

Frederik Peter Jacob Dahl var længere om sit theologiske Studium end Vennen Dampe. Efter Embedseksamen i 1812 var han en kort Tid Docent i Filosofi ved Christian Frederiks Universitetet i Oslo. Han blev i 1818 kaldet til Overlærer, siden Rektor, ved Frederiksborg Latinskole, men maatte som 52-aarig søge sin Afsked p. Gr. a. sit Valg til Ständerforsamlingen i 1841. Han maatte dog opgive sin parlamentariske Løbebane allerede Aaret efter, fordi han flyttede til København, hvor han i 1854 blev titulær Professor. Her døde han i 1864.

Slagelserektoren, Fr. C. B. Dahl fandt i sin Fars efterladte Papirer en Korrespondance med Dr. Dampe fra dennes Slagelsetid. Dampe og F. P. J. Dahl var ikke blot Studenterkammerater, men nære Venner, der vedligeholdte Forbindelsen Livet igennem. Rektor Dahl har udgivet disse Breve og kalder dem selv „et Supplement til Capitain Johansens Charakteristik af Dampe“, hvorfor de nedenfor skal gives i deres Helhed. Dampe var paa dette Tidspunkt, hvor Dahl endnu som stud. theol. opholdt sig i København, saa „langt borte“ fra det danske Aandscentrum i København, at han maatte have Bistand af Dahl for at hjemlaane Bøger fra Universitetsbiblioteket; i vore Dage er det jo lidt svært

at forstaa, at disse 90 km skulde være en saa uovervindelig Afstand, men man erindre Tiden før Jernbanens Dage, hvor den agende Post var den eneste Forbindelse med Hovedstaden.

Dampe erhvervede Københavns Universitets Guldmedalje for en Prisopgave i Æstetik 1808 (om Modersmaalet). Skønt da kun 18 Aar gammel fremkom han ikke tre Aar senere med et Retskrivningsforslag, bl. a. med Afskaffelsen af de store Bogstaver, som først en Hartvig Frisch havde det tvivlsomme Held at faa gennemført.

Dampe skrev i Slagelse sin filosofiske Doktordisputats, den handlede om Etiken i Koranen og var, som Skik og Brug var, skrevet paa Latin. I Kraft af et dybtgaaende Sprogstudium, som aftvang den lærde sprogkyndige Peder Erasmus Müller, senere Sjællands Biskop, den mest velvillige Ros, fuldførte Dampe dette Arbejde uden nogen Sinde at have hørt Arabisk, alene ved hvad han ved Selvstudium havde til-egnet sig uden nogen Lærers Hjælp. Til Forstaaelse af at det overhovedet var muligt for en 22-aarig ung Theolog at skrive en filologisk Doktordisputats af et saadant Karat, at den straks blev antaget, maa jeg have Lov at citere Rektor Dahl's Kommentar fra 1898 i Personalhistorisk Tidsskrift³):

„Dampe og min Fader bleve Studenter i samme Aar, 1804. Til Datidens akademiske Øvelser i at skrive og tale Latin — hvori min Fader blev en almindeligt anerkjendt Mester — føiede de sammen med Islændingen C. Arnesen de langt sjældnere Øvelser i at tale Græsk, hvorom jeg mindes Udtalelser af min Fader. Muellig have disse Samtaleøvelser og overhovedet Fællesskab særlig i sproglige Interesser indledet det Venskab mellem min Fader og Dampe, hvorom dennes Breve vidne. Min Faders Bortflytning fra Kjøbenhavn til Frederiksborg (i 1813), midlertidige Ansættelse (fra

Januar 1816 til Juli 1817) ved Christiania Universitet og Kaldelse (3. November 1818) til Overlærerembedet ved Frederiksborg lærde Skole afbrød den Leilighed, han havde havt til at yde Dampe de literære Tjenester og Raad, som Nærheden ved de kjøbenhavnske offentlige Bibliotheker havde begunstiget. Men at Venskabet vedblev, derom vidner ikke blot nedenstaaende Erklæring fra min Fader, men ogsaa den inderlige Deeltagelse og Medfølelse, jeg oftere har hørt ham udtale om den Vanskjæbne og ubarmhjærtige Behandling, der ramte Dampe.“

Dampe var ubetvivleligt velbegavet, men han vidste det ogsaa selv. Han var tillige sikkert kantet af Væsen og ikke altid lige nøjeregnende i sin Holdning til, hvad man ansaa for god Skik og Brug. Han vandt sig derved Fjender — og det er muligt, at man skal søge ikke saa lidt Aarsag til hans Vanskæbne i denne Mangel paa Respekt for Omgivelsernes Tænkemaade.

Dette viser sig allerede i hans første Embedsansættelse. Han var jo som 19-aarig blevet cand. theol., og han søgte og fik i 1810 Ansættelse som Adjunkt ved Vordingborg Middel-skole, men efter Ansættelsen rejste han ned til Byen, og han ytrede her under et kortvarigt Besøg forud for sin paatænkte Flytning paa en saa stødende Maade sin Misfornøjelse med Ansættelsen, at denne blev tilbagekaldt, endnu inden han var tiltraadt!

I 1811 lykkedes det ham at blive konstitueret i en tilsvarende Stilling ved Slagelse lærde Skole, hvor den energiske og dygtige Professor Peter Wøldike var Rektor. Wøldike var allerede paa dette Tidspunkt en syg Mand og døde endnu samme Aar, som Dampe var ankommet til Slagelse. Han efterfulgtes af den ikke særligt fremragende T. C. E. Vithu-

sen, der hurtigt igen satte overstyr den Disciplin, som Wøldike havde faaet genoprettet, og efter Rektorudnævnelsen i 1813 gik det hurtigt tilbage for Skolen.

Det er ret karakteristisk, at flere af de førnævnte berømte Elever udtaler sig ret nedsættende om deres Skoletid; Tugtens Ris brugtes flittigt, P. Arnskov fortæller⁴), at der omtrent blev slidt et Ris op hver Uge. Det kan synes næsten symbolsk, at Rektor Dahl senere faar Skolen givet et Valgsprog, opsat over Døren paa Latinskolens Efterfølger, Realskolen: „Ave og Ast gjør frels og fast“. Vi er sikkert ikke saa faa nulevende Skoleelever fra Slagelse, som har erfaret tilstrækkeligt tydeligt, at man „avedes“ i Slagelse Skole endnu i vor Tid.

Men Dampe blev altsaa ansat i Slagelse — i 1811 og paa Prøve, først i 1812 blev han fast ansat — og han maa altsaa forlade det København, hvor efter hans og mange andres Opfattelse, Aandslivet i Danmark alene kunde trives, og hvor i hvert Fald han fornemmeligt følte sig hjemme.

Han er midt i Trykningen af sin Retskrivningsafhandling, som foran er omtalt: „Forsøg til en Opløsning af Problemerne i den danske Retskrivning“ og maa nu overlade den sidste Afpudsning til Studenterkammeraten Dahl. Han vil gerne have de sidste Rettelser med for ikke at udsætte sig for unødige Kritik, og han vil gerne selv have Haand i Hanke dermed: „Dersom sligt er tilbage og endnu kan rettes, saa send mig det Hele, naar Mine Møbler kommer herved“, skriver han til Dahl.

Dampe er altsaa paa dette Tidspunkt, det er d. 24. Januar 1811, endnu ikke definitivt flyttet med sit Bohave til Slagelse. Men i det næste Brev, 2 Mdr. senere, skriver han følgende:

Til

S. T. Hr. Studios. Dahl

boende i store Larsbjørnstræde Nr. 173
i Kjøbenhavn.

Slagelse d. 24. Marts 1811

Min bedste Ven!

Jeg har nu i et Par Uger levet i min nye Forfatning, og Tiden gaer prægtigt fremfor før. Bare den gaer snurr! hurrr! løber Tidens Hjul, og Menneskene ere jo allergladest og finde det at være den allerstørste Lykke naar tiden gaer snart; underligt nok, som om det just skal være den allerstørste Lykke i Livet, at faae hurtigt Has paa Livet. Dog deraf kan uddrages een Leve-regel og det er den, at naar Du vil filosofere min Ven! som jeg nu, maa Du tage mere, end eet Qvartark Papir for Dig. Nu skal man see, mine verdslige Sager kan neppe rummes paa det andet; derfor strax frem med dem: nemlig først: har Du slet ingen Yttring, mundtlig eller skriftlig, seet eller hørt om min Bog? hvis ikke, er jeg bange, den gaar i Lethe. Svar mig dog derpaa samvittighedsfuldt og nøie efter Løfte! Dernæst: vil Du vel gjøre mig den Tjeneste, til Dig at laane Golii arabiske Lexicon paa Universitets Bibliothek (thi til mig saa langt borte veed jeg af Forespørgsel, at den ikke laanes) og maaskee sende mig den, hvilket jeg da nok skulde besørge. Det er mig overmaade vigtigt. Maaskee Nyerup henviser Dig til En af Bibliothekets Opsynsmænd, men gaae da ikke til P. E. Müller, thi han, er jeg bange, nægter det; naar Du blot har En af de Andres Minde, er det nok. Dernæst: kan Du ikke skaffe mig at vide, hvad, til den arabiske Litteratur hørende, Grammatiker, Ordbøger. Oversættelser, Comentarer o. s. v. Bibliotheket eier? Vil Du gjøre mig den Tjeneste eller dog svare mig snart.

Din Dampe.

Det er altsaa Begyndelsen til Doktordisputatsen, Dampe nu gør. Det synes som om han i Slagelse ikke disponerer over

et eneste arabisk Værk, end ikke selve Koranen, som han behandler.

Den arabiske Ordbog af Golius, som han hentyder til i Brevet, er saavidt man kan skønne „Jacob Golius: Lexicon arabico-latinum“ udgivet af den hollandske Professor i 1653 (Golius var Professor i Leyden og levede fra 1596 til 1667); det var faktisk det eneste brugbare Værk helt indtil den tyske Orientalist Freytag i Aarene 1830—37 fremkommer med sit 4-Binds arabisk-latinske Leksikon. De nævnte Nyerup og P. E. Müller er senere betydningsfulde danske Videnskabsmænd, de har aabenbart paa dette Tidspunkt haft Ansættelse ved Universitetsbiblioteket, og naar Dampe benævner dem „Opsynsmænd“, bør man ikke glemme, at denne Titel ikke helt dækker den nutidige Værdi af Ordet, det er statsansatte Embedsmænd, som har udøvet et Tilsyn i Biblioteket samtidig med, at de selv har arbejdet videnskabeligt indenfor Bibliotekets Rammer.

— Der gaar kun en Uge, før Dampe utaalmodigt paany skriver til sin Studenterkammerat og Mellemand i København:

Til S. T. Hr. Studios. Dahl

Slagelse 31. marts 1811

Bedste Ven!

Da jeg ikke siden har hørt Noget fra Dig, er jeg bange, at Du ikke har faaet mit sidste Brev; jeg vidste rigtignok ikke Dit Nummer bestemt. Jeg bad Dig deri, om Du maaske kunde laane Golii eller et andet (ligesaa godt) arabisk Lexicon paa Universitetsbibliotheket, og da laane mig det herud. Dig, som opholder Dig i Byen, troer jeg vist ikke, at de nægte det, og jeg troer heller ikke, at de snart vil fordre det tilbage, da det bruges sjælden. Jeg gad høre Treschows Mening om min Retskrivning. Dersom han

ikke har læst den, saa tag et Exemplar hos min fader — til Dig selv har min Fader længe havt et — skriv lidt herom i mit Navn, giv ham det fra mig, og siig mig saa siden hans Dom.

Din Dampe.

skriv mig dog snart til
og skriv mig Dit Nummer til!

Den i Brevet nævnte Treschow, i hvis Bedømmelse af sit Arbejde Dampe er saa interesseret, er formentlig hans tidligere Filosofiprofessor, Niels Treschow (1751—1833); man maa vel i denne Forbindelse ikke se bort fra, hvor meget mindre Universitetet i København var for 150 Aar siden, Professorer og Studenter kendte hinanden betydeligt bedre, end de gør i Dag, og var som Følge deraf ogsaa naturligt interesseret gensidigt i det videnskabelige Arbejde, som fortsattes ud over Universitetsstudierne — hvad vist Professorerne iøvrigt ogsaa er i høj Grad i Dag.

Efter dette fornyede Klagesuk hører Dampe fra Vennen og aabenbart ret omgaaende. Han kvitterer elleve Dage senere med et nyt Brev, nu med den fuldstændige Adresse og det rigtige Gadenummer (173 — Gadernes Nummerfortegnelse var dengang en helt anden end de er i Dag).

Til

S. T. Hr. Studios. Dahl

boende i store Larsbjørnstræde Nr. 173
i Kjøbenhavn

Slagelse d. 11. April 1811

Bedste Ven!

Jeg er dig overmaade meget forbunden for al den Umage, Du har gjort Dig for min Skyld; den ene Deel af Heptaglotten, som Du har skaffet mig og som jeg idag, tilligemed Agrumia, rigtig

har bekommet, har kun gjort mig mere lysten efter den anden Deel, uden hvilken denne alene vil være mig kun lidet brugbar, som indeholdende ikke engang det halve Alfabet af Ordbogen; saavidt jeg har gjort et Par Prøver dermed, troer jeg nok, jeg vil kunne gjøre Brug af den, og jeg beder Dig derfor, saasnart Du kan, at skaffe mig den anden Deel, som Du har været saa god at love mig, og bringe den op til min Fader, at jeg med næste Leilighed kan faae den herud. Tak ogsaa for den Opskrift, Du har taget af Eichhorn; endskjøndt allerede Bastholm, som eier Eichhorn, har viist mig hele den arabiske Litteratur deri, saa har jeg dog her Din Opskrift bestandig paa rede Haand, uden at behøve at tye hvert Øieblik til ham. Dit Raad at henvende mig til Moldenhauer vil jeg opsætte at anvende, indtil jeg faaer nogle Sager i Rigtighed med ham. Men lidet arabisk har dog vel Universitetsbibliotheket, endskjøndt Ingen af dets Opsynsmænd ere Orientalister; dersom Du vilde vise mig den Godhed, kunde Du jo blot forlange at see, hvad i det Arabiske Bibliotheket kunde eie, (saaledes har jeg ofte været derinde og gennemseet alle Bøgerne i et vist Fag) eller i det mindste faae dem at see i Protocollen.

Dersom enten disse (en anden Gang skal jeg optegne flere) eller andre (det skulde være underligt, om Bibliotheket skulde have to arabiske Grammatiker, hvilke jeg begge har herude, og slet ingen Forfattere) skulde findes (jeg gav Dig netop derfor ikke sidstegang nogen Opskrift, fordi, hvor der kun ere faa Bøger forhaanden, man sjelden kan faae dem, man forlanger, men de, som ere tilstæde, ere gjerne ganske andre) da hav den Godhed (om det skulde gjøre nogen Virkning, at hilse Nyerup fra mig, ved jeg ikke; jeg talte dog med ham derom, da jeg sidst var inde) enten at sende dem (maaskee jeg herefter kan faae fat paa en Leilighed, som gaaer tiere, saa at jeg kunde love at sende dem ind til bestemte Tider; dog fra dette Bibliothek behøves det ei) eller tilskrev mig, hvilke der ere.

Din Dampe.

Den i dette Brev nævnte Bastholm er den noksom bekendte Slagelsepræst, Hans Bastholm, Sognepræst ved Sct. Mikkels

Kirke, han, som skulde blive Dampes Efterfølger som Redaktør af „Den Vestsjællandske Avis“. Pastor Bastholms store Bogsamling solgtes til Sorø Akademi's Bibliotek, og Lektor Balslev har fortalt mig, at det i Brevet nævnte Værk af Johann Gottfried Eichhorn: „Geschichte der Literatur“ netop endnu findes i den Bastholmske Samling i Sorø Akademi — forøvrigt findes ogsaa her Dampes Afhandling om Retskrivning dediceret „til hr Pastor og Ridder Bastholm ærbødigst fra Forfatteren“.

Det næste Brev fra Dampe kommer først i September, det er stadigt hans Disputatsarbejde, hvor han beder Dahl om Hjælp med Oplysninger om en Række nu vel glemte videnskabelige Forfattere:

Bedste Ven!

Tør jeg besvære Dig endnu lidt? Kunde Du excerpere eller udskrive mig af Herbelots bibliothéqu(e) orientale p.516,517, hvilket handler om Lokman; iligemaade af Chardin voyage en Perse vol. 3 p.33 og v. 5 p.189 om samme; og Galland les Bons-mots des Orientaux p. 156 om samme. Kunde Du saa ikke skaffe mig at vide, hvad M r. Z e r i o u var for en Fyr, der skal have skrevet Æsops Levnet; og endelig, om Boulangers Afhandling om de Uvisheder, der angaae Oldtidens første Skrifter er skrevet paa latin eller fransk, og med hvad Titel. Jeg fik da Golius, men finder Din Castellus bedre. Tilgiv min Korthed, jeg skal snart skrive mere og bliv ikke vred.

Slag. d. 8. Septbr. 1811.

Din Dampe.

Løftet opfyldes faa Dage efter i et nyt Brev:

Til

S. T. Hr. Studios. Dahl

i store Larsbjørnsstræde Nr. 173, 1 Sal

i Kjøbenhavn

Slagelse d. 12. Septbr. 1811

Bedste Ven!

Du har glædet mig ved en Bog og et Brev, hvorfor jeg takker Dig. Du skriver, at Rasmussen skal disputere; hans Æmne, hans Titel skrækker mig; mit klinger ikke nær saa lærd; det er ganske forstaaeligt for Gud og hver Mand, hvilket inderlig græmmer mig; mit, hvori jeg nu er temmelig inde, er dette: *systema ethicum Corani*, og (om) Gud vil og Længden tillader det: *Arabum in universum sive conspectus notionum, quæ apud hunc populum olim vigebant, ethicarum**) med adskillige hosføiede *animadversiones philologicæ* til arabiske Skribenter, hvoriblandt, Altsammen om Gud vil, en kort Sammenligning mellem det arabiske og æthiopiske Sprog. Gud veed, om det vil agtes for et værdigt, passende Æmne, thi jeg maae sige, jeg har ikke noget rigtigt Begreb om disse Disputatsæmner, hvortil jo ikke Alt — f. Ex. ingen æsthetisk Afhandling, har jeg hørt — kan bruges. Jeg har omtrent den samme Idee derom, som Ewald engang om Oden, nemlig at Titelens fornemste Dyd er at indeholde noget uforstaaeligt, fremmed og uinteressant Tøj, og dernæst Afhandlingen bør være sammenvævet af Citater, omtrent som hiin Prædiken, der bestod af lutter Bibelsprog, blot forbundne med og og; eller. Gjerne gad jeg nu vide, om Nogen har behandlet samme Æmne; om Mohamed er sagtens skrevet endeel — jeg tænker især af Herbelot og Pocockius — men hvor kan jeg faae noget af det at vide, som boer 12 Mile fra Athenen; Castelli lexicon heptaglotton er en ypperlig Gave af Guddommen, som er tilhændekommet mig; thi den har

*) Dampes endelige Doktordisputats fik følgende Titel: „*Conspectus et æstimatio ethicæ Corani*“. (Oversigt og Vurdering af Koranens Moralfilosofi).

Golii Lærdom og mere end det. At den arabiske Deel deraf er udskrevet og taget af Golii Lexicon er ingen Tvivl paa ved mindste Sammenstilling; de ere Ord for Ord lige; men Castellus har flere Tilsætninger, især Citater, som jeg sætter megen Priis paa. Jeg venter nu med Længsel paa Valtons Polyglot fra Sorøe, hvorhen jeg allerede har sendt Beviset.

Jeg har en ny Begjering til Dig: jeg seer, at Universitetet i Norge er i Gang og bestemt. Man talte om, at Nogen af Lærerne ved Latinskolen maaskee kom did f. Ex. Hersleb, Krumm eller Andre og at der da skede Forandring ved Latinskolen i København. At jeg ønskede mig did, begriber Du let. Kunde Du ikke skaffe mig nogen Underretning — om ikke vis, saa dog Gisning — herom, især da Du kjender Hersleb. Jeg vilde i saa Fald have alle mine Garn ude. Vær nu ikke nogen doven Brevskriver, men glæd, trøst, ophjælp, opmunter, opliv, fornøi, henryk mig snart hermed! Min Kone skranter; jeg er frisk, læser, til jeg maae blive gal, og er maaskee i dette Øieblik gal. Thi er det ikke Galskab at haabe? en gammel Sentens, vil Du sige; men det er en, som Mennesket gjentager ofte for sig selv, som en Prædiken, der vel vides, men aldrig lystres. Skrømt ikke!? snart op! gratulerer til Din Responson. Rasmussen kunde ikke gjort bedre Valg, det er meent, som sagt. Lev vel!

Din J. J. Dampe.

Ogsaa i dette Brev forekommer en Del ældre videnskabelig Litteratur, som maa forekomme Nutidslæseren fremmed, og som det ligger udenfor denne lille Afhandlings Rammer at udpensle. Der er dog eet Værk, som fortjener en lidt nøjere Omtale, det er den „Valton's Polyglot“, som Dampe med Længsel venter paa fra Sorø. Det er et berømt Bibelværk paa flere sprog (= polyglot), og som saavidt jeg har kunnet faa oplyst ikke findes i andre Biblioteker i Danmark: Biblia sacra polyglotta, udgivet af Brinanus Waltonus i London 1657; Sorø Akademi brændte som det nævnes paa næste Side under

Omtalen af den første Avisudgiver i Slagelse, Peter Magnus, i 1813, og kun ganske enkelte Værker blev reddet og er nu bevaret i det nuværende Bibliotek. Blandt det, der blev reddet, er netop Waltons Polyglot, og det ligger nær at tænke sig, at Værket er reddet, fordi det har været udlaant paa Brandens Tidspunkt til Dr. Dampe i Slagelse, saa at denne har kunnet aflevere det ubeskadiget efter Branden.

Det næste Brev fra Dampe til Dahl savner Aarstal, men man kan af en Efterskrift fra Dampes Kone i Brevet se, at det er fra samme Aar, 1811. Nu er Dampe færdig med Disputatsen og skriver i lykkelig Stemning til Dahl om de overstaaede Anstrengelser:

Slag. d. 8. Dcbr.

Min bedste Dahl!

At jeg ikke har skrevet Dig til, er meget uartig; men jeg havde saa travlt. Nu er jeg færdig, og skal næste Gang skrive Dig et langt Brev. Her er Disputatsen; kik dog ind i den og see hvordan Latinen er; thi den er jeg meget bange for, da det er længe siden jeg skrev Latin sidst. Skriv mig saa til, og skaf mig at vide, hvad jeg nu har at gjøre, hvordan Ansøgning at skrive, kort — Formaliteterne. Men jeg er bange, Du har ikke Tid, og Du er dog den E n e s t e, jeg har at bede derom. Skriv mig dog Formaliteterne til med næste Post.

Din Dampe.

Som foran fortalt tillader en Efterskrift fra Fru Dampe at datere Brevet; ogsaa det Brev forud for dette, som Dampe skriver d. 12. September 1811 til Dahl, har en af hans Hustru paaført Efterskrift. Begge disse Efterskrifter viser en overordentlig simpel Ortografi og Stil; skønt opdraget under gode Kaar som Adoptivdatter af Justitsraad Hans Boye og dennes mere kendte Hustru, Salmedigteren Birgitte Cathrine Boye var Dampes Hustru sin Mand saa absolut

aandeligt underlegen og havde heller næppe Evne til at administrere Husførelsen i Hjemmet. Økonomien har øjensynligt fra Ægteskabets første Dage været anstrengt, men uanset hvor nu Skylden for dette skal søges, saa er Dr. Dampe's unge Ægteskab i Slagelse præget af Næringsssorger, selvom han var flittig og sparsommelig. At Ægteskabet i Løbet af otte Ar gik overstyr og endte med Separation er for saa vidt forstaaeligt.

I sine Næringsssorger søgte Dampe efter Extraindtægter, ligesom han i et Brev til sin ovenfornævnte Studiekammerat allerede i 1813 med Anledning af Aabningen af Universitetet i Norge udtrykker Haabet om et bedre Embede i København eller Roskilde, naar nogle af de derboende Latinskolelærere forventes at blive kaldt til Norge som Professorer.

Af denne Grund bliver Dr. Dampe Redaktør ved Slagelse's første Avis, den nuværende Sorø Amtstidende. Dette Blad, et af Provinsens største, startede 1815 som et lille 4-sidet Blad i Kvart-format⁵⁾ som „Avis for ti Kjøbstæder, Slagelse, Sorø, Ringsted, Korsør, Kallundborg, Holbek, Nykøbing, Nestved, Skjelskør, Vordingborg og deres Omegn“. Bladets Ejer og Udgiver var en da 31-aarig københavnsk Bogtrykker Peter Magnus, som vendte hjem fra en Del Aars Udlændighed og Eventyr. Da Sorø Akademi brændte, erhvervede han fra det brandlidte Bibliotek en brugt Bogtrykkerpresse med tilhørende Typer, og da Helsingør var den eneste By paa Sjælland udenfor København, som da havde sin egen Avis, mente han, at noget lignende maatte kunne etableres i Slagelse med et passende stort Opland (hvad jo ogsaa maa siges at have foreligget, saavidt man skal tro Titlen).

No. 1.

Avis

1. Karg.

for
Rjøb, i tæder,
Slagelse, Sorø, Ringsted,
Nykjøbing, Næstved, Skjeltjør,
Korsør, Kallundborg, Holbæk,
Vordingborg og deres Omegn.

I Dr. Dr. Dampes Hønsnelle redigeret af Overlæge Dr. Knudsen. Trykt og forlagt af Peter Knudsen.

Slagelse den 3die Januar 1815.

At jeg Begyndelse er fra End; med sam at begynde, et Selske godt og heltsvarsende. Han, den Ruse, og Glore, og Bede lede hver vor redtliche Dyrat til dens gode Formaal! — Vort første Riads anden Pligt er at anbefale sig til æverberende Modtagelse; thi at indblæde og ordne Koisen, forbeholdes dens Redacteur, min lærde Ven og Collega. Det være da uden al Præsumpcion med Avisens Interesse og Hensigtsmæssighed i Fremtiden, at jeg, ved den første Tid, sat ud af Stand til at levere noget Bedre eller mere Passende, her indtrykker, af en utrykt Opera, selv gende Udor af Kommersele Krigerer.

Med seltske Sange saa freidig vi bruge
At Nedsejngere Dødt for vor Stad og vert Fald.
Kun Med alder Geit paa Slagernes Dage;
Kun Med høderer Dindis, og Andling, og Mand.
Hag Hure af Raaben og Arisere bruge
De Dumbler og Spæde der hjempe saa trygge.

Heimebig er Helten, si Svagbed han krænker;
Ati Usat og Weid roder Eimandens Veet.
Si værgelses Hende han saager i Fænter;
Med Velkemand kun Amin saare modig og stærk. —
Enig Daad vor Dvinnis til Gudernes Hader
Epsvang, blandt Lypmøns sigt staalende Glæder.

Hilf Medslanke Kriger, i Kampernes Slave,
Eg sumter og splitter den røvede Hare;
Eg hungerqvælt Lovs, han andser et Hæte,
Mens fragtelig rammer hans drakylfene Spar.
Naar Reen fra Hjendernes Voide ham suer,
For blodvante Weiter saa angstelig hun guer; —

"I Mandende Staalands, fra Kaffe til Kaffe,
"Paa Samaren seinger den lænde Svart;
"E at han min Elsker si finder — si stralle
"I Stevet! — her urantvilt Hæd ham den Hærd!"
"Dun sulker, og siller, og sitrende tlegner;
"Af Rønbug truften den Elskede seigner. —

Si Haber Ghabirus og Romulus sians,
Eg fredfale Roma, den Gudernes Telt,
Eg Lullus, den Kriger! — Mens Sønnen dem ligns
Dvirens hjærni trodsrer hver vundbrat Hæst.
Hæ Gudsejrat og Mandmod til Heibel og Hader
Elevskrivende Men vore Krigerer leder. —

Eg, Kom! dine Krigeres Jøse emvindes
At Eterens Kværbæ — din Lapperdeds Røn!
Egaa monne vi værdigen Hædrens mindes;
Egaa, Meder! dig hæder din mandige Sen.
Hiv Landenes Drenning, og Stædernes Kronel
Din Hæder gjenlede til hjernefæls Røn!

Knudsen.

Det første Nummer af „Soro Amtstidende“.

Sorø Amtstidende har fra den første spæde Begyndelse haft en paafaldende Tilknytning til Skolen som saadan, til Skolens (og Kirkens) Mænd. Ikke blot er Dampe, den for-

ste Redaktør, Skolemand, men i hans Forfald optræder en Overlærer Poul Arnesen ved Redigeringen af det første Nummer i 1815. Da Dampes rejse fra Byen 1816 — og netop p. Gr. af de Vanskeligheder han ved sin ubetænksomme Journalistik har skabt sig — efterfølges han af Sct. Mikkel Kirkes Sognepræst, Hans Bastholm. Dampes Afrejse skete lidt hovedkulds og Bastholm skulde kun „indtil videre“ bistaa Udgiveren med Redaktionen, fortsatte ikke desmindre fra 1816 til 1837 (han tog sin Afsked som Præst først 1846 og døde 1856, 82 Aar gl.). En ny Lærer efterfulgte Bastholm som Redaktør af Bladet — der nu havde faaet Navneforandring til „Den Vest-Siellandske Avis eller Slagelse Avis — ogsaa Adjunkt ved Slagelse lærde Skole: Christopher Petersen Andersen. Da han forlod Redaktørstolen maatte Magnus selv redigere Bladet, dog med „en stor Medhjælp i Rektor C. V. Elberling, indtil denne i 1851 forflyttedes til Roskilde“⁶). I 1876 fik „Sorø Amtstidende“, som Bladet nu kaldtes, en ny Skolelærer som Medarbejder, Redaktør Hans Jensen, oprindelig fynsk Møllersvend, men derpaa Seminarieelev paa Skaarup Seminarium og Lærereksamen i 1873, da han var 21 Aar. Efter nogle faa Aar som Højskolelærer begynder han i 1876 en Livsgerning paa Sorø Amtstidende, der skulde strække sig over 68 Aar, deraf over 50 som ansvarshavende Redaktør.

Ogsaa Slagelsebørn, som er yngre end jeg, vil huske Papegøjehuset, et lille straatækt Hus ved Sct. Poulsbjerg, hvis Navn hidrører fra, at det var Skydepavillon for det længst hensovede Sct. Knuds Gilde⁷), som her skød til Papegøjen (holdt Fugleskydning). Den rapmuede Dr. Dampes skrev ubetænksomt, da han efter et andet Blad „Kjøbenhavns

Skilderie“ til sit Blad forfattede en Artikel om Dyrenavne paa Kroskilte: „Her ved Slagelse have vi ikke synderlig mange mærkværdige Navne, med mindre det skulde være „Papegøjen“, som formodentlig er opkaldt efter de mange Damer, der spadserer der forbi til Skoven om Sommeren“. Insinuationen bragte den lille By i Oprør: „Hvor kan Slagelse Avis tillade sig en saa uvittig, grov og i alle Henseender urigtig Sarkasme mod Slagelses Damer, som den i Nr. 15 indførte“, spørger en Læser harmdirrende, og en anden karakteriserer Bladets uheldige Redaktør i en Annonce: „Efterlyses — en Han-Papegøje. Den er at kjende paa sin gabmunde, næsviise, ubetænksomme og meningsløse Plapperen, sine sribede Ben, lysegraae Hale, mørkegraae Ryg og Vingger, rødt Bryst og smudsig hvid Hals, sort Hoved. Hvo, som maatte træffe paa den, anmodes om at opgive det i Slagelse Avis, da man, keed af dens utaalelige stødende Vaas, ønsker at stække dens Vinger og saaledes at befri sine Medborgere for denne Pludder-Madses ubeskjedne Sludderen“. Enden paa Affæren bliver, at Dampe beder sine „Medborgerinder og Medborgere ikke at regne ham sine ubesindige Udtryk videre til Onde“, men et par Maaneder senere nedlægger han dog Redaktørvirksomheden og opgiver sin Lærerstilling for at flytte til København uden at have noget nyt Embede i Udsigt.

Han oprettede i København en Privatskole — „et Institut for Sønner af bedre stillede Forældre“, som vel lovede en Fremtid, men dog hurtigt maatte gaa ind p. Gr. af manglende Søgning, formentlig mest fordi Dampe forsømte det Arbejde, som skulde skaffe ham det daglige Brød.

Det var jo Rationalismens Tidsalder, og Tiden er Klublivets. Man pokulerer og politiserer af Hjertens Lyst, og Dampe er en af de ivrigste over en Bolle Punch (uden at der heri skal ligge nogen som helst Antydning af, at Dampe var Al-

Dr. Dampe.

koholist med Alkoholistsens mentale Forandringer). Han omgikkes meget og gerne Tidens Skønaander, som han traf i Klublivet, og havde intet imod, at Offentlighedens Søgelys ramte ogsaa ham. Som cand. theol. havde han jo Ret til at prædike i Kirken, blot han fik Lov dertil af vedkommende Sognepræst. Med sine rationalistiske Gæstprædikener blev han i 1818—19 noget af en Modepræst. Det var dog, som

den senere Christiansø-præst Chr. Lyngé skriver⁸), ikke Synd eller Naade han prædikede om, men Tidens sædelige Fordærv; han næsten tordnede derimod og „Graad og Skrig genlyde i den propfulde Kirke og flere Kvinder bæres afmægtige bort“, som Johansen⁹) anfører. Han var (og han vidste, at han var) en ikke ringe oratorisk Begavelse og siger selv herom: „Ofté forundtes det mig fra den hellige Talerstol at foredrage for mine Medborgere af de Sandheder, som henhører saadanne Steder, og jeg havde dem, der hørte mig“ (!)

En Prædiken i Helligaandskirken om „Frihedens Overensstemmelse med Kristendommens Aand“ bragte hans theologiske Virksomhed til Ophør; Biskoppen indberettede til Ministeriet, som bestemte, at Dampé ikke foreløbig maatte betræde nogen Prædikestol. Dampé lod sig ikke gaa paa af dette, han lod sine Prædikener trykke — med det Resultat, at han fik en Mulkt paa 40 Rigsdaler Sølv for utilbørligt at skrive imod Autoriteterne. Han lejede Lokaler, hvor han kunde holde verdslige Foredrag — han mente sig i sin gode Ret, da han jo havde erhvervet jus docendi ved sin Doktorgrad — og Myndighederne forbød ham ogsaa dette. Dampé kunde med Rette føle sig forfulgt af Myndighederne, ikke mindst efter, at Kongen — som noget hidtil uhørt — nægtede at modtage ham ved sine ordinære Audienser, hvor ellers selv den ringeste kunde faa Foretræde.

De vaagnende Frihedsideer i Europa maatte selvsagt ogsaa tiltale en Natur som Dampes, og han begynder nu omkring 1820 at sysle med saadanne Tanker, som i et Enevoldsstyre maa findes ikke blot formastelige, men direkte statsfarlige. Om der egentlig lurede saa reelt stor Fare i Dampes barnlige

Forsøg paa at hidføre en Forandring i Landets Styre er en helt anden Sag. Hans saakaldte Program er helt holdt i Tidens noget svulstige Stil:

»Alene paa Retfærdighed og Agtelse for alles Rettigheder bygges frie Regjeringsindretninger.

Den, der tænker som Mand og som Menneskeven, ønsker Retfærdighed og Folkets Vel mere end sit eget Vel.

Saa lærer en indre Stemme i det ædle Hjerte, saa lærer Fornuftens og Religionens hos den, der har Religion.

.....
.....

Der er Nationer i Syden, hvor en Del af Folket nylig har med Magt forandret Regjeringsformen. Der er og mange i Norden, hvem det synes, at en Forandring i Regjeringsformen er højst ønskelig og vigtig for at afvende og bøde paa megen offentlig og privat Elendighed, foruden dette, at der gives Regjeringsformer, der ere værdigere for frie Mennesker end en uindskrænket Enevoldsmagt.

Vi bedomme her ikke disse Meninger eller de andre Nationer. Men af det Eksempel, de har givet, følger ikke, at vi skulle derfor ogsaa forene os og med Magt forandre Regjeringsformen, men vi skulde følge Retfærdighedens Stemme. Retfærdighedens Stemme skal følges af Folket og af Kongen.

Retfærdigheden skal forebygge Magtens Anvendelse og Borgerkrig. Retfærdigheden skal for bestandig sikre Landets Rolighed og Lykke.

Vi forlange ikke Forandring i Regjeringsformen, men vi nævne Retfærdighed . . . Norden bruger Retfærdighed, hvor Syden skrider til Magt og Krig.

.....
.....

Vi sige ikke, at Regjeringsformen skal forandres. Vi sige, at en Nation har Ret til at bestemme Regjeringsformen og til at forandre den, om den vil, thi Kongen har Ret til at bruge den

Magt, der er ham givet, men Kongen var et Menneske, før han fik Magten ligesom efter den Tid, og intet Menneske kan give sig selv Magt over et helt Folk.

Kongen har altsaa Magten af Folket. Folket giver Magten; Folket gjør Indretningen med Regjeringen. Alt dette maa Folket have Ret til, efterdi Kongen har modtaget disse Bestemmelser af Folkets Haand.

.....
.....

Det danske Folk har i 1820 samme Ret til at forandre Regjeringsformen, som det havde i 1660, i hvilket Aar Folket forandrede Regjeringsformen.

Her er Folkets Ret, og her er Kongens Ret, den som gaar uden for sin Ret handler uretfærdigt. Den, som bruger sin Ret, skal have Retfærdigheden til Skjold.

.....
.....

Men naar et Folk gjør en Indretning, da maa det handle som ethvert Selskab. Det maa stemme; det maa vælge deputerede til at stemme; det maa udøve sin Stemmerettighed; Flerstemmighed maa gjælde.

Dette i sig selv næppe angribelige Program set ud fra et rent Menneskeretsprincip udkrystalliseredes i en Plan, som endnu opbevares i Rigsarkivet, og som man fandt paa Dampé's Person, da han ved noget af et Komplot fængsledes Torsdag Aften d. 16. November 1820.

Forud var gaaet nogen Propaganda fra Mund til Mund i forskellige af Datidens Klubber, vist uden at have opnaaet mere end almindelig Opmærksomhed. En Del af dem, der sympatiserede med Dampé, viste deres Sympati ved at bære en særlig Jernring paa Fingeren, en Slags drenget Emblem,

Plan.

Naar Samfundet har modtaget Proclamation til Folket, og Afslækning til Kongen af hans Erklæring, om han erkjender Folkets Ret.

Naar denne erkjendes, foranstattes Stemmen over hele Riget, eller Udvalgelse af Deputerede til at stemme om, hvilken Regeringsform der skal bestaa eller vælges.

Imidlertid indbyder Samfundet de Borgere, som ville, med Afløsning, forblive under Vaaben, til Værgemod ~~alt Indgreb~~, saalange til Regeringsformen er valgt og fra alle Sider erkjendt.

Men erkjendes ikke Folkets Ret af Kongen inden 24 Timer, da betragtes han, som den, der vil bruge Vold. Og denne Vold tvinger til en kortere Fremgangsmaade.

Samfundet indbyder da alle Hovedstadens Borgere til øjebliklig, ved offentligt Raad, at stemme om Antagelsen af den ^{fri} ~~Neapolitaniske~~ Regeringsform, med saadanne ~~Forandringer~~ ^{eller Tilvælgninger} som Løsen maatte agtes nødvendige af hvilke dog ingen ~~maa være saadan, at Folkets Frihed derved formindskes.~~

Derpaa udstedes Opfordring til alle

Dr. Dampes Plan om en ny Regeringsform i Danmark.

men Ringen kunde erhverves uden nogen Form for Forpligtelse, og Organisationen synes i det hele saare løst sammen-tømret. Dampede manglede betydende og formaaende Meningsfæller. Karakteristisk er det da ogsaa, at hans eneste

virkelige „medsammensvorne“ er en københavnsk Haandværksmester uden nogen Art af Indflydelse. Til Stiftelsen af et saadant „politisk“ Selskab beslutter Dampe og Smedemester Jørgensen at leje et enkelt Værelse for at holde et Møde — paa en almindelig Hverdagsaften uden nogen forudgaaende nøjere Tilrettelægning og uden Udsigt til at Mødet vil blive besøgt af mere end nogle faa nysgerrige. Alene Værelsets beskedne Udstrækning (det findes endnu) skulde borge tilstrækkeligt sikkert for, hvor faa „Oprørere“ der var, og hvor ringe Betydning de havde.

Men Samtidens Myndigheder saa altsaa anderledes. Ved et af den nytiltraadte Politidirektør — med rigelige Penge midler iscenesat — Stickersystem var man orienteret om Mødested og -tid. Dampe og hans Ven, Smedemesteren, samt den fordrukne, karakteranløbne Kapt. Top, der var blevet afskediget som Kaptajn fra Kongens Livjægerkorps og nu hutlede sig igennem Tilværelsen paa en lidt „nasset“ Maade, var noget overrasket over allerede at finde Værelset fuldt oplyst (Top dog nok forstilt), og i Porten fandt de en Politimedlem med to Betjente, som straks erklærede dem alle 3 for anholdt; Politidirektøren havde hertil forud indhentet sig Statsministerens Tilladelse. Dampe blev tilbageholdt, medens Smedemesteren fik Lov til at gaa sammen med Top, dog med Paalæg om at forholde sig tavse om det passerede. Dampe's Arrestation vakte vældig Opsigt i det datidige lille København og gav hurtigt Anledning til en Række vilde Rygter, som synes at have sat Myndighederne noget i Forlegenhed. Udenrigsministeren henstiller til Statsministeren, om ikke en officiel Omtale i Statstidende bør indrykkes for at de hamborgske Aviser ikke skal blive dem, der bringer Sagen

offentlig frem i Danmark, og man finder i Statstidende for 20. November en Bekendtgørelse fra Politidirektøren om, at „Politiet have erfaret, at et lidet Selskab, om hvis Formaal der ei var gjort anordnet Meddelelse, havde lejet Værelser i Brolæggerstræde og berammet Møde d. 16. November. Ved dette Møde bleve nogle Personer anholdte, blandt hvilke en vis Dr. Dampe fandtes at være i Besiddelse af nogle Papirer af saa lovstridig Natur, at der var fuld Anledning til at belægge ham med Arrest og anstille nøiere Undersøgelse; men af denne som af de forefundne Papirer selv fremlyste det tilstrækkelige, at Dampes Planer og Forsætter ikkun vare Fostre af hans ophidsede Fantasie og ikke havde fundet nogen Understøttelse hos andre“.

Helt saa fortrøstningsfuldt, som denne officielle Bekendtgørelse lod formode, saa man dog ikke paa disse Fostre af Dampes ophidsede Fantasi. Ganske vist er der nogen Vaklen hos Myndighederne efter det første Forhør, men Frygten for at vise sig svag overfor et nok saa intetsigende Attentat paa Enevoldsstyret sejrede. Forskellige af Dampe's Venner, saaledes den tidligere nævnte nu Overlærer ved Frederiksborg Statsskole F. P. J. Dahl, søger ved skriftlige Henvendelser at redde Dampe, en anden, Overlægen ved Alm. Hospital, Professor, Dr. med. Johan Chr. Vilh. Wendt, mener, at det for Dampes egen Skyld er bedst, som det er gaaet ham, „Den ordentlige Levevis, som Dampe nu fører i Arresten, vil stemme hans Sind til Rolighed, han kunde desuden ikke have fortsat ret længe paa samme Maade som hidtil, Dagen før, han blev arresteret, havde han ikke en Skilling i Lommen, den følgende Dag vilde han være bleven husvild, og hans Moder vilde om et Par Uger have fristet samme Skæbne.

Han drev fra et Punschedst til et andet; han førte et uordentlig Liv; kort sagt han var ikke mere til at raade eller vejlede“.

Det officielle Retsreferat fremgaar af Collegial-Tidenden (som svarer til vort nuværende Lovtidende), hvis 16. Nummer af 17. Marts 1821 anfører følgende¹⁰):

„Under den imod Dr. Philosophiæ Jacob Jacobsen Dampe og Smedemester Hans Christian Jørgensen anlagte Sag blev det ved egen Tilstaaelse, corpus delicti og Sagens øvrige Omstændigheder tilstrækkeligen oplyst, at Doctor Dampe i Slutningen af forrige Aar havde gjort sig skyldig i at fremstille oprørske Ideer, og i dette Øiemeed at have forfattet nogle utrykte Skrifter, sigtende til en Forandring i Regjeringsformen, som han vel ikke søgte at holde hemmelige, men hvis nærmere Udbredelse og Prøvelse han vilde bevirke ved at danne et Selskab, for hvilket han havde besørgt Værelser leiede, og hvori han havde anmodet adskillige Personer at indtræde. Det blev ligeledes godtgjort, at Smedemester Hans Christian Jørgensen her af Staden, som Dampe havde deeltagiggjort i sine Ideer, havde paa virksom Maade søgt at fremme disse.

Ved det første Møde, som var berammet at holdes i Selskabet den 16de Novbr. f. A., blev det imidlertid fra Politiets Side, der herom var underrettet, foranstaltet, at Dampe med Flere bleve anholdte i det Øieblik, de vilde indtræde i Selskabets Locale, hvorved de Papirer, som Dampe havde hos sig, bleve ham fratagne og forseglede, og han strax, ligesom senere under Undersøgelsen Jørgensen, arresteret.

Efter at den præliminaire Undersøgelse desangaaende var tilendebragt, blev Sagen overdraget en allernaadigst nedsat Commission, bestaaende af 3 Assessorer i den Kongelige Lands-Overret samt Hof- og Stadsret, til nærmere Behandling og Paakjendelse, og ved den derpaa af Commissionen under 14de Febr. sidstleden afsagte Dom bleve saavel Dampe som Jørgensen tilfundne at have deres Liv forbrudt.

Vel henhørte begge de Tiltaltes Misgjerninger aabenbar under Lovbestemmelserne i Lovens 6—4—1 og 2, hvorefter de skulde være dømte til kvalificeret Livsstraf, samt til at have Ære og Gods forbrudt. Men da de intet videre havde foretaget til at iværksætte deres oprørske Hensigter, end at de havde søgt at formaae andre til at tiltræde samme; og deres Foretagender, der iøvrigt vare planløse og lidet farlige, saaledes ingen videre Resultat havde havt, fandt Commissionen, at Tilfældet maatte henregnes til dem, hvori hine Lovsteder ere formildede ved Forordningen om Trykkefrihedens Grændser af 27de Septbr. 1799, hvorimod de Tiltalte maatte ansees skyldige i den i bemeldte Forordnings § 1 omhandlede Forbrydelse og dømmes til Livsstraf, hvori den Omstændighed, at de ovenmeldte Skrifter ei vare trykte, saameget mindre kunde gjøre Forandring, som Forordningens § 25 viser, at den, der uddeler Haandskrifter, hvis Indhold strider imod Anordningen, skal straffes, som om han havde kundgjort den ved Trykken.

De Domfældte ønskede ikke denne Dom indstævnet til Høiesteret, hvorimod de henflyede til Hs Majestæts Naade.

Cancelliet forelagde derfor Hs Majestæt Sagen til Afgjørelse, og det behagede derpaa Allerhøistsamme ved Resolution af 7de d. M. allernaadigst at formilde den ergangne Commissionsdom derhen, at baade Doctor Dampe og Smedemester Jørgensen, istedet for at lide efter Dommen skulde hensættes i Fængsel paa Livstid paa Fæstningen Christiansø under streng Bevogtning.

Iøvrigt har Undersøgelsen viist, at ingen har været deelagtig med Dampe og Jørgensen i deres strafværdige Forsætter.“

Smedemester Jørgensen blev straks efter Dommen overført til Christiansø, hvor han hensad i 11 Aar, hvorefter han blev løsladt.

Dampes Fængselsophold blev af betydeligt længere Varighed; efter Domfældelsen d. 14. Februar 1821 hensad Dampe i lang Tid i Politiarresten paa Raadhuset, fordi Fængselslokaliteterne paa Christiansø ikke var i Orden. I Juni bestemtes

det, at Dampe foreløbigt skulde anbringes i Kastellet, indtil et nyt Fængsel var opført paa Christiansø, men først i September overflyttedes han til Kastellet — og til fem lange Aars Trængsler under en Kommandant, der hævnede smaaligt en tidligere Fornærmelse fra Dampe's Side. Kommandanten havde engang vist en despotisk Optræden som Studenterkorpsets Øverstbefalende, hvad Dampe havde bebrejdet ham i en Bladartikel paa en saadan Maade, at den senere Kommandant „skal have grædt af Harme“. Og nu var Dampe kommet i hans Magt: „Det kan være, at De vil beklage Dem over mig, men det bliver nu saa!“ skal Kommandanten have sagt til den indtrædende Fange, og Dampe blev underkastet et nedværdigende og nærgaaende Tilsyn, der tog haardt paa hans ærekære Sind. Dampe anfører selv, at han i de første 1½ Aar i Kastellet ikke fik Lov at trække frisk Luft, og da han omsider opnaaede Tilladelse til at komme ud paa Gaardtur, nægtede han at modtage Tilladelsen, fordi denne var afhængig af, at han fik Lænker paa, naar han kom udenfor Fængselscellen.

I 1823 døde hans tidligere Hustru fra 3 Døtre og en Søn, og Børnene anmodede om Tilladelse til en Samtale med deres Fader i Fængslet, som blev tilstaaet — men ikke maatte vare mere end 10 Minutter!

Paa den lille Holm, Frederikso, der i Dag er forbundet ved en Bro med Hovedøen Christiansø, blev der derpaa opført et nyt Fængsel, og da dette var færdigt blev Dampe i 1824 overført hertil. Fæstningskommandanten, Wulff, bad om Tilladelse til at yde den nye Fange de samme Lempelser, som var tilstaaet Fangen i det gamle Fængsel paa Hovedøen, Smedemester Jørgensen — men fik Afslag. En Time om Da-

gen maatte Livsfangen gaa omkring paa Fæstningsholmen, men med en Soldat med dragen Sabel i sin umiddelbare Nærhed.

Imidlertid besluttedes det i 1831 at opføre en Karantæne-station paa Frederiksbø, og Dampe blev for eet Aar flyttet tilbage til Kastellet i København, hvor hans gamle Plageaand, General Lorenz, stadig var Kommandant. Han fik sin tidligere Celle nær ved Jorden og overskygget af Kastelsvolden, der udelukkede det meste af Dagslyset. Han fik dog Lov til — uden Lænker — at færdes paa Volden med en Soldat efter sig, og han fik Lov til at modtage sine Børn under noget friere og lemfældigere Former.

Aaret efter flyttedes Dampe tilbage til Christiansø-Fæstningen, var først et Aars Tid i sin gamle Celle paa Frederiksbø, men flyttedes kort efter, da Smed Jørgensen løslodes, til dennes Celle paa Hovedøen. I de følgende 8 Aar blev han paa forskellig Maade chikaneret, vel kun Naalestik, men nok til at fortrædige ham. Da Dampe af sin Fangevogter i 1839 pludselig fik Budskabet „Frederik den Sjette er død“, kunde han ikke tilbageholde et „Gud være lovet“ og sendte straks et Bønskrift til den nye Konge om sin Løsladelse — men det er den samme Politidirektør, som i sin Tid foranledigede ham arresteret, og denne fraaader bestemt Kancelliet, som Kongen hører vedrørende Ansøgningen, at løslade Dampe, „naar det tages i Betragtning, at de Ideer, som Dampe dengang omgikkes med, netop nu mere end nogensinde ere de fremherskende og altsaa, saafremt de ej vare ganske opgivne af ham, hvilket ej med Vished kan vides, vilde finde rigelig Næring i Tidens Aand, saa er hans Løsladelse ikke uden Betænkeligheder og det saameget mindre, naar der endeligen

tages Hensyn til, at han ved sin Løsladelse uden Ressourcer til at leve og med Afbrydelse af hans Forbindelser med Fortiden end mere kunde fristes til at søge sine Subsistensmidler ved at optage sine gamle Ideer og kaste sig i Armene paa dem, der ere ligesindede med ham, og hvor han som Martyr for en Sag, de anse for god, sikkert vilde finde en villig Optagelse¹¹).

Kirchhoff-Larsen fortæller videre, at Kommandanten paa Christiansø, da han modtog Regeringens Afslag, bad Præsten overbringe det til Dampé, fordi han troede, det var mere end denne kunde bære, men Dampé var efterhaanden saa vant til Skuffelser, at han kunde tage ogsaa denne. Der var dog i Afslaget et lille Haab i Henvisningen til at tage Løsladelses-spørgsmaalet op til fornyet Overvejelse i Forbindelse med de Benaadninger, som skulde finde Sted i Forbindelse med Kongens Kroningsfest. Efter to nye forgæves indsendte Ansøgninger fik Dampé Svar paa et tredie Andragende ved, at Kronprinsen, den senere Frederik den Syvende, under en Rejse Syd paa gjorde Ophold med sit Skib paa Øen og i 1841 personligt lod overbringe Dampé den kgl. Resolution om hans Frigivelse — der dog ikke var helt betingelsesløs. Dampé løslodes, men skulde tage Ophold paa Bornholm, og maatte ikke forlade Øen. Efter sit Foretræde for Kronprinsen, der mundtlig meddelte ham Kongens Vilje, gik han straks ud og lejede et Værelse paa Christiansø for at afvente Skibsløjlighed til Rønne, hvortil han flyttede 14 Dage senere. Først i 1849, med Junigrundlovens Amnesti for politiske Fanger, fik Dampé sin fulde Frihed og flyttede til København. Allerede i de 8 Aar i Rønne havde han kunnet skrive, hvad han vilde, men han var fortsat under Censur, og ikke

alt, hvad han skrev, slap gennem Censurens Naaleøje. Han skrev Digte, og han udgav en Bog: „Fortælling om mit Fængsel i haardeste Grad i tyve Aar, og min Forvisning i syv Aar, Lidelser, mig tilføiede formedelst min Lære om Folkets Ret“. Rigsdagen bevilgede ham 300, senere 500 Rigsdalere i Aarpenge, dem levede han af — muligt var disse Aarsagen til, at hans Alderdoms Dage blev økonomisk mere sikrede, end han nogensinde tidligere havde kendt. Han døde kort før Jul 1867 paa Københavns Kommunchospital af en Blærestenslidelse, noget nær glemt, saa meget var sket i Verden, siden han for mere end 47 Aar siden var blevet fængslet for at have fremsat Tanker, der kom en Menneskealder for tidligt til Verden. De Nationalliberales Dagblad „Fædrelandet“ havde Ret i sin Fremhæven ved hans Død, at han var glemt, men havde vundet en vis Navnkundighed som Martyr for Enevældens Spøgelsesfrygt, for saavel den enevældige Frederik den Sjette som for den sidste salvede Konge i Danmark, Christian den Ottende, forblev han noget af et Spøgelse, men den sidstnævnte øvede dog Retfærdighed ved at befri ham for Fængselsaaget.

Først Capitain Johansens Afhandling om ham og hans „Attentater paa Enevælden i 1820“, som fremkom næsten 30 Aar efter hans Død, satte Tingene paa deres rette Plads. Iøvrigt er det paafaldende lidt, der er skrevet om ham. Fraset nogle Dagbladsartikler fornemmeligt i Venstrepressen¹²⁻¹⁴) er der — mig bekendt — udover Johansens Afhandling kun fremkommet eet større Arbejde om Dr. Dampe; Sognepræsten til Gjerlev-Enslev i Sydøstsjælland var før dette Kald Præst paa Christiansø og fattede dér en naturlig Interesse for den tidligere Fanges Skæbne, opsøgte de da gamle Folk,

som havde kendt Dr. Dampe personligt, og nedfældede sine Indtryk i et lille i 1904 udkommet Skrift om „Fangen paa Kristiansø“. I Journalistforeningens store 2-Binds Værk om Den Danske Presses Historie i 1947 kalder Redaktør Kirchhoff-Larsen med Rette Dr. Dampe for „Et uroligt Hoved“. — Spørgsmaalet, om han egentlig blot var urolig, faar staa hen, han var først og fremmest besat af en Tanke om Retfærdighed, en Tanke, som før ham havde ført P. A. Heiberg i Udlændighed. Forgæves tryglede Dr. Dampe om, at en lignende Skæbne maatte blive ham til Del, og af den Grund undlod han at appellere til Højesteret, næsten vis i sin Forhaabning. Som en Devise satte han over sin i 1858 udgivne Lidelseshistorie et noget frit oversat Citat af Cicero:

»Dersom nogen mener, enten at min Tænkemaade er forandret, eller at min Stræben for et retfærdigt Øiemed er sløvet, eller at mit Mod er sunket, da tager han storligen fejl. Alt, hvad Vold og Uret Despotens og hans Trælles Raserie imod mig have kunnet berøve mig, det have de taget, tilintetgjort, ødelagt. Men det, som Menneskemagt ikke kan fratage en Mand, hvis Sjælekraft den ei har formaaet at knække, det har jeg endnu bestandig, og det skal jeg beholde.«

JAKOB JAKOBSEN

Literaturhenvisninger:

- 1) *J. J. Dampe*: Fortælling om mit Fængsel i haardeste Grad, Kbhvn. 1858. Genudgivet af Dansk Kautionsforsikring med et Forord af Carl Dumreicher, København 1951.
- 2) *J. C. Johansen*: Dr. J. J. Dampe og Attentater paa Enevælden i 1820, Historisk Tidsskrift, 6. Række, V. 1895.
- 3) *Fr. Dahl*: Et Bidrag til Dr. J. J. Dampes Charakteristik, Personalhistorisk Tidsskrift 1898, S. 196.
- 4) *P. Arnskov*: Bogen om Slagelse, Slagelse 1931.
- 5) *Chr. Kirchhoff-Larsen*: Den danske Presses Historie I-II, København 1947.
- 6) *P. Arnskov* (se tidligere).
- 7) *Jakob Jakobsen*: Sct. Knuds Gilderne i Danmark, Vejle Amts Aarbog 1951, S. 45.
- 8) *Chr. Lynge*: Fangen paa Kristiansø, Odense 1904.
- 9) *J. C. Johansen* (se tidligere).
- 10) Collegial-Tidenden, No 16, 1821.
- 11) *Chr. Kirchhoff-Larsen* (se tidligere).
- 12) Dansk Politik, 1945.
- 13) Det Frie Blad, 1923.
- 14) Samvirke, 1948.

Postbesørgelse Antvorskov-København i gamle dage

Af *Fritz Jacobsen.*

Hvis det danske rigsråd ikke i sit blinde had til kong Kristjern II havde ladet hans love og forordninger brænde på Viborg ting, efter at han var forjaget fra Danmark, ville landet have haft et — nok beskedent — postvæsen ca. 100 år, før der virkelig kom et. Kristjern II havde påbudt, at der i alle købstæder skulle ansættes „brevbærere“ til at besørge brev fra by til by, og vognmænd til at køre for de rejsende. Værdien af en sådan foranstaltning gik ikke op for rigsrådet, og den spæde begyndelse til et dansk postvæsen kvaltes i luerne på Viborg ting.

Christian IV tog tanken op, og i 1624 kom en kongelig forordning om oprettelse af et postvæsen af langt større format end det, Kristjern II havde påbegyndt. Det gik fra Hamburg til København og derfra til Skåne og Norge; en kreds af københavnske købmænd drev det — ikke staten.

Et mere „privat“ postvæsen fandtes dog længe før den tid under særlige former, som det vil ses i det følgende.

I 1560 fik Antvorskov kloster en kongelig befaling til at lade Temme Enspænder (menig soldat i kongens tjeneste, kurér) få det kammer og underhold i klostret, som Petter Plockfincke tidligere havde haft. Nævnte Temme har nok

været en ældre veltjent postrytter, der blev „pensioneret“. Antvorskov var et af kongens „posthuse“. Det indskærpes i 1562 klostret, at det må holde gode vogne og „postklippere“ (heste) til befordring af post til Assens, og i 1567 fik prioren påbud om at holde to postklippere, hvormed post skal føres til Sorø og Korsør.

Frederik II lod klostret ombygge til et slot, hvor han tit og gerne opholdt sig for jagtens skyld, og i et brev fra 1580 skrev han, at da det er nødvendigt for ham under hans ophold her i landet at sende post til København, skal der på slottet holdes en postvogn rede, eller også skal bønderne gives ordre til skiftevis at holde i „holdsægt“ for ufortøvet at kunne besørge kongens post. I forleningsbrevet for Peder Reedtz fra samme år nævnes også tre postsvende og en post-rider, og der skal holdes fire postvognsheste og en posthest.

I regnskabet for 1589 nævnes ni „gamle, uddrevne og forslidte heste (de to er blinde) som bruges til hestemøllen og postvognen(!), desuden tre beslagne postvogne med tilbehør. I 1609 købtes to heste for 38 dl. og otte store agestole til postvognen. Regnskabet for 1612 oplyser, at postvognsdrengen har brugt en fjerding fedt, iblandet tjære til at smøre vogne og hestetøj med, og at der er købt læder til sadlen, „som slot-tets postrider daglig bruger“. I 1615 sættes to nye postvogns-kurve i to postvogne, og der er opført en udgift til Jens Landsgrav på 64 skill., fordi han *gik* med breve til stathol-deren i København og derfra til Kronborg til kongens køge-mester — ialt en tur på 17 mil. Det har været surt fortjente penge.

Lønnen til Jep og Oluf postdreng var i 1616 20½ mk. og 4 sk. til hver, mens Jens postrider fik 4 „daller“ 1 mk. og

1 oksehud i løn; i 1663 var postriderens løn steget til 40 dl. Regnskabet for 1618 viser udgift til en ligkiste for en postvognsdreng, som derved på en måde blev begravet „på statens regning“. Antallet af personale og postvogne var i reglen noget nær det samme gennem årene, men efter sven skekrigen 1658 var der kun een postvogn tilbage; til gengæld var Mads Postvognskusk en af de få slotsfunktionærer, der havde fået løn udbetalt.

Postfunktionærerne boede ikke på slottet, men i deres private hjem. Hans Postrider havde i 1645 en gård i Jernbjerg, og i 1656 nævnes Svend Postriders hus i „Kallen“ ved kongens vej. „Postriderhuset“ eller „Postriderkroen“ lå, hvor den gamle kongevej over Vedbysønder drejer mod Kinder tofte. Kroen nedlagdes 1790, men endnu står en rest af de gamle bygninger. Postriderne kunne her skifte heste og selv få lidt til livets ophold. I grevskabet Antvorskovs regnskab 1705—04 nævnes, at Michel Sørensen fik „Postriderhuset“ efter postrider Knud Hansen, hvis fader betegnes som „fri mand“. Kromand Søren Mikkelsen nævnes i 1739.

Ud over den egentlige posttjeneste havde postrytteren det hverv at tilsige bønderne til kørsel for slottet. Regnskabet 1650—51 meddeler således, at en postrytter faldt med hesten under en sådan tur. Bønderne fik en skriftlig tilsigelse, der kunne have denne form: „Vide maaj, Hans Christensen och Hans Larsen i Heninge at i Straxen i Morgen, som er Onsdag, schal møde her inde med Eders Heste och Vogen at age Altfruen med hinded Larrit til Kiobenhaffn effter Welb. Hr. Slotzherrrens Befaling, som i derfore schal betales i Eders Landgilde, tagendes her udi ingen Forsømmelse, saafrembt

at i derfor iche vil starffis. — Anderschoff d. 4. November 1663“.

Efterhånden som Antvorskov ikke mere blev opholdssted for kongerne i længere tid, men kun for kort tid ved gennemrejse, havde posttjenesten mellem Antvorskov og København ikke nær så stor betydning som under Frederik II og Christian IV, men vedvarede dog, til den ved salget af Antvor-1774 helt ophørte.

En speciel vinhandel i det gamle Slagelse

Af *Fritz Jacobsen.*

Af de gamle gader i Slagelse er enkelte i tidens løb helt forsvundet, andre er ændret stærkt i bebyggelsen og har for en dels vedkommende fået nye navne. Nu er i den sidste tid forsvundet en stump af en meget gammel gade, det såkaldte Bøddelstræde, der fra Smedegade førte ind gennem „Krogen“, bag om haverne ned mod Svejtsérpladsen gennem nuværende Nygade.

Oprindelig hed denne gade Vinpiberstræde, fordi en derboende vinhandler, Daniel Weinholt, vel har reklameret for sit fag ved at stille vinpiber uden for sin butik — vareudstilling på fortovet var da ret almindelig dengang.

I „Kancelliets Brevbøger“ står der under 28/4 1642, at der af kongen er udstedt et åbent brev, der giver Daniel Weinholt eneret på at holde en vinkælder i Slagelse med fransk, spansk og anden hed vin og bevilling til også at indlægge, sælge og udtappe rhinskvin, da den undertiden forlanges af rejsende folk, dog, at den indlægges og udtappes i et andet hus og ikke i det hus, hvor den franske og spanske og anden hed vin ligger. Endvidere har Daniel W. tilbudt at holde et offentlig herberg for dem, der kommer til byen, men da der er stor besvær derved, bevilger kongen, at han indtil videre må være fri for al borgerlig og bys tyngelse, dog at han skal

være forpligtet til at forholde sig tilbørlig mod enhver, der søger ind hos ham.

Daniel W. synes således at have fået vinden på ryggen ved kongens hjælp, men konkurrencen mellem handlende var også dengang stor, og allerede næste år må han ($14/2$) klage over, at andre af borgerskabet, købmænd, kræmmere og folk, som bruger håndværk, fører de nævnte varer til salg. Det påbydes lensmanden på Antvorskov, Venzel Rotkirk, at han alvorligt skal våge over de privilegier, som W. har fået, og have indseende med, at W. retter sig efter dem. Dog skal det ikke være forment at holde urtebod og leve af den handel.

Den „krig“, der tilsyneladende har været mellem W. og hans fagfæller, fører til, at W. d. 19/12 vil afgive privilegiet på speceri, „for at borgerskabet ikke skal beklage sig over ham, og for at han bedre kan leve med dem i god samdrægtighed“. Han beder derimod om, at kongens privilegium måtte blive konfirmeret og håndhævet, så det tillades ham lige med andre borgere i byen at holde alle andre varer, hvormed han „bedst mest kan søge“. Kongen bevilger derfor, at W. alene i Slagelse må holde fransk vin, riensk, og fransk brændevin, og at ellers ingen dér i byen tillades at give ham indpas der, enten at sælge nævnte vin i oksehoveder, ammer eller potter, men samme handel alene må være tilladt for ham. Derimod skal han være forpligtet til at holde god, ustraffelig vin og brændevin for alle, der begærer det. Ligeledes til kongens hofholdnings fornødenhed, når han holder hofleje på Antvorskov, og det for en billig pris, så ingen kan klage derover. Kongen bevilger, at W. må bruge al borgerlig næring lige med andre i byen, hvormed han kan søge sin fordel.

Af Antvorskov lensregnskaber ses, at Daniel Weinholt ofte var „kongelig hofleverandør“ af de flydende varer, som Christian IV brugte i overmål — „det han i arv efter faderen tog“ — og gjorde også på anden måde kongen tjenester flere gange.

Hvornår gadenavnet Vinpiberstræde afløstes af Bøddelstræde kan ikke oplyses, men dette uskønne navn brugtes langt op i tiden. Efter den store ildebrand i 1804 fik Slagelse — på initiativ af amtmand Stemann, Sorø — et hårdt tiltrængt nyt og større torv, og ved anlæg af Nytorv forsvandt den del af Bøddelstræde, der førte fra „Krogen“ og hen til nuværende „Nygade“, som da fik nyt navn.

I brandtaksationsprotokollen for Slagelse 1811—20 anføres tre ejendomme, liggende i „Bøddelstrædet eller nu Nye Torvegade kaldet“. Sammen med navnet skiftede denne stump gade i høj grad udseende.

Henrik Ussing

Af August F. Schmidt.

Folkemindeforskeren, Lektor ved Sorø Akademi, *Henrik Andersen Ussing*, blev født 23. Juni 1877 i Erritsø ved Fredericia, hvor hans Slægt gennem lange Tider havde haft hjemme. Hans Forældre var Karetmager Rasmus Andersen Ussing (1843—1933) og Hustru Sørine Adolfine, f. Vindeløv (1853—1909).

Henrik Ussing blev 1895 Student fra Fredericia Latin-skole, og i 1901 erhvervede han Magistergraden i nordisk Filologi. Han var derefter Kursuslærer i Oksbøl 1901, Huslærer på Rugård på Fyn 1902, og derpå Lærer ved Vejen Realskole 1902—05. Herefter blev han knyttet til *Sorø Akademi*, hvor han var Adjunkt fra 1. Juni 1905 og til 1921 og derefter Lektor til 31. Januar 1944, da han tog sin Afsked. 1934—41 var han tillige Bibliotekar på Akademiet. Hans Undervisningsfag var Dansk, Historie og Engelsk.

Henrik Ussing blev den 2. August 1910 gift med Lærerinde *Jutta Hansen* (1874—1950) fra Silkeborg, Datter af Malermester Christian Peter Hansen (1834—1896) og Hustru Johanne Birgitte Petersen (1834—1910). En Søn af Henrik Ussing er *Hans H. Ussing* (f. 30/12 1911), der er Professor i Biokemi ved Københavns Universitet.

Som Student interesserede Henrik Ussing sig for oldnordisk og nyislandsk Kultur. I 1910 blev han Dr. phil. på en

Afhandling om „Det indbyrdes Forhold mellem Heltekvadene i ældre Edda“. Disputatsen er et Forsøg på at vise, hvor forskelligt og smidigt Sagnformen bøjer sig efter de forskellige Digteres Smag og Ejendommelighed.

I sit Barndomshjem i Erritsø fik Henrik Ussing gennem mundtlig Overlevering et levende Indtryk af det gammel-dags danske Bondesamfund, og det rigtige Felt for sin Arbejds-kraft fandt han just, da han kom ind på Undersøgelsen af dansk Almuekultur og fik (i Samarbejde med stedkendte Optegnere) udgivet en Række Hjemstavnskildringer. I disse sammenarbejdede han de forskellige Meddelelser på en sådan Måde, at kun tydelige Forskelligheder anførtes i hver sin Form. Syv af Ussings Bøger fremkom i „Danmarks Folkeminder“s Skriftrække. Denne Forening var han Formand for (1918—35¹). Det er let forståeligt, at hans første Folkelivsskildring omhandlede hans Hjemsovn Erritsø, hvis Stednavne²) han allerede i 1905 havde udgivet en Afhandling om i Fagtidsskriftet Danske Studier. Ussings Bog: „Minder fra Erritsø“ (1915) havde hans Fader indsamlet og nedskrevet Hovedparten af Stoffet til, medens Sønnen så ordnede det til Udgivelse. Interessen for Kulturforholdene i vore gamle Landsbyer kunde Henrik Ussing føre længere tilbage i Slægten end til Faderen Rasmus Ussing. Både Bedsteforældrene og Oldeforældrene var i Besiddelse af udpræget historisk Sans, og de havde deres betydelige Andel i, at Forståelsen for gammel Sæd og Skik stadig var stærkt levende i Familien. Det var et antageligt Stykke Tid tilbage, den ussingske Slægt kunde føre Mindet i lige Linje. Henrik Ussings Oldefader var født i Stavnsbåndstiden, og Minderne fra dengang har Rasmus Ussing hørt tit om i sin Barndom.

I en sådan stedbundet Familie kunde man ikke undgå at vide meget om, hvad der var hændt i Egnen gennem mange Årtier.

Det var en stor Del af sin Faders og Bedstefaders Oplevelser og Viden om Folk og Begivenheder, Dr. Ussing meddelte i fri Form i Slægtsromanen „Ingvor Holt“ (1932). Vi finder heri skildret en hel Del af de Erritsømennesker, der levede i Årtierne før 1848, ligesom vi også hører om Tildragelser i Byen og Egnen under selve Treårskrigen, da Landet omkring Fæstningen Fredericia var opfyldt af Krigsfolk. „Ingvor Holt“ er i det store og hele skrevet på Grundlag af virkelig Historie, hvad man let kan blive overbevist om ved at sammenligne Romanen med Virkelighedsskildringen „Minder fra Erritsø“³).

1918 fik Henrik Ussing offentliggjort Folkelivsbogen: „Ingvor Ingvorsens Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv“. Ingvor Ingvorsen (1845—1935), der var fra *Ulstrup* i Terslev Sogn (Ringsted Herred), havde de bedst mulige Forudsætninger for at kunne fortælle om sin Hjemegns gamle Bondeliv. Han ejede Gården *Toftevang* i Ulstrup, og den havde han arvet efter sin Fader. Ingvorsens Slægt havde besiddet denne Gård i flere Hundrede År. Her havde Henrik Ussings Meddeler haft Bopæl hele sit Liv med Undtagelse af Vinterhalvåret 1867—68, da han var Elev på Brøderup Højskole. Ingvor Ingvorsens Fader, Niels Ingvorsen, havde, ligesom alle de Forfædre, Ingvor Ingvorsen vidste Navn på, boet på samme Gård. I denne hjemstavnsbundne Slægt var der Tradition i Sprog og Skik, i Sæd og Tro, i Arbejds måde og Højtidsbrug, i Fortælling og i Livsopfattelse. Når dertil kommer en sikker Hukommelse, en

inderlig Kærlighed til Slægt og Stand og Hjemmets Færd, et fortrinligt Herredømme over Sproget til Fremstilling både i Alvor og Skæmt, og endelig en frimodig Lyst til at meddele sig, — ja, så forstår man, at Ingvor Ingvorsen rummede en

Dr. phil. Henrik Ussing.

Sum af Viden og Evner, der var som en Guldgrube for den, der vilde granske sjællandsk Folkeliv og Folkekultur. Samarbejdet mellem Dr. Henrik Ussing og den aldrende Gårdmand fra Ulstrup førte til den værdifulde Bog, som enhver interesseret i vor Bondekultur med stort Udbytte og megen Glæde kan læse. Man modtager af „Ingvor Ingvorsens Fortællinger“ et levende Indtryk af det fordums Bondeliv i en af Midtsjællands skønne Skovegne. Bogen er den største Fremstilling, der forefindes fra Sorø Amt om det gamle Almuoliv.

Også andre Egne har nydt godt af Henrik Ussings kulturhistoriske Virksomhed. I 1921 udgav han på Grundlag af *Karoline Graves' Optegnelser* Bogen „Ved Halleby Aa“, en fængslende Skildring af Husmandskår i forrige Århundrede i Området Øst for Tissø, altså fra Landet tæt Nord for Sorø Amt. „Ved Halleby Aa“, der blev den mest kendte af Ussings Folkelivsbøger (udkom i 1942 i 2. Udgave), fik i 1927 sit nyttige Supplement i *Karoline Graves' Memoireværk*: „En Almuekvindes Liv“, udgivet af Roskildehistorikeren *Arthur Fang*. Dette værdifulde Arbejde udfylder sin smukke Plads i Rækken af Værker om gammelt sjællandsk Bondeliv.

I „Fra Hedeboegnen“ (1923) har Ussing udgivet Gårdmandsdatteren *Marie Christophersens* (1869—1949) Optegnelser fra *Højelse* ved Køge. I denne Bog finder man ligeledes indgående Oplysninger om en sjællandsk Egns Bondekultur.

Fra de fleste Områder af Sjælland forefindes der nu udførlige Skildringer af det fordums Almueliv. Dog savner man stadig en større samlet Fremstilling om Emnet fra Sydvestdelen af Sorø Amt, men en sådan Bog kommer vel også ved Lejlighed.

Tager vi udenfor Sjælland har Ussing — foruden fra Erritsø — udgivet Folkelivsskildringer fra vidt forskellige Egne af Danmark. I 1926 udkom Bogen „Det gamle Als“⁴), 1937 „Lollandsk Landsbyliv“ og i 1934 udgav han sammen med Lærer *Thorvald Hansen* „Mellem sydfynske Sunde“. Heri får man et mangesidigt og levende Indtryk af Folkelivet i alle dets Faser på Øerne i den sydfynske Skærgård. Det har sin store Interesse at erfare om Livet blandt Småbønder og Fiskere på de mange yndige Øer Syd for Fyn.

Denne Fiskerbefolknings Kår er det lærerigt at sammenligne med det barske Liv, Vestkystfiskerne måtte føre. Herom belæres man i Ussings to Bøger fra Vestkysten: „Det gamle Harboøre“ (1928) og „Klittens Folk“ (1940). Den sidstnævnte Bog skildrer Folkekulturen på den sandføgne Holmslands Klit bag Ringkøbing Fjord⁵).

Som man nu vil have set, er det en hel Række Værker (9) om forskellige danske Egenes gamle Kulturforhold, den flittige Lektor ved Sorø Akademi nåede at få udgivet. Disse nyttige og fængslende Bøger har betydelig national Værdi, og de er et Led i Bestræbelsen på at få udarbejdet Skildringer af alle danske Egenes Folkekultur. Ussings Bøger er hver især udarbejdede med Omhu i Detaillen og efterlignelsesværdig Interesse for alt vedrørende Folkesproget.

Medens Almuekultur ofte anses som en mekanisk Overlevering af fjerne Tiders Kultur, havde Dr. Ussing et åbent Øje for, at gammel Tro og Skik ikke vilde kunne holde sig og forny sig, uden at psykologiske Årsager var til Stede, og han opstiller „Ligevægtstanken“ som den ledende Logik i et Bondefolks Liv. Dette Synspunkt er særlig fremhævet i hans Bog: „Aarets og Livets Højtider“ (1925). — Ved at beskæftige sig meget med de mange Oplysninger, der nu forefindes trykt og utrykt om det gammeldags Folkeliv og om de tidligere Slægtleds Tankeverden, erfares det ofte, at meget indtil vore Dage kendt og brugt indenfor Dagligliv og Sædvaner kan have Århundreders Hævd. Samtidig lærer man et og andet om de økonomiske Forhold, de gamle Slægter måtte leve og virke under. De ydre Forhold øvede naturligvis stor Indflydelse på Dagligdagens Levevilkår. En Befolkning, der måtte friste Tilværelsen under hårde Naturomgivelser, måtte

i særlig Grad tilpasse sig efter de naturgivne Omstændigheder. *Tilpasningsloven*, der er et teoretisk Udgangspunkt for Forståelsen af og Vurderingen af mange Folkeslags Levevilkår, er meget praktisk at have i Tankerne, når man skal give en etnologisk eller sociologisk Fremstilling af en Folkeklasses eller et Lands kulturelle Stade. Ser man f. Eks. på Vestkystbefolkningens, navnlig Fiskernes Levesæt, erfares det snart, at her har Indbyggernes Tilpasningsevne i udpræget Grad gjort sig gældende. Af Henrik Ussings ovenfor nævnte to Bøger fra Vestkysten lærer man, at de civilisatoriske Goder her har haft vanskeligt ved at nå frem til fuld Udfoldelse. Først langt ned mod vor Tid har de afsides boende Kystfolk fået helt Lod og Del i sådanne ydre Forhold, der gør Dagliglivet lettere at leve.

Herude langs Kysten var Kampen for Tilværelsen bitterlig hård. Jordbruget var til nær op mod Nutiden præget af århundredgamle Dyrkningsformer. Fordelingen af Agermarken grundede sig på en primitiv Sædvaneret. Det gammel-dags Fiskeri var præget af ældgammel Erfaring, der igen byggede på megen Intelligens og Snilde.

De gamle Folkelivsskildringer af H. F. Feilberg, Henrik Ussing, Anders Uhrskov m. fl. belærer os om et gammelt Almueliv, hvis Oprindelse fortaber sig i Oldtiden, men hvis Dage nu snart er talte, idet den moderne Teknik har overflødiggjort det meste af den gamle Tids Måde at arbejde på og leve under. Men ikke alene den materielle Kultur fra de gamle Landsbytider hører nu Historien til, også det meste af det fortidige uskrevne Åndsliv (Sagn, Viser, Eventyr, Ordsprog, Byremser o. s. v.) såvel som de dermed forbundne Trosforestillinger hører ligeledes en svunden Tid til. Den

moderne Oplysning, udbredt i alle Befolkningsklasser, har jaget Overtroens Fantasifostre på Flugt. Omkring ved 1830, et halvt Årundrede efter Landsbyernes Udskiftning fra Jordfællesskabet, begyndte der at gå Skred i de gamle Forestillinger. Bonden (og Fiskeren) var nu revet ud af sit Oldtidsleje, både materielt og åndeligt. Han var blevet tvunget til at tage Beslutninger og bære Ansvar i langt højere Grad end før. Dertil kom så Landbrugskrisen 1818—28. Det var andet Slægtled — efter Udskiftningen og Stavnsbåndets Løsning (1788) — denne Prøvelse kom over, men den blev bestået, og herefter var det nævnte Slægtleds Folk modne Mænd på en anden og betydningsfuldere Måde end Bønder før havde været det. Tænksohmheden var begyndt at bore i deres Sind. Da Oplysningen og Eftertanken havde undergravet Fædrenes Tro på de Magter, der kun stillede helt ydre Krav, og Sindet i Stedet begyndte at fordybe sig i sig selv, først da fik Kristendommen i den Form, som man nu kender den i særlig vakte Egne, en Mulighed. Det var de gudelige Forsamlings Virksomhed i 1830erne og senere, der øvede stor Indflydelse på Bondens og Fiskerens religiøse Liv og Opfattelse, så meget gammelt nu blev fejtet ud. Da den folkelige-religiøse Vækkelse i Grundtvig fik sin store Salmedigter, begyndte de tre største Årsfester: Jul, Påske og Pinse at blive, som man fra Kirkens Side helst ønskede dem. Da Vækkelsen gennem Grundtvigs Disciple fik større og større Tilslutning, ikke mindst ved Folkehøjskolens epokegørende Indsats, gik det mere og mere ud over den gamle Folketro.

Når man endnu hist og her ilivholder Skikke, der har Oldtidsforestillinger til Forudsætning (f. Eks. Blusbrænden, ride Sommer i By, Skyde Nytår ind), sker dette ikke, fordi

man tror på noget i Forbindelse med disse Skikkes Udøvelse, men fordi det nu sådan altid har været Skik og Brug.

Ved et Studium af vor righoldige Folkeoverlevering lærer man meget om tidligere Tiders kulturelle og religiøse Forhold, hvorom det nu på mangfoldige Områder er let at erholde Oplysninger, bl. a. gennem Henrik Ussings Folkelivsværker, der har givet Anledning til de foran meddelte Betragtninger.

Det varede mange År efter Disputatsen fra 1910, før Dr. Ussing fik Lejlighed til igen at beskæftige sig med Digtninge fra Oldtid og Middelalder. Det skete først med Bogen: „Sagnene om Thyre Danebod“ (1928), hvor han i en vel afrundet Fremtilling giver en Tolkning af Sagnene om den berømte Dronning og hendes Ægtefælle Gorm den Gamle. Det er selvsagt ikke mindst Sagnet om Dannevirkes Rejsning, Ussing dvæler ved. Han påviser, at historiske Sagns Værdi som Kilde ikke altid behøver at være lig Nul. Trods det vanskelige Emne, Ussing behandler i sin Bog, er den alligevel let tilgængelig, skrevet i et ualmindeligt smukt dansk Sprog. Det er her lykkedes at give en Prøve på, hvorledes en Sagnundersøgelse bør foretages af en Folkemindeforsker i Svend Grundtvigs og Axel Olriks Fædreland⁶).

Som et Supplement til „Sagnene om Thyre Danebod“ kan læses Ussings Afhandling: „Sagnene om Harald Blaatand“, der fremkom i Festskriftet til Finnur Jónsson (1928). I denne Forbindelse kan også nævnes, at Ussing i Aarbog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1940, 3—32, har fået offentliggjort en værdifuld Afhandling om Sakse og Midtsjælland.

Herfra og til Bogen: „Folkets Danmark i Tro og Sagn“ (1941) er ikke langt. I dette Arbejde har Ussing givet en populær Redegørelse for den righoldige danske Sagndigtning og de dermed forbundne Trosforestillinger. Han viser heri, hvorledes der foruden det Virkelighedens Danmark, som skildres af Geologien, Geografien og Historien, også findes et Fantasiens og Folketroens Danmark, der er langt ældre end Videnskabens, og som er skabt af Folkesindet ud fra Hvermands egen Synskreds og Forestillinger. Det er dette Danmark, vi finder i Folkesagn og Folkeviser, i Overtro og Eventyr, og selv om Sagnets Danmark i vor Tid er trængt tilbage af Videnskab og Oplysning, har det dog bevaret sin Stemning og sin dybe Interesse, fordi disse gamle Forklaringer og Forestillinger er et inderligt Udtryk for dansk Sind gennem de vekslende Tider. For dette „Folkets Danmark“ i Sagnets og Folkevisens Udstyr gør Henrik Ussing indtrængende og overbevisende Rede i den ovennævnte Bog, der udkom i „Studentereforeningens danske Bibliotek“, Anden Serie II, og det tør siges, at Ussings Værk hører til de smukkeste i hele den Samling Skrifter, som Studentereforeningen udgav⁷). „Folkets Danmark i Tro og Sagn“ er, som alle Ussings øvrige Arbejder, præget af stilistiske Fortrin. Hans fortrinlige Evner til at skrive klart og folkeligt forårsagede, at han blev Medarbejder ved flere større Bogforetagender. Således var han Forfatter til fire Afsnit i Værket: „Danmark i Fest og Glæde“ I-II (1935—36), redigeret af Julius Clausen og Torben Krogh. Tilsammen giver Ussings Bidrag til Festen og Glæden en letskreven Oversigt over de Måder, hvorpå man i Tidernes Løb har holdt sig glad eller højtidsstemt ved Årsfesterne, Livshøjtidene og Lavsgilderne. Fremhæves

kan af disse populære Afhandlinger, hvad Ussing i det ovennævnte Værks Bind II har skrevet om bornholmske Gildelav⁸).

I Samlingsværket „Alverdens Viden“ I—VIII (1940—41), redigeret af Jens Byskov, Alfred Bindslev og Th. Døssing, har Ussing i en Afhandling: „Vor Gude- og Sagnverden“ trukket en mytologisk Linje fra vort Folks ældste Tider ned til Almuens Trosforestillinger i det 19. Århundrede. I Festskrifterne til H. F. Feilberg 1911 og Evald Tang Kristensen 1917 har Ussing leveret Bidrag henholdsvis om Korskilde og Hovsted samt om Ordsprog og Mundheld.

Han har desuden udført Arbejder på Dialektoptegnelse og Stednavneforskningens Område. Her kan særlig fremhæves den metodisk interessante Undersøgelse om Lydlove og Stednavne i Danske Studier 1917. I populær Form er hans Afhandling om Stednavne i Sorø Amt, i Aarbog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1915, hvori ligeledes fremkom hans Bidrag om Optegnelse af Folkemål og Folkeminder. I Tilslutning hertil kan nævnes Ussings Oversigt vedrørende Folkemindeoptegnelser og Folkemindeundersøgelser i Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur (1939), redigeret af Regnar Knudsen.

Henrik Ussing var Udgiver af St. St. Blichers Samlede Skrifter I—IV, og i Forbindelse hermed kan det nævnes, at han i Danske Studier 1904, 1912 og 1927 har skrevet Undersøgelser vedrørende Blichers Sprog.

I Aarbog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1927 findes hans lærerige Afhandling om Sorøegnens Kulturfysiognomi⁹), og i Dansk Udsyn 1930 er fremkommet hans folke-

psykologiske Skildring af Befolkningen mellem Horsens og Haderslev Fjorde.

Henrik Ussing besad poetiske Evner. Vi véd, at han har skrevet en historisk Roman („Ingvor Holt“), og ikke så sjældent digtede han en god sang. Det forbavsede derfor ikke, at han ved Stavnsbåndsjubilæet 1938 fik præmieret sit Konkurrenceskuespil „Paa Trolleborg“, hvis Handling finder Sted på Brahe-Trolleborg.

Dr. Henrik Ussing var i det hele en alsidig begavet Personlighed, han var en hjælpsom Natur og meget trofast af Sind. Havde man blot én Gang vist ham en Venlighed, f. Eks. ved at skrive en forstående Anmeldelse af en af hans Bøger, glemte han det ikke, og kunde han gøre Gengæld, var det ham en Glæde. Han var en stærkt nationalsindet Mand, og i sit Forfatterskab søgte han at henlede Opmærksomheden på vore nationale Værdier.

Henrik Ussing døde i Sorø 3. Maj 1946, 69 År gammel¹¹).

NOTER:

- 1) Se Hans Ellekilde: Foreningen Danmarks Folkeminder igennem 25 Aar (1933), 30, 34—38.
- 2) Henrik Ussing var Medlem af Stednavneudvalget fra dets Oprettelse i 1910. Jfr. Gunnar Knudsen: Stednavneudvalget gennem 25 Aar (1935).
- 3) Om Ussings Bøger fra Barndomsegnen ved Fredericia, se nærmere min Bog: Sydøstjyllands Historikere (1950), 67—70.
- 4) Om dette Værk se nærmere i min Bog: Fra Als (1951), 91—96.
- 5) Det gamle Harboøre indeholder Optegnelser af Karen Thuborg (1849—1932). Klittens Folk er udarbejdet på Grundlag af Optegnelser af P. Pedersen, Bjerregaard (1870—1954). Som Supplement hertil tjener P. Pedersen (Bjerregaards) Bog: Klittens Historie (1950). Jfr. Ringkøbing Amts Dagblad 10/10 1946.
- 6) Jfr. Hejmdal 22/6 1928. Politiken 13/4 1929.
- 7) Jfr. N. P. Jensen i Fyns Venstreblad 1/6 1941.
- 8) Jfr. min Bog: Oldermænd og Bystævne (1945), 68—73.
- 9) Jfr. Sorø Årbog 1916 med Ussings Stykke om Kilderne i Store Bøgeskov. Han var iøvrigt Medstifter af Sorø Amts historiske Samfund 1912 og af samme Amts Museum.
- 10) Ussing var i 1924 radikal Kandidat for Sorøkredsen til Folketinget uden at opnå Valg.
- 11) Jfr. Fyns Venstreblad 7/5 1946 (Aug. F. S.). H. Grüner-Nielsen har i Dansk biografisk Haandleksikon (ved Svend Dahl og Poul Engelstoft) III (1926), 637—38, skrevet Ussings Biografi. Ligeså, men mere udførligt, i Biografisk Leksikon XXIV (1943), 575—78, med Henvisninger til Litteratur om Ussing, bl. a. til Fredericia Dagblad 20/7 1937. Skal være 20/7 1939.

Erindringer om dr. Ussing

Af *L. Balslev*.

Forfatteren August F. Schmidts artikel om Henrik Ussing har givet mig lyst til at fortælle nogle småtræk om min afdøde kollega, som jeg, trods aldersforskellen imellem os, tør rose mig af at have stået i venskabsforhold til i det sidste tiår af hans liv.

Da jeg som ung lærer kom til Sorø i 1929, blev jeg straks ved kaffebordet i spisefrikvarteret placeret ved siden af dr. Ussing, og den plads beholdt jeg, så længe han var ved skolen.

Jeg kan ikke sige, at mit første indtryk var absolut sympatisk. Dr. Ussing deltog gerne i enhver debat om skolens forhold eller dagens emner; han manglede aldrig svar, og hvad han sagde var ofte klogt og interessant, men som polemiker var han ikke blot skarp, men efter min ungdommelige mening undertiden tilbøjelig til at tillægge sine modstandere mindre pæne motiver til at være uenige med ham.

I 1935 blev der f. eks. gennemført en undervisningsreform i gymnasiet, som dr. Ussing var meget utilfreds med. I dansk blev sproghistorie erstattet med det mere ubestemte „modersmålskundskab“, og i historie blev det påbudt, at man skulle gennemgå billeder og tekster. Ussing anså vistnok begge dele for noget pjat, og det havde han jo lov til. Derimod var det

ikke så rart med mellemrum at få at vide, at unge lærere, der loyalt gik ind for de nye metoder, måske endda med en vis begejstring, var ærgerrige opportuniste, der ikke havde anden tanke end at takkes deres foresatte.

August F. Schmidt kalder dr. Ussing den flittige lektor i Sorø, og det er så sandt, som det er sagt. Men når man ser den lange og forbavsende liste over hans bøger, så indser man, at fliden ikke altid i første række kunne gælde hans undervisning og forberedelsen til den. En gammel elev har fortalt mig, at dr. Ussing engang i en mellemskoleklasse gav en dansk stil for med den tilføjelse, at hvis de nu gjorde sig rigtig umage, så havde han en stor overraskelse til dem. De ventede i deres naivitet en præmie, men det viste sig, at overraskelsen bestod i, at de skulle få lov til at rette hinandens stile, så var dr. Ussing selv fri.

Vedkommende elevs far fortalte historien til rektor Raaschou-Nielsen, som ikke blev særlig overrasket. Dr. Ussing er et af de flittigste mennesker, jeg kender, sagde han, men stileretning betragter han som hoveriarbejde.

Det skal ikke hermed hævdes, at han var en dårlig lærer. Jeg har en enkelt gang overværet en dansktime hos ham og husker den endnu. Der er ikke tvivl om, at han kunne give modtagelige elever meget. Han kunne vække deres kærlighed både til digtningen og til sproget, som han elskede og skrev så klart og gennemsigtigt. Glem ikke, sagde han engang i et foredrag, at vort sprogs ældste tekst er ristet på guld.

Det var en stor fornøjelse at være på cykletur med dr. Ussing. Man fik ikke blot sproglig vejledning om stednavne og runesten, men denne nærsynede mand, der måtte have en bog helt op til næsen, havde en skarp iagttagelsessevne, når

han færdedes i naturen. Undertiden måtte man tænke på hans egne ord i afhandlingen om Sorøegnen i Historisk Samfunds årbog 1927: Blandt de Kilder, hvoraf vi kan øse Kundskab om vore Forfædres Liv, er selve Landskabet en af de allervigtigste, som det ligger med Byer og Gaarde, omgivne af dyrket Jord ind mellem Skove, Søer og Aaer. Denne kilde forstod han i sandhed selv at udnytte, og hans ledsagere fik besked både om terrænformer, oldtidsveje og bindingsværkshuse.

Naturligvis blev det materielle ikke forsømt på disse ture. Dr. Ussings elever mente, at en god gåsesteg var hans største glæde, og faktisk har jeg oplevet, at en tur til oldtidsagrene i Topshøj skov endte med et besøg på en gård, hvor der bestiltes en mortensgås og honning til vinterforråd samtidigt med, at der indkøbtes en høne, som vi fik med hjem på bagagebæreren. Mere overraskende var det måske, at han på en anden tur viste interesse for at få en ispind, som han dog benævnedes med det formentlig mere folkelige navn „en flødesovs“.

Dr. Ussing var politisk radikal og fremsatte også på dette område sine meninger uden omsvøb, hvilket kunne give anledning til episoder. En af dem har jeg fået fortalt som følger:

Da striden om Flensborg var på sit højeste forud for genforeningen, holdtes i Sorø by et Flensborgmøde, som endte med en demonstrationsmarch. Stemningen var lidt ophidset, og det følte som en provokation, at Sorø Akademi ikke deltog i den almindelige flagning. Et par elever må have følt det samme, for inden demonstranterne nåede skolen, gled flagene til tops på gymnasiet og på hovedbygningen. Der op-

stod en vis forvirring, og en elev, der formodentlig har forsvaret de illegale flaghejsere eller fordømt Flensborgmodstanderne, opnåede at få en øretæve af dr. Ussing, der naturligvis var H. P. Hanssen-mand.

Endnu i trediverne kunne han blive indblandet i hel- eller halvpolitiske affærer. En søn af en konservativ folketingsmand skrev en stil, vistnok om forsvarsspørgsmålet. Dr. Ussing opfattede de velmente patriotiske vendinger som fraser og gjorde rigelig brug af den røde blyant for at give sin mening til kende i uforbeholdne udtryk. Drengen følte sig, måske ikke helt uden grund, ilde behandlet, og stilen kom et middagsblad i hænde. Her blev rettelserne taget under behandling, og nu var det læreren, der fik læst og påskrevet. Rektor Raaschou-Nielsen måtte udtale sig og sagde de kloge ord, at uanset politisk anskuelse, så kunne ingen med grund drage dr. Ussings nationale sindelag i tvivl.

Dr. Ussings tunge bondeskikkelse var til en vis grad en forklædning; han havde i virkeligheden et heftigt, næsten nervøst temperament. Han kunne forløbe sig, men som hans modpol i lærerkollegiet, lektor, senere rektor, Bohn sagde: han var altid den første til at komme og sige: skal vi nu lade den sag være glemt.

Dr. Ussing var en sammensat natur, og hans rodfæstede politiske standpunkt på venstre fløj udelukkede ikke, at han i mange af dagliglivets spørgsmål var i bund og grund konservativ. Han anså familiefølelse, retsindighed og ærbarhed for grunddyder og meldte sig ud af lærernes læsekreds, fordi der var blevet købt en hårdkogt roman, som han ikke kunne billige.

Men mest forbavsede den gamle radikaler sine omgivelser den 9. april 1940. Han fordømte fra første færd kapitulationen, og efter Scavenius erklæring af 8. juli meldte han sig ud af partiet. Med hele sin sjæl levede han med i begivenhederne under besættelsen, og i sine domme var han så ungdommelig som nogen, trods sine hvide hår. Hans elever mærkede, at han følte som de, og var taknemlige, fordi han sin natur tro aldrig gjorde nogen røverkule af sit hjerte, selv om klogskab og forsigtighed kunne tale derfor. Således blev vistnok hans sidste år som lærer nogle af de frugtbareste i forholdet til drengene.

Omkring nytår 1943 blev han alvorligt syg af et hjerteanfald og kom ikke mere til at undervise. Efter nogen tids forløb kom han dog nogenlunde til hægterne igen, og han fik den glæde at opleve befrielsen. Hans meninger var stadigt lige ungdommelige: ved et møde, der må have fundet sted kort før 5. maj, gik han kraftigt ind for Nordens enhed. „Så snart tyskerne er slået, er tiden inde til at virkeliggøre den. Hvorfor hører man altid kun om vanskelighederne? Russerne vil blive rasende, men de har så meget andet at tænke på, så de vil nøjes med at protestere“.

Året efter var han død, men han er ikke glemt. Derom vidner blandt andet August F. Schmidts artikel. Han var et menneske med stærke, undertiden modstridende følelser; han havde en klar forstand og stor viden; man er taknemlig for, at man har kendt ham.

Svenskerne i Sorø amt 1658-60

Af Erling Petersen.

Tiaaret 1650—60 var i mange henseender en ond tid for Danmark. Følgerne af Christian den Fjerdes krigeriske eventyr var langtfra forvundet, og der maatte mange aars fredelig syssel til, inden landet igen kunne komme paa fode. Armoden var stor, og en udbredt haabløshed blev følgen.

Hertil kom, at der faa aar efter Frederik den Tredies kroning indtraf voldsomme epidemier, pestagtige sygdomme, der bortrev en mængde mennesker. Heller ikke sognene i det nuværende Sorø amt gik fri, og især ramtes de to Flakkebjerg herreder haardt. Her kostede pestaarene 1652—57 flere menneskeliv end krigsaarene, der kom bagefter. I et forholdsvis lille sogn som Gunderslev var der i 1652 73 døde, og samme aar kunne præsten i Vallensved, hr. Jens Foss, afslutte kirkebogens dødeliste med at notere: „56 liig“. 1656 skrev han: „116 liig, af Kiuse bye alleene 70 liig“, og saa var antallet endda, efter hvad en senere tilføjelse oplyser, noget højere, nemlig 121 døde, men saa havde pesten ogsaa bortrevet alle folkene paa 6 gaarde i Vallensved og 2 i Kyse. I 1657 ebbede sygdommen noget ud; da var der „kun“ 44 døde i Vallensved sogn. Til gengæld rasede pesten saa meget værre i Marvede-Hyllinge sogne, der dette aar tilsammen havde 274 døde, hvilket tal formentlig svarer til omkring en

trediedel af de to sognes samlede folkemængde. — I Egeslev-magle sogn døde 56 mennesker i 1652, men i 1657 rasede pesten med øget styrke i dette sogn, og sognets præst, magister Johan Motzfeld, kunne ved nytåarstid 1658 gøre antallet af begravelser op saaledes: „Summa paa dette aars afdøde 106 personer. Gud unde dem udi jorden en sødelig huile och paa dommens dag en ærefuld opstandelse“! — I den øvrige del af amtet var dødeligheden ikke helt saa stor; højest naaede Fjenneslev med 71 og Venslev med 61 døde, mens et lille sogn som Lundforlund samtidig kun havde 3 døde. Det viste sig da ogsaa, at med aaret 1657 havde pestsygdommene raset ud.

Men før det skete, var nye ulykker væltet ind over landet. Krigens uhyggelige spøgelse havde vist sig, manet frem af en hovedløs regering, der kastede Danmark ud i en haabløs fejde mod den krigsvante svenske konge, Karl Gustav, som naturligvis ikke lod en god lejlighed gaa fra sig til at høste ny hæder paa ærens mark. — Det tør siges, at han fik billigt køb! Intet var forberedt fra dansk side, og først da krigen var erklæret, tog man fat paa forberedelserne med skansegravning langs kysterne, oprettelse af strandvagter og kørsel af proviant og den nødvendige ammunition, noget, som alt-sammen blev paalagt bønderne, der bestemt ikke var meget for at efterkomme disse paabud, der for dem kun betød mere arbejde og nye byrder. Det ses af en kongelig ordre, udstedt 3. dec. 1657, at det især var bønderne i Gisselfeld birk og i Ringsted og Flakkebjerg herreder, der viste sig stridige og baade vægrede sig ved at gøre strandvagt og udføre skansegravning. Bøndernes vægring synes imidlertid ikke at være

urimelig, eftersom de jo ikke havde villet krigen og næppe heller helt havde forvundet pestens rasen.

Det var dog ikke bare bønderne, der var vrangvillige, stridige og lidet duelige. Som krigen førtes fra dansk side, viste det sig tydeligt, at udueligheden var stor overalt. Alle vegne fægtede danskerne med hælene, og Karl Gustav, der var rykket ind i Sønderjylland i august 1667, kunne, takket være den elendige danske krigsførelse, besætte Sjælland i februar 1658.

Mens hærens hovedstyrke drog mod København, spredtes resten i dagene fra den 11. til den 17. februar over den øvrige del af øen, der laa ubeskyttet og uforsvaret hen som et værgeløst bytte for besættelsesmagten, der uhindret af internationale aftaler kunne udsætte bønder og borgere for hvad som helst af nød og overlast. Der fandtes i hine tider ingen aftaler landene imellem. Uden at frygte straf og gengældelse kunne svenskerne røve og plyndre, som de fandt for godt.

Det var dog nok i første omgang værst for de egne, der blev passeret af den svenske hovedhær, haardest gik det ud over den sydlige og østlige del af Sjælland, hvorimod den vestlige og sydvestlige del, det nuværende Sorø amt, maa formodes at være sluppet slideligere, for saa vidt som det i førstningen overvejende var smaa strejfpartier af det hurtige svenske rytteri og mindre besættelsesstyrker, der kom paa gæsteri. De kunne ganske vist være slemme nok, hvad præsten i Vemmelev-Hemmeshøj, hr. Anders Madsen, til fulde fik at mærke. En dag kom der til hans præstegaard en trop svenske ryttere, der fo'r frem paa det grusomste. En af rytterne skød paa hr. Anders og traf ham i ryggen med en kugle, der kilede sig fast ved rygbenet, saa lægerne ikke

kunne fjerne den. Han led store smerter, da han førtes til læge, og imens huserede svenskerne i præstegaarden og lagde den helt øde, saa præsten, da freden i Roskilde var sluttet, kun kunne vende hjem til tomme huse og gabende armød.

Tilbagetrækningen af de svenske tropper efter fredsslutningen blev et langsommeligt foretagende. I Ringsted, hvor man i 3 dage i vinteren 1658 havde nydt den store „ære“ at huse Karl Gustav, havde man i flere maaneder indkvartering af det upplandske regiment og en eskadron finner, der som de sidste drog ud af landet. En del tropper blev trukket vestpaa til indskibning i Korsør, og paa vejen dertil indkvarteredes i Slagelse, bl. a. den svenske generalstab med folk og heste, oberst Fersens brigade til fods, ialt 500 mand og 200 heste, et regiment polakker, markgreven af Baden med folk og heste samt general Wrangel og hans folk, som til trods for at de opholdt sig i Korsør, dog beholdt deres kvarterer i Slagelse. Denne indkvartering, der varede fra 7. marts til 24. april, kom til at koste Slagelse by den nette sum af 7680 rdl. (se aarb. 1953), saa man trak uden tvivl vejret lettet, da den sidste svenske soldat gik ombord i Korsør.

Men glæden og lettelsen blev af begrænset varighed. I august 1658 brød Karl Gustav den fred, han nys havde underskrevet, landsatte sin hær i Korsør og drog mod København, og det blev denne gang borgerne i Korsør, Slagelse, Sorø og Ringsted samt bønderne ved alfarvejen over Sjælland, der som de første kom til at bære krigens og besættelsens byrder. Og som den første krig var endt, saaledes begyndte den anden: med mord og plyndringer, med skæn-

den og brænden, ja, fjenden var næppe naaet i land, før han fo'r frem med de groveste midler. I en gammel beretning om landgangen i Korsør hedder det saaledes: „Der kongen af Sverige med sin krigsmagt og skibsflaade ankom her for Korsør den 7. august 1658 formiddag, klokken var 10 slet, satte armeen her i land og stod her paa tredie og fjerde dag fornemmelig med infanteri; da tog og plyndrede de hemmelig og aabenbare, hvad de havde fornødent til felthytter og andet; endog de under et skin forbød det, saa indbrød de nat og dag og tog mange borgeres formue.“

Efterladende en mindre styrke i Korsør drog hovedstyrken saa videre mod København, mens mindre styrker, de saakaldte strejfpartier, til stadighed jog omkring i landet, dels af hensyn til udskrivningerne og dels med det formaal at hindre eventuelle forsøg paa modstand mod besættelsesmagten. I reglen laa de dog i kvarter i købstæderne og drog derfra paa fouragerings- eller plyndringstogter i oplandet. Det blev følgelig købstædernes indvaanere, der til stadighed maatte bære besættelsens byrder. Aldrig saa snart var en fjendtlig styrke rykket ind i en by, før borgerne, for at undgå afbrænding af deres huse, maatte udrede en brandskat, der for Slagelses vedkommende beløb sig til 2000 rdl., mens Skelskør maatte betale 1000 og Ringsted 1200 rdl. Hertil kom de maanedlige kontributioner, der i Skelskør beløb sig til 600 rdl. og i Ringsted til 400 rdl., mens der til Slagelse stilledes krav om en maanedlig kontribution paa 800 rdl. ud over de 16000 rdl., som byen i besættelsens første aar havde maattet udrede foruden de ydelser, man havde erlagt i naturalier. Nogen samlet opgørelse over Slagelses udgifter under den svenske besættelse findes vel ikke, men da byen

foruden at have en fast indkvartering ogsaa ofte maatte huse og underholde tropper paa gennemmarch, har det ganske givet ikke drejet sig om smaa penge. En saa lille by som Skelshør led ogsaa meget under den svenske besættelse. Den var, i forhold til sin størrelse stærkt belagt med indkvartering, idet obersterne Heiders og Banhows kavalleriregimenter laa her, og deres „rytterheste opaad al sæden paa marken, saa at de betog borgerne umagen at høste og at give tiende til kirken“. Det berettes, at „det haver kostet denne ringe menighed fra den 8. august 1658 og til den 1. maj 1660 at regne med indkvartering og skat i penge over 27499 rdl.“. I Ringsted, hvor ogsaa 2 regimenter til hest var indkvarteret, nemlig generalerne Bornemanns og Bannérs, der „havde delt byen og borgerskabet imellem dem og laa hos borgerne“, blev udgifterne til besættelsen anslaaet til 26503 $\frac{3}{4}$ rdl. foruden en del leverancer i naturalier, mens man i Korsør, der ligesom Slagelse var ramt særlig haardt, naaede op paa 81025 rdl. 1 mk. i penge, naturalier m. v. — For Sorø findes der ingen samlet opgørelse over udgifterne under krigen. Det var i det væsentlige akademiet, der kom til at bære byrderne.

Omend alle disse udskrivninger til fjendens underhold tyngede befolkningen haardt, saa var de dog intet at regne mod de udskrivninger af mandskab, som svenskerne foranstaltede for at faa udført en del befæstningsarbejder forskellige steder i landet. Korsørs borgere, der maatte slide haardt i det med deres egen bys befæstning, var vel heldigere end de fleste, Slagelse by maatte underholde og huse 60 mand, som skulle arbejde i Korsør, mens Ringsted i 14 maaneder maatte stille fra 16 til 22 mand til Køges befæstning og der-

foruden stille 2 tømmermænd, som skulle tages fra byen og have „rytter- og tømmermands mundering og lade sig bruge til stormen for København, der at lade sig opofre“. En del af disse tvangsudskrevne blev ført temmelig langt bort fra deres hjemegn. Da præsten i Aagerup-Kirkerup, Thomas Ranch, i efteraaret 1659 begravede en pige, som var død i hans sogn, oplyste han, at hun hørte hjemme i Slagelse, men havde været ved Kronborg at grave skanser. Formentlig var hun paa vej hjem, da døden indhentede hende. Ogsaa ægtkørsel og troppetransporter maatte bønderne finde sig i at udføre for svenskerne. I 1659 blev „Cidse Klochers systers søn, Lars Andersen, fød i Kongsted, som tjente Hans Jensen i Lundforlund, siug, der hand aag soldaterne til Vordingborg, och døde i sit 14. aar“. Han blev begravet trinitatis søndag.

Det værste var dog, at svenskerne ogsaa udskrev danske bønderkarle til at gøre tjeneste i den svenske hær. Allerede under den første krig, dagen efter at de var gaaet i land ved Vordingborg, blev der givet ordre til at udskrive sjællandske bønderkarle til svensk krigstjeneste. Udskrivningerne blev indstillet den 14. marts, men genoptaget efter landgangen i Korsør. Først tog fjenden det sjællandske sognerytterregiment og derefter omtrent 2 regimenter fodfolk, ialt 1600 sjællandske bønderkarle, hvoraf de 137 var fra Antvorskov len. Oprettelsen af det ene regiment fandt sted i Slagelse under ledelse af oberst Schönleben, der senere blev byens kommandant. Mange af de udskrevne deserterede imidlertid — hvad man ikke kan fortænke dem i — saaledes var det engang lykkedes for den svenske oberst Weissenstein at faa samlet en del folk i Skelskør, men da der paa én nat undveg

84 karle, opgav han at udskibe resten, der i stedet blev sendt paa fæstningsarbejde i Korsør. Det gik ikke stort bedre med 525 karle fra Holbæk og Sorø amter; de var ved ankomsten til Korsør skrumpet ind til 239 mand. — De karle, der blev udskibet, førtes til de svenske garnisoner i Livland og Ingermanland, og kun et faatal vendte hjem fra udlændigheden. I 1668 døde i Sørbymagle en møllersvend, som var ført ud af landet af svenskerne. Det var dog lykkedes ham at undvige og komme til Stralsund, hvor han var nogle aar og fik lært møllerhaandværket. Siden havde han haft held til at komme tilbage til sit fædreland.

Mens der, som nævnt, i flere af købstæderne var indkvarteret ret omfattende kontingenter rytteri, saa indskrænkede besættelsen paa landet sig til, at der af hensyn til udskrivningerne hist og her var indkvarteret nogle kvartermestre, der i reglen havde mindre rytterafdelinger til deres raadighed, samt til de enlige beskyttelsesvagter, de saakaldte sauvegarder, der enten boede i landsbyerne eller paa herregaardene. Systemet med sauvegarderne fungerede paa den maade, at en af de højere officerer — mod en klækkelig betaling — udstedte et beskyttelsesbrev, sauvegardebrev, for den købstad, herregaard eller landsby, der anmodede om beskyttelse, og samtidig afgav en eller flere soldater til at holde sauvegardebrevet i hævd. Disse sauvegarder var som regel menige soldater eller, naar det kom højest, korporaler. Det var særdeles eftertragtet at faa en sauvegarde tildelt, omend fordelene derved ofte var mere end tvivlsom, og aldrig saa snart var svensken kommet til Sjælland, før ridefogeder,

præster og skoleherrer m. fl. styrtede af sted for at opnaa den eftertragtede beskyttelse. Allerede den 10. februar, den dag Karl Gustav gik i land ved Vordingborg, udstedte han et sauvegardebrev for Herlufsholm skole og gods — „gifwet udi woris hofwit quartier Wordingborg den 10. februari 1658“ — hvori de svenske soldater fik befaling til at afholde sig fra at plyndre og brandskatte skolen og dens gods, men i stedet yde positiv beskyttelse. Allerede dagen efter udstedelsen af dette sauvegardebrev indfandt der sig paa Herlufsholm en svensk korporal, som skulle haandhæve dets bestemmelser. Han var dog kun en udgift for skolen, der i tiden fra 11. februar til 19. april 1658 maatte betale ham 51 rdl. samt levere havre til hans hest. Da krigen atter brød ud, erhvervede rektoren paa Herlufsholm, magister Gregers Michelsen, et nyt sauvegardebrev af den svenske feltmarskal Karl Gustav Wrangel. Det hjalp dog kun lidet, idet skolen slet ikke undgik brandskatning, men flere gange maatte punge ud med store ydelser i saa vel penge som naturalier.

Ogsaa Sorø akademi sikrede sig i tide et sauvegardebrev, som kun kostede 20 rdl. Til gengæld blev sauvegården saa meget dyrere. Karl Gustav havde nemlig tilforordnet major Anders Løscher som sauvegarde i Sorø, og han fik foræret 300 rdl. for tiden 9. august til 23. oktober 1658, hvortil kom, at han og andre svenske officerer i samme tidsrum fik udleveret 10 tdr. 5 skp. havre og 28 tdr. byg. Major Løscher fik desuden 6 lispund jern til hestebeslag og laante ydermere en hest „Sehestedt“, som han uden videre tog med sig, da han forlod Sorø.

I tiden fra Løschers afrejse til aarets udgang var der i Sorø 3 forskellige sauvegarder, som fik henholdsvis 50, 160 og 16

rdl. for deres umage, men fra 1. januar til 23. maj 1659 maatte skolen og akademiet selv holde en sauvegarde bestaaende af en korporal og 2 ryttere, som tilsammen fik 23 rdl. samt 6 rdl. 2 mk. som vederlag for tilbagegivelsen af nogle heste, som havde været borte. Forøvrigt kneb det undertiden sauvegarderne i Sorø at forliges. Ved en bestemt lejlighed drak de sig fra vid og sans, og da deres officer, Jung Curt, prøvede at tale dem til fornuft, anfaldt de ham med hug og stik, saa byens borgere maatte gribe ind for at redde hans liv (se aarb. 1923). Det ser iøvrigt ud til, at sauvegarderne i højere grad end andre af fjendens folk kom i forbindelse med befolkningen i det besatte land. De var jo trods alt en slags beskyttere, og flere steder synes de at være faldet godt til mellem de folk, de skulle beskytte. Der findes flere eksempler paa, at bonderne bad dem være faddere for deres børn, saaledes stod sauvegarden i Jystrup fadder ikke mindre end 3 gange i 1659. — Undertiden var sauvegarderne dog ogsaa part i sagen paa mindre flatterende vis. Det var bl. a. tilfældet med „salvaguardi udi Olstrup“ Knud Skiotte, der 1660 i Venslev kirke blev udlagt som fader til Johanne Sturesdatters søn Niels. Ogsaa Johan Hansen, „en suensch rytter, som var salueguarder udi Alsted“, og Christopher Steensen, „en suendsk salvaguard, som da laa i Aunstrup“ (Valsøllille sogn), maatte finde sig i at blive hængt ud for deres synd imod det sjette bud; i Vigersted sogn blev Ferdinand, sauvegarde i Aagerup, i 1660 af Kirsten Olufsdatter i Ortved udlagt som fader til hendes søn Hans, og den 13. marts 1661, altsaa først efter krigen, udlagde Peder Thordsens pige i Ortved, Sidsel Jacobsdatter, ved sin søn Jacobs

daab „en person ved navn Abzat Polack, som var salvaguard til Jens Møllers i Ortved“.

Naturligvis opstod der ogsaa gnidninger, og mere end én sauvegarde satte livet til i krigsaarene. Om baggrunden for det, der skete en vinternat 1659 i Hylstrup (Alsted sogn), kan man kun gisne, men sognepræsten, hr. Niels Knopf, har sikkert tænkt sit, da han faa dage senere indførte følgende i kirkebogen: „25. februar begravet udi taarnet i Alsted kirke Peder Jonssen Svenske, som var salvaguarder udi Hylstrup til Jesper Druds och der samme steds af ham blev dræbt och ihjelslagen om natten imellem den 15. och 16. februar“. Ogsaa i Gimlinge blev en svensk rytter, der laa som sauvegarde i præstegaarden, dræbt, da han den 21. februar 1658 — alt-saa i den første krigs tid — var undervejs til Slagelse.

I overleverede beretninger fra den svenske besættelse af landet indtager de voldshandlinger, som fjendens soldater forøvede, en særlig fremtrædende plads. Der er ingen tvivl om, at der foruden de regulære udskrivninger, som i forvejen var tyngende for borgere og bønder, ogsaa forekom tilfælde af plyndringer og vold, som oftest foretaget af tilfældigt omstrefjendtlige soldater, der ikke undsaa sig for at gribe til grusomheder, når de fandt det fornødent for at naa, hvad de havde til hensigt.

Værst gik det jo nok ud over dem, der havde det uheld, at de boede ved alfarvej over Sjælland. Det maatte den ovenfor nævnte præst i Vemmelev-Hemmeshøj, hr. Anders Madsen, sande, thi foruden den mén og skade, fjenden havde tilføjet ham under den første krig, maatte han nu,

eftersom han boede klods op ad den vigtigste marchrute, svenskerne havde, opleve at blive udplyndret for anden gang og derpaa jaget ud af gaarden, saa „jeg haver mistet helbreden og formues middel, at jeg ved godtfolks hjælp i fejdetiden er opholdt sørgelig“. Først da krigen var til ende, kunne han vende tilbage til sin næsten ødelagte og nedbrudte præstegaard, som han end ikke havde midler til at opbygge. Han fik dog til det formaal bevilget 200 rdl. af sine kirkers midler.

Om præsten i Magleby ved Skelskør, hr. Laurits Eriksen Hirnklov, fortælles, at han ogsaa led meget under svenskerne plyndringer. Først fraranede de ham en stor part af hans formue og tvang ham dernæst til at love dem endnu en stor sum penge; det blev han saa melankolsk over, at han en dag sprang i vandet fra Skelskør bro i den hensigt at tage sig selv af dage. Han blev dog fisket op i tide, og skønt han egentlig ved sit selvmordsforsøg havde forbrudt sit embede, fik han paa universitetets anbefaling lov til at beholde det — under henvisning til hans „rygte for gudfrygtighed og stor skikkelighed i liv og levned“ og til hans „melankoliske temperament, hvilket denne tids beskaffenhed og hans formues berøvelse samt frygt for værre synes at have ikke ringe forøget“.

En tredie af egnens præster, Iver Hansen Munk i Boeslunde, tog ifølge overleveringen svenskernes plyndringer mere gemytligt. Han sagde intet til, at fjendens officerer, naar de spiste ved hans bord, stak hans sølvtøj til sig, men gjorde ligesaa, da han engang var gæst hos en højstaaende svensk officer. Paa værtens forundrede spørgsmaal svarede hr. Iver, at han mente, det var god skik i Sverige, eftersom de svenske

officerer, der spiste ved hans bord, plejede at bære sig saadan ad. Sagnet fortæller, at hr. Iver derefter fik sit sølvtøj tilbage.

I Sorø, der jo havde sauvegardebrev, røvede nogle svenskere i september 1658 2 par pistoler, en sadel og 2 degener fra byens postrider, men her viste sauvegarden sig at svare til sit navn. Han vendte sine tjenere og 2 stalddrenge efter tyvene, og de „opnaaede dem udi Bringstrup og fik det fra dem igen“. Da derimod hesten „Sorte Rosenkrands“ den 18. maj 1659 tillige med flere af hofmesterens heste blev bortplyndret fra Præstehaven, fik man dem ikke igen, og de 4 heste, der i november samme aar blev stjålet fra Sorø klostres ladegaard, saa man heller ikke mere til. Fra samme gaard bortrøvede fjenden desuden alt, hvad forpagtersken ejede og havde af smør og ost.

I Korsør blev borgerne paa det nærmeste plyndret til skindet. Saaledes angav Hans Jørgensen, at der fra ham var „fraplyndret og borttaget i skibsparter og deres indhavende varer, item korn, salt og stenkul, heste og hopper, øksen, køer, faar, svin, boskab og husgeraad“ for ialt 2227 rdl., og byens borgmester Caspar Brandt, blev „frataget, ruineret og ødelagt i sølv, penge, kobber, tin, jern, træværk, sengeklæder, linned og ulden, heste, hopper, faar, kvæg, vogne og andet husgeraad“ for den nette sum af 1179½ rdl.

Fra Agersø og Omø berettes — ifølge Garboes bog om disse øer — at hollænderne under admiral Obdam, paa vej for at undsætte København(?), havde anløbet øerne og ved den lejlighed forsynet sig med levnedsmidler. De fik paa Agersø 50 køer, 140 faar og lam og 120 svin og lovede som vederlag at skaffe øboerne kongelig gunst eller at betale dem derfor, „huilcket hand icke gjorde“; senere kom de danske

orlogsskibe og fouragerede, og de fik 30 store høveder af de bedste, 120 lam samt brød, gryn og smør. De 2 flaader laa ialt 6 uger ved Agersø, og da svenskerne fik nys derom, maatte Agersøs indvaanere „giffue dem contributz for alle de 6 ugers tiid ungefehr, danske og hollandske flaaden laae der“. Rent galt blev det, da et dansk kaperskib fra Langeland dernæst kom til Agersø og laa der en 14 dages tid, vel-sagtens ogsaa for at fouragere. Nu sendte svenskerne 4 orlogsskibe fra Korsør til øerne, satte folk i land og foranstaltede en større plyndring. De tog kobber, tin, kakkelovne og det korn, bønderne havde paa lofterne. Paa Egholm fo'r de særlig haardt frem mod bonden, som de af en eller anden grund ville have fat i. De svenske havde forøvrigt befaling til at brænde øens gaarde og huse af, men den velhavende og indflydelsesrige borgmester i Korsør, Caspar Brandt, der jo som nævnt selv led meget under besættelsen, havde bedt om naade for øboerne hos grev Thott, der havde givet ordren, som saa blev ændret derhen, at svenskerne ikke maatte sætte ild paa, med mindre de mødte modstand derovre.

Haand i haand med plyndringerne gik naturligvis ogsaa andre former for vold. I kirkebøgerne nævnes saaledes en del piger, der har svenske fædre til deres børn, men som gør gældende, at de har været udsat for vold. Da Jens Skræders datter i Jystrup Allehelgens dag 1659 fik sin datter Maren døbt, udlagde hun til barnefader „en suensch rytter ved nafn Store Joachim, som tog hende med vold i marchen“, og i marts 1660, da Karen Kulbrænders i Valsøllille blev publice absolveret for sin synd mod det sjette bud, aflagde hun en lignende tilstaaelse. Derimod kunne Gyde Pedersdatter, da hendes søn Peder palmesøndag 1660 blev døbt,

kun fortælle, at hun var blevet voldtaget paa marken, men hun kendte ikke gerningsmanden. Sidsel Ibsdatter, der 1658 stod skrifte i Sneslev kirke, kunne dog oplyse, at voldsmanden var en svensk rytter, hvis navn hun ikke vidste, og Anne Bødgers i Snekkerup, Vigersted sogn, gav en lignende forklaring til bedste. Det var ikke alle præster, der tog disse oplysninger for gode varer. I hvert fald lod hans velærværdighed, hr. Mads Lemvig i Lundforlund-Gerlev, tydeligt sin tvivl skinne igennem, da han absolverede Birthe Olesdatter fra Gerlev, der udlagde en „ubekient tysker til barnefader, som hun sagde, der tog hende med vold paa marchen mellem Seerdrup och Gierløff“.

Det er indlysende, at der under en fjendtlig besættelse af saa lang varighed som den svenske i aarene 1658—60 givetvis maatte opstaa visse former for fredeligt samarbejde med fjenden. Det var man fra højeste sted klar over, og der blev da ogsaa efter krigen under retsopgøret taget hensyn til, hvor langt de kompromitterede var gaaet, om de havde gjort sig skyldige i gement landsforræderi.

Blandt forholdsvis uskyldige — og tilladelige — former for samarbejde maa først nævnes en vis selskabelig omgang mellem de indkvarterede svenskere og deres værter. At noget saadant virkelig fandt sted, fremgaar deraf, at svenske soldater undertiden optraadte som faddere ved danske børns daab. Mest forstaaeligt var det vel, naar præsten i Sørby-magle-Kirkerup, hr. Mads Jensen Prom, i 1658 havde en svensk feltpræst som fadder, og undskyldeligt var det vel ogsaa, om en og anden forkuet bonde saa sig tvunget til at

lade sine indkvarterede „gæster“ indskrive som faddere, naar han fik sit barn døbt. Det var uden tvivl noget saadant, der skete, da bonden Simon i Sørbymagle den 17. april 1659 holdt barnedaab. Da blev nemlig som fadder indskrevet en bøhmisk rytter ved navn Johan Franckfurt og hans kvinde Anna-Lisbeth, der begge var indkvarteret hos Simon. Formentlig har sidstnævnte insisteret paa at være fadder, for sognepræsten gjorde i kirkebogen følgende tilføjelse ved hendes navn: „Streng, ødsel og tyrannisk i sit kvarter. Natione Bohemæ. Religione Rome catholicæ. Maatte saa efter nærværende tids tilstand tilstedes, tiltog sig selv den ære, var ej heller nogen nødvendig eller høj aarsag, hende det at formene“. — At rytterkvinden var katolik turde dog have været aarsag nok til at afvise hende som fadder, men præsten har formodentlig været lige saa frygtagtig som kvartervæerten Simon og ikke turdet afvise hende. Sandsynligvis har hun og hendes mand været i stand til hvad som helst.

Det skete ogsaa af og til, at danskere var faddere til svenske børn. Da en svensk rytter ved navn Niels Sørensen, som laa indkvarteret i Frankerup, den 22. januar 1660 fik sin datter Maria døbt i Egeslevmagle kirke, kunne præsten i kirkebogen oplyse, at „foruden andre aff deris eget folch (som forøvrigt ikke nævnes ved navn) var faddere: Niels Olufsen, Jens Hansen, Bodil Hanses, ligeledes Niels Olufsens quinde“. Samme præst havde forøvrigt faa uger i forvejen — 2. juledag 1659 — været kaldt til Gerdrup for at forrette daab; nævnte dag „hafde Anne Michelsdaater, nu værendis paa Gierdrup hos obrist Lodvigs tienner Hans Møller, samme steds residerende fuldmægtige, et uægte pigebarn til daaben, Maren kaldet. Anna Oluf Hansens i Tystofte bar det. Fad-

dere: Herman Salvaguarde, Oluf Hansen udi Tystofte, Niels Ladefoged *ibid.* her paa gaarden, samt Niels Jensen Ridefogeds quinde. Bleff christnet paa Gierdrup og udlagt til barnefader obrist Weissenstein“.

Naar denne daabsnotits her anføres i sin fulde sammenhæng, saa er det af den simple grund, at den giver oplysning om 2 forhold, — dels, at svenske og danske faddere undertiden optraadte samtidig, og dels, at barnet, hvis daab de bevidnede, var frugten af en svensk-dansk forbindelse. — Og hermed er vi ved et problem, der sikkert i krigsaarene var mere ømtaaleligt end nok saa mange svenske fadderskaber, thi som altid, naar et land besættes af en fremmed magt, forekom der ogsaa i disse aar en del tilfælde, hvor danske kvinder ikke veg tilbage for at indlade sig i et intimere forhold til de fjendtlige soldater. Der kan have været flere aarsager hertil, men den væsentligste var nok den svækkelse af moralen, som uundgaeligt fulgte i krigens spor.

Antallet af kvinder, der indlod sig med svenskere, synes dog at være ret begrænset. I Egeslevmagle sogn nævnes foruden oberst Weissensteins veninde under hele krigen kun 2, der udlagde svenske soldater som barnefædre, i Magleby var der ligeledes 3, i Venslev 2, hvoraf den ene udlagde en rytter, der laa i kvarter hos Peder Knudsen i Haarslev, i Marvede-Hyllinge var der én og ligesaa i Vallensved, hvor synderinden blev absolveret af hr. Mogens i Fodby. Fra Gunderslev sogn kendes ogsaa kun én; hun hed Karen Anderses og boede i Holløse. Hendes mand Anders Nielsen var død i foraaet 1659, og ved et skriftemaal den 29. januar 1660 udlagde hun som barnefader til sin søn Anders, der var blevet døbt

den foregaaende søndag, en „capitein Forbes“, formentlig en englænder i svensk tjeneste.

I Gyrstinge, Heininge, Taarnborg, Øde Førslev, Sneslev og Sørbymagle sogne blev der under hele krigen kun udlagt én svensker, i Gerlev 2, i Vigersted 4 og i Jystrup-Valsøllille 6, men i Alsted sogn var der alene i aaret 1660 5 kvinder ud af 7, der ved skriftemaalet udlagde svenske fædre til deres børn.

For købstædernes vedkommende laa de tilsvarende tal højere, men det hang snarere sammen med den større folkemængde end med en løsere moral. I Ringsted udlagdes under hele krigen ialt 11 svenskere. Fra Korsør, Skelskør og Sorø er kirkebøgerne gaaet tabt, og i Slagelse er de kun bevaret for St. Peders sogn og Antvorskov slot. I denne del af Slagelse var der i 1658 24 ægtefødte børn og kun 4 uægte, mens de tilsvarende tal for 1659 var 18 ægte og 12 uægte, hvoraf de 8 havde svenske fædre; i 1660 var der 24 ægte og 12 uægte, men heraf stod svenske soldater kun for 4.

Det hændte dog undertiden ogsaa, at danske piger giftede sig med svenske soldater paa lovformelig vis. Allerede under den første korte besættelse af Sjælland — eller rettere sagt i tiden mellem fredsslutningen i Roskilde og den endelige tilbagetrækning af de svenske styrker — blev pigen Maren Nielsdatter i Spjellerup viet til en korporal Hans Ludwigs, der ses at være kommet til sognet igen efter landgangen i Korsør i august 1658. I hvert fald opholdt han sig i Marvede sogn i 1660, thi den 21. marts dette aar fik han døbt en søn, Hans Christopher, som blev holdt over daaben af Maren Morten Degns i Hyllinge. Fadderne derimod var svenske, nemlig „en leutenant, laae i Hyllested, en cornet i Gimlinge

oc en quartermester til hr. Jenses (præsten) i Wallentzued“.

Det kan ikke siges med sikkerhed, om folk i almindelighed reagerede stærkt mod de piger, der indlod sig med svenskerne, men sandsynligvis var de ikke særlig højt estimeret — i hvert fald omtalte præsten i Marvede-Hyllinge i 1660 en af dem som „en svensk hore“. Dog maa det formodes, at samtiden i det store og hele har været mildere i bedømmelsen af de kvinder, der gav sig følelser og drifter i vold, end i dommen over de landsmænd, der for vindings skyld gik fjendens ærinde. Den slags folk fandtes jo desværre ogsaa; det foreligger der adskillige vidnesbyrd om.

Den 12. december 1658 nævnes i Egeslevmagle „en judekarl ved navn Jens, som var med svensken forgangen vinter her i landet og laa indkvarteret her udi byen“. En anden jyde, Joen Svendsen, der var barnefødt i Vestjylland, var avanceret til kaptajn i den svenske hær og laa i kvarter i Slagelse, hvor han døde kort efter nytaar 1659. Han var da 56 aar gammel og blev begravet i St. Peders kirke den 14. januar — „i det nørre capel“. Han synes dog at være død en naturlig død. Det var imidlertid ikke tilfældet med Christen Lauridsen, der var barnefødt i Thy, hvor han havde været gaardmand. Han havde givet sig i svensk tjeneste og var fændrik under oberst Bechers regiment, der laa i Slagelse, men blev i januar 1660 „ihjelslagen ved Peder Hansens dør af Anders Bager“. Ved begravelsen prædikede sognepræsten ved St. Mikkels kirke, magister Peder Willadsen, over ham efter grev Thotts befaling. Det passede aabenbart ikke sognepræsten ved St. Peders kirke, magister Casper Hammer-

müller, der under begravelsesnotitsen tilføjede følgende ord af Cicero: „Inter arma silent leges“ (under krig tier lovene).

Det var dog ikke kun jyder, der gik i fjendens sold. I den lille landsby Hyllerup i St. Peders landsogn var der en gift mand ved navn Niels Christensen, som havde „giffuet sig til de suendsche och var rytter“, og en af de værste landssvi-gere, som huserede i Sydvestsjælland, var en underofficer fra Næstved, Hans Iversen, som, da han gik i svensk tjeneste, blev forfremmet til at „agtes lige med en ritmester“. Han havde faaet til opgave at bistaa en svensk oberst ved arbejdet med at udskrive sjællandske bønderkarle til svenske soldater, og det er indlysende, at han hverken i befolkningen eller blandt sognerytterne, som først maatte holde for, nød synderlig agtelse og respekt. Han blev tværtimod ualmindelig forhadet, mens han i august og september 1658 fo'r rundt i Korsør og Antvorskov len for at samle sognerytterne, et hverv, han røgtede med nidkærhed, men uden større held.

Engang han var ude i fjendens ærinde, kom han ind til en gaardmandskone i Haldager og forlangte en vogn for at køre til Antvorskov. Konen var temmelig kort for hovedet og sagde: „Vi har nu andet at tage vare end svensken!“ — Det var nemlig i høstens tid. „I skal nu ogsaa tage vare paa mig“, svarede Hans Ritmester, „vi er nu alle svenske“. Derpaa meddelte han, at han var ude for at samle sognerytterne, som førstkommende fredag skulle stille i fuld mundering i den svenske lejr foran København. Konen holdt sig dog stiv og nægtede vedblivende at give ham befordring, medmindre han kunne vise hende en skriftlig ordre derfor. Saa trak Hans Ritmester et par dokumenter frem, som var udstedt i den svenske lejr og underskrevet af Karl Gustav og regiment-

chefen, og det fik konen til at falde til føje. Mens de stod der og parlementerede, havde der i stuen siddet 3 karle, som Hans Ritmester kendte, og om hvem han vidste, at de hørte til sognerytterne. Følgelig befalede han dem til at følge med til lejren, men idet han gik ud af stuen, raabte de, at det ville de ikke, og tilføjede, at fanden skulle følge ham, og han skulle faa skam paa sin krop, fordi han tjente svensken. Saa bad Hans Ritmester den ene karl, om han maatte laane hans rytterkjortel, men karlen sagde, at han havde ingen at laane ham, og de andre stemmede i med. Konen forbarmede sig saa over ham og laante ham sin mands brune kjole, som hun aldrig fik igen. — Hans Ritmesters virke som svensker-nes haandlanger blev dog af forholdsvis kort varighed. Der var flere, som havde et godt øje til ham, og natten til den 24. oktober 1658 blev han dræbt i sit hjem i Næstved. Kort forinden var han under en køretur til Sorø blevet passet op og truet paa livet, men slap med skrækken. Gerningsmændene blev aldrig fundet, men uden tvivl var det snaphaner, der paa denne vis havde skilt sig af med en farlig modstander.

Blandt de mere fremtrædende overløbere var der ogsaa en kornet, Johan Wiedemann, om hvem det fortælles, at han ligesom Hans Ritmester havde udfoldet store anstrengelser for at udlevere de danske ryttere til svenskerne. Han blev til løn for sit forræderi gjort til svensk oberstløjtnant og deltog i stormen paa København, hvor han blev haardt saaret. Siden blev han kommandant i Korsør, og den post beholdt han til fredsslutningen i 1660. I lighed med saa mange andre svenske officerer havde han nyttet tiden og lejligheden godt og vidst at samle sig en formue i penge og sølvtøj, og da

freden var en kendsgerning, hyrede han sammen med den svenske ryttergeneral, grev Clas Thotts kvartermester, Werner, og en lybsk købmand, Heinrich Reich, en skipper i Skelskør ved navn Niels Mortensen, som skulle fragte deres „ejendele“ til Lybæk. Skibet naaede imidlertid aldrig frem, og allerede inden det afsejlede, havde Wiedemann faaet nys om, at der var noget galt; han mobiliserede i en hast den styrke, han havde hos sig paa Korsør slot, og beordrede byens borgere til at stille heste for at slæbe kanonerne fra slottet til Skelskør. Men da Wiedemann i spidsen for sine ryttere naaede frem, var skuden borte, og han saa aldrig sit gods mere. Han blev helt ude af sig selv, arresterede skipperens kone og holdt hende fangen paa Korsør slot, fordi han først og fremmest havde mistanke til hendes mand, og „gjorde en stor tumult i Skelskør blandt borgerskabet“. Samtidig benyttede han lejligheden og satte sig i besiddelse af et par Skelskør-borgeres gods, men fik herved kun ringe kompensation for den skade, han havde lidt. Kort tid efter forlod han landet med sine svenske venner.

Mens den overvejende del af befolkningen synes at have baaret de svenske plyndringer og overgreb med en vis taalmodighed og — naar det blev dem for strengt — højest søgte skov og skjul, saa var der dog ogsaa mange, der ikke uden videre ville finde sig i de vilkaar, den svenske besættelse skabte, og i stedet gik aktivt til modstand mod fremmedvældet.

Ofte var denne modstand inspireret af den øjeblikkelige situation, men til andre tider laa der nøje planlægninger og

grundige overvejelser bag, saa at fjenden blev ramt paa de mest saarbare steder. De mest omfattende aktioner blev dog foretaget i Nordsjælland og Præstø amt og skal derfor ikke omtales her. Der foreligger fra Sorø amt kun spredte efterretninger, men dog tilstrækkeligt til, at man kan konstatere tilstedeværelsen af modstandsgrupper inden for omraadet. Det synes som oftest at have været de flygtede sogneryttere, der for at undgaa svensk krigstjeneste søgte sammen i større eller mindre snaphanebander, som fra deres skjulesteder brød frem og overfaldt svenskerne og i det hele taget voldte dem afbræk og skade, naar de kunne slippe af sted med det. Naturligvis fandt svenskerne sig ikke roligt i den slags, men svarede ved at føre en ubarmhjertig kamp mod disse vovehalse, der formastede sig til at føre krig mod den uovervindelige svenske hær. Blandt disse modige mænd kan nævnes en bonde fra Sørbymagle ved navn Peder Jensen, der havde sluttet sig sammen med 8 andre og slaaet sig ned i Kastrup Storskov som snaphaner. Svenskerne fik imidlertid kundskab om, hvor de skjulte sig, og overfaldt dem ved juletid 1659. Det lykkedes nogle af dem at flygte, men flere, deriblandt Peder Jensen, blev dræbt. Hans lig blev holdt skjult i jorden, indtil krigen var forbi, og først i juni 1660, da svenskerne var paa vej ud af landet, blev han ført hjem og nedsat paa kirkegaarden i Sørbymagle.

Fra Gisselfeld, der naturligvis ogsaa var belagt med svenske tropper, fortælles, at gaarden den 21. december 1659 blev overrumplet af danske ryttere, der bemægtigede sig en del heste, som tilhørte den svenske feltmarskal Stenbock, og at dette overfald fremkaldte en blodig svensk gengældelse. Om modstandskampens risiko har præsten i Ringsted, magi-

ster Hans Pouch, sikkert vidst en hel del at fortælle, da han den 4. maj 1659 kastede jord paa „en mand, optagen for en snaphane, døde i raadhuskælderen“, men hans indførsel derom i kirkebogen er ord nok til at udmale enkeltheder i det drama, der var udspillet, før snaphanen døde.

Det ser forøvrigt ud til, at snaphanekampene begyndte ret hurtigt, efter at Karl Gustav var landet i Korsør. Allerede i november 1658 begravede præsten i Ringsted en svensk rytter ved navn Christopher, som var „skytt af snaphaner, udført hos Mads Gerres“, mens det ikke kan ses, om den „polacker, der blef stucket her paa clostret“ og begravet i september 1658, var offer for en dansk eller svensk drabsmand. Det hændte jo nemlig ogsaa, at fjenderne kom i haa-rene paa hinanden — saaledes begravedes den 29. november 1659 i Ringsted oberstløjtnant Glitz' dreng (tjener), og præsten kunne notere, at den arme mand var „ihjelslagen aff hans polske kocks quinde“. Derimod var det sikkert snaphaner, der havde været paa spil, da den svenske rytter Hans Seedland ved nytåarstid 1659 blev skudt i Ringsted. Han blev ført til Øde Førslev og jordfæstet paa kirkegaarden der, fordi hans kompagni var indkvarteret i dette sogn.

Der er dog nok ingen tvivl om, at en del af de drab, der blev forøvet paa svenskerne, slet ikke havde med modstandskampen at gøre. Det maa sikkert ses som et udslag af hævnfølelse, naar bonden Jacob Adrian i sommeren 1660 — efter at der var sluttet fred — dræbte rigsadmiral Wrangels kvartermester og forvalter over Sæbygaards len, den tyskfødte Hans Müller, der den 11. juli blev begravet fra St. Peders kirke i Slagelse, og noget lignende var sikkert tilfældet, da den føromtalte bonde i Hylstrup ved nattetid dræbte sauve-

garden, som var indkvarteret i hans gaard. Da gerningen blev øvet midt under krigen, maatte bonden rimeligvis flygte fra hus og hjem for at undgaa svenskernes hævn. Og det var der flere, der maatte. — I Rejnstrup under Gunderslevholm gods boede ved krigsudbruddet en mand, som hed Anders Bødker. Han stammede egentlig fra Sønder Skovhuse i Øster Egesborg Sogn ved Præstø, men havde givet vornedpligten en god dag og var draget hjemmefra. Han havde saa fæstet et gadehus i Rejnstrup og sad nogenlunde godt ved det, da svenskerne faldt ind i landet. Da de paa deres strejftog kom til den ellers afsides bondeby, tog de for sig af bøndernes gods og ejendele, som de fandt for godt. Fra Anders Bødker tog de 4 svin, som han havde faaet fedet, mens de gik paa oldengang i Gunderslev skove. Ja, saa voldsomt fo'r svenskerne frem, at den arme mand „ved nattetide“ maatte rømme fra sit hus med de faa ejendele og endnu færre skillinger, han kunne redde fra fjendens haand, og søge hjem til sin fader i Sønder Skovhuse. Her kunne han imidlertid heller ikke være, hvorfor han sluttede sig til Svend Poulsen og fulgte ham paa hans togter imod svensken.

Hos provsten Ebbe Jensen Brun i Gimlinge var der under den først kortvarige svenske besættelse af Sjælland en kapellan, som hed Peder Lauridsen Skaaning. Han blev af svenskerne beskyldt for snaphaneri og drab paa en svensk rytter, der hed Daniel og laa som sauvegarde i Gimlinge præstegaard. Søndag eftermiddag den 21. februar 1658 maatte kapellanen til hest følge med sauvegarden, der skulle til Slagelse. Paa vejen tog de ind til bondefogeden Jens Nielsen i Vollerup, hvor folkene fik ordre til at hente havre til rytterens hest. Mens nu hesten satte foderet til livs, blev rytteren

og hr. Peder bænket i Jens Niensens stue, hvor de drak en kande øl eller to. Som de sad og vædede halsen, kom Mads Frandsen fra Vollerupgaard ind til dem, og da rytteren forlangte en vejviser til Slagelse, sagde Mads Frandsen, at der skulle han hen, saa de kunne følges ad, hvis han da kunne laane en hest af bondefogeden. Det kunne han godt, men da Mads Frandsen havde siddet lidt, var det, som om han betænkte sig, og han erklærede saa, at han hellere ville gå. De begav sig da paa vej alle 3, præsten og rytteren til hest og Mads Frandsen til fods, men da de nærmede sig skoven, som laa tæt ved, krævede sauvegarden, at hr. Peder skulle opkræve de penge, som endnu resterede af den kontribution, som svenskerne havde udskrevet hos beboerne i Gimlinge sogn. Det sagde præsten ja til, han turde vel næppe andet, derpaa vendte han sin hest og red hjem til Gimlinge. Mads Frandsen og sauvegarden saa' man imidlertid ikke mere til, de var og blev borte, men 3 dage efter blev der ved en kilde tæt ved Vollerup mose fundet et helt afklædt lig, som formodedes at være den svenske rytter. Det kunne dog ikke afgøres med bestemthed, da rovfugle havde hakket øjnene ud paa den døde.

Svenskerne kastede nu deres mistanke paa hr. Peder, som blev arresteret. De troede, at han og Mads Frandsen stod i ledtog med hinanden, og ved et forhør, optaget paa Antvorskov birketing den 10. august 1658, kom birkefogeden, Jørgen Andersen i Skovsø, til det resultat, at mistanken var berettiget, og dømte, at den bortrømte Mads Frandsen burde miste sin fred, fordi han havde dræbt sagesløs mand, og at hr. Peder som medvider ogsaa burde miste sin fred. Hvorvidt denne dom var paavirket af, at svenskerne igen havde magt

ten i landet, faar staa hen. Dommen kom nemlig ikke til at staa ved magt, idet svenskerne ret hurtigt lod sagen falde og indskrænkede sig til at plage den arme præst med det for øje at presse penge af ham. Under alt dette var hr. Peder suspenderet fra sit embede og geraadede derfor i stor nød. Først da krigen var forbi, kunne han faa sagen genoptaget. I september 1660 sendte han et bønskrift til kongen, og allerede den 3. oktober fik biskop Hans Svane kongebrev om, at hr. Peder Lauridsen Skaaning atter maatte betjene sit kapellani, — og det bør maaske tilføjes, at han ved provstens død 1666 blev sognepræst i Gimlinge. Formentlig havde han intet haft at gøre med sauvegardens død.

Et andet drab, hvorover der hviler nogen mystik, blev umiddelbart før fredsslutningen begaaet i Høed skov i Valsø-lille sogn. Den dræbte var en lollandsk præstesøn fra Kettinge ved navn Anders Bredal. Han havde kæmpet tappert, baade under stormen paa København og under Nakskovs belejring og var paa rejse fra København til Fyn, da han Kristi Himmelfarts dag 1660 mødte sin skæbne. Han blev efter krigen begravet paa Valsøllille kirkegaard, og det hedder herom i kirkebogen: „1660, den 30. augusti, blev sl. Anders Pedersen Bredall, hans døde ben, som da fandtes i Møwes mose i Høed skov, optagen og var myrdet af de svenske. Povel Steensen i Osted, Rasmus Andriisen i Højberg, Christen Jensen i Oldhuset og Henning Rasmussen i Valsøllille var overværendes at tage ham op af mosen, som han laa og var myrdet“. — Nogle maaneder senere — i december 1660 — blev hans lig paa hans søskendes foranledning taget op og ført til Lolland, hvor han jordfæstedes hos faderen. Samtidig fik de udvirket, at der udgik kongeligt brev til lensmænd,

borgmestre, byfogeder m. fl., at de skulle være Anders Bredals søskende behjælpelige „udi alle maader at lade paagribe, fængsle og fængsligen anholde det sl. menneskes banemænd, ihvor de her i riget kunne betrædes“. Det var dog nok alt-sammen forgæves, for da dette brev blev udstedt, var Anders Bredals banemænd sikkert over alle bjerge, for saa vidt kirkebogens oplysning, at han var „myrdt aff de suendsche“, stemte overens med virkeligheden.

Ogsaa efter at der var sluttet fred, blev der forøvet volds-handlinger. Saaledes trængte et svensk strejfsparti natten til den 19. juni ind paa Fodbygaard til forpagteren Poul Christensen, der blev „med it uløkelig skud omkommed“. Han sank om og sagde: „Herre Jesus annamme min aand“. Der-paa døde han.

Den 27. maj 1660 blev der sluttet fred mellem Danmark og Sverige, og de svenske tropper blev lidt efter lidt trukket ud af landet. Trods sorgen over tabet af Skaane er der ingen tvivl om, at fredsbudskabet hos borgere og bønder blev modtaget med baade glæde og lettelse, men havde krigens virkelighed været bitter, saa blev fredens virkelighed næppe bedre, thi krigen og besættelsen havde ødelagt saa meget, at der skulle mange aars arbejde til for at opbygge, hvad der var revet ned. Haardest ramt var landets vigtigste erhverv, landbruget. I Ringsted len var der endnu 25 aar efter krigens ophør mange gaarde, der laa øde, og mange jorder, der laa udyrkede hen, og i Antvorskov len saa det mange steder lige saa sørgeligt ud. I alle landsbyer grinede armoden og ødelæggelsen frem, og særlig galt var det i Slagelses umid-

delbare nærhed. Saaledes havde i St. Peders landsogn Landsgrav 4 ødegaarde, Holmstrup 4 og Hyllerup 2, og af disse 10 gaarde blev jorden kun dyrket ved de 2. I St. Mikkels landsogn var der i Skovsø 2 og i Valbyvester (St. Valby) 8 øde gaarde samt 2 bønder, der var meget forarmede; ogsaa vandmøllen laa ganske øde og afbrudt. Rent galt var det i Brorup, hvor 5 gaarde laa øde og deres jorder udyrkede; kun i den 6. gaard blev jorden dyrket trods bondens store armod. Forøvrigt var ogsaa den 7. gaard øde, men jorden blev dyrket af Brix Laursen, mølleren i Brorup vandmølle. Af de øde jorder oprettedes 1674 hovedgaarden Brorupgaard.

Antallet af ødegaarde varierede iøvrigt fra sogn til sogn og fra by til by. I Sorterup sogn var Næsby under Skoven værst medtaget med 4 ødegaarde, samme antal havde Vedbynørre i Ottestrup sogn, mens der i Kindertofte sogn kun var nogen forarmelse, ja, Hans Andersen Bek i Grøfte var endda saa forarmet, at han gik og betlede. Det samme gjorde Peder Christensen i Hallelev, skønt han havde en gaard paa 10 tdr. hartkorn, og han havde følge af sin nabo, Hans Nielsen.

I Nordrup by blev af 14 gaarde de 4 øde og forarmede „udi svenskens tid“. I Skaftlev var 3 gaarde øde, og én var afbrændt af svenskerne, et hus paa Laurids Jensens grund laa ogsaa øde og afbrudt, og Niels Jensen gik og tiggede for at skaffe føden til sig og sine. Der var i Nordrup sogn ialt 11 gaarde, der laa øde.

Det stod ogsaa ilde til i Vemmelev sogn. Her var der i Vemmelev by 4 ødegaarde, i Ormslev 6 og i Forlev 3, samt et øde hussted. Derimod slap Hemmeshøj sogn billigere, hvilket ogsaa var tilfældet med Lundforlund, mens Gerlev havde hele 7 ødegaarde. I Serdrup var vandmøllen øde og

afbrudt ligesom Ole Nielsens gaard, hvis jord laa udyrket hen. I Skørpinge-Faarstrup var der ialt 7 ødegaarde, deraf de 5 i Skørpinge by.

I Gimlinge sogn var det især gaadet ud over Vemmeløse. Af byens 20 gaarde laa de 9 øde og afbrudte, og endnu en var omtrent afbrudt, hvorimod gaardene i Vollerup, Bjerup og Gimlingetorp alle var uskadte og i drift.

I Sørbymagle-Kirkerup sogne havde Rosted en og Bøstrup 2 afbrudte gaarde, mens der i Tjustrup sogn var 4 i kirkebyen og 2 i Vindstrup. Ogsaa Hammersmølle var øde og afbrændt.

I Krummerup-Fuglebjerg sogne var Flemstofte mest medtaget; her var af 6 gaarde de 3 øde, og om den daværende Kastrupgaard hedder det, at den „var øde og næsten afbrudt“.

Egeslevmagle by havde 3 ødegaarde og lige saa mange øde jorder, men haardest ramt der i sognet var Lyngby, der havde 6 ødegaarde. Forøvrigt var hele byen blevet afbrændt i 1658 og derefter forladt af beboerne. Nogle vendte vel tilbage, men i løbet af forholdsvis kort til forsvandt landsbyen helt, og af dens 12 gaarde oprettedes 1720 den nuværende Lyngbygaard.

Af samtlige sogne i Antvorskov len synes kun Gunderslev sogn at være sluppet nogenlunde gennem krigens onde aar, idet der i matriklen af 1662 ikke nævnes en eneste ødegaard.

I Korsør len var antallet af ødegaarde noget lavere end i nabolenet, men ogsaa her skiftede det fra sogn til sogn. Der var i Haarslev-Ting Jellinge ialt kun 3 ødegaarde, de 2 i Ting Jellinge og den ene i Sønder Jellinge, men hertil kom, at hvad der fandtes af skov i Haarslev, var saa forhugget, at

det ikke mere var muligt at finde et ærligt stykke tømmer. I Tornemark var der 2 ødegaarde og i Kvislemark én. Valensved by havde 6 øde og delvis afbrudte gaarde, men de stammede fra pestaarene før krigen, og i Kyse, hvor 2 gaarde blev folketomme under pesten, var der efter krigen ingen ødegaarde, mens Saltøby havde 3 og Fodby 4. — Af Menstrups 27 gaarde var de 11 øde, mens der i Spjellerup kun var 2, men hovedparten af dem var sikkert lagt øde i pestens tid.

De landsbyer, der laa i nærheden af Korsør og Skelskør, synes mest medtagne af krigens hærgen. I Taarnborg sogn havde Frølund 3, Tjæreby 5 og Hulby 4 ødegaarde. I Halsøby omtales en gaard som „øde“, afbrudt af de svenske“, men jorden blev dog dyrket — af sognepræsten hr. Hans Hermansen. — Ogsaa Boeslunde havde lidt meget; kun Torpe og Tranderup var uden ødegaarde, mens der i de øvrige 6 byer var ialt 15 øde og afbrudte gaarde.

I Tjæreby sogn var der ialt 17 ødegaarde, og heraf laa de 8 i Lundby, mens nabosognet Magleby kun havde 2 ødegaarde i det hele. Længere mod øst var der færre ødegaarde. Sønder Bjærge og Bøgelunde var helt fri, Ørslev, Stubberup og Sibberup ligesaa, mens der paa Glænø var 6 ødegaarde. I Venslev, Rude, Sterrede, Olstrup og Syllinge var alle gaarde i drift, og i det hele taget synes Trolholm og Snedinge godser at være sluppet nogenlunde gennem den onde tid. Antallet af ødegaarde var i hvert fald særlig lavt inden for deres omraade.

Det var dog ikke bare bøndernes gaarde, der blev berørt af krigen. Ogsaa herregaardene led stor skade, oftest fordi de indkvarterede soldater var temmelig haardhændede og

hensynsløse. Saltø, der jo var Corfitz Ulfeldts ejendom, blev trods ejerens nære forbindelse med svenskerne, flere gange belempret med en talstærk svensk indkvartering. Allerede i november 1658 udfærdigede svenskerne et brev om underhold fra Saltø til det Bannérske regiment, der i omtrent 5 uger holdt strandvagt ved Karrebæksminde, men havde standkvarter i Aaderup ved Næstved, og den 31. december ankom oberst Fröhling med sit regiment til Saltø, og obersten selv, en major, en ritmester og en feltpræst med tjenere og vagtmandskab, 35 personer ialt, tog ophold paa gaarden. Senere kom en oberst Planting med stab, og denne indkvartering varede til 29. september 1659. Umiddelbart derefter fik Saltø indkvartering af tyske tropper; det var fyrsten af Hessen-Darmstadt med sit regiment, og han og hans stab, 80—90 personer, slog sig ned paa Saltø og blev der, til den 7. juli 1660, halvanden maaned efter fredsslutningen, trak sig ud af landet. Det fremgaar af slottets regnskaber, at baade tyskere og svenskere fjernede adskilligt fra gaarden og ødelagde ikke saa lidt; efter krigen maatte der opsættes en ny svale i borggaarden og en ny trappe til gemakkerne i hovedbygningen. — Fra Gisselfeld fortælles, at da svenskerne drog bort fra slottet, fandtes der næsten ikke ét helt vindue i hovedbygningen, og gulve, lofter og døre var saa ramponerede, at „gemakkerne overalt ganske øde og aabne befandtes“; et taarnur var ødelagt, fiskerierne, der var anlagt ved Gisselfeld, var i den ynkeligste forfatning, og i skovene var størsteparten af vildtet nedskudt, hvortil kom, at skovene var stærkt forhuggede.

I byerne var ødelæggelserne ogsaa meget store. Der fandtes saaledes i Slagelse 115 øde, nedbrudte eller afbrændte

gaarde og boliger, og der var 226 husarme folk, som ikke havde det, de kunne hælde deres hoved til. I Skelskør var af 184 ejendomme 14 gaarde og 56 boliger dels ruinerede og dels øde, mens 8 boliger var afbrændte, og i Ringsted var af 120 borgerhjem kun de 50 i stand til at klare sig, resten var henvist til at opretholde livet ved betlen(!) eller andre tilfældigt fortjente skillinger. I Korsør blev 9 af de største og bedste gaarde helt eller delvist nedbrudt og materialerne anvendt ved byens befæstning, og hertil kom, at en del mindre gaarde og huse ligeledes var nedbrudte eller ødelagte.

Det siger sig selv, at som forholdene tegnede sig, maatte jammerklagerne og veraabene indtage en fremtrædende plads i de indberetninger, som efter krigen indsendtes til regeringen. Alt blev malet sort i sort, og undertiden synes ophavsmændene til disse indberetninger bevidst at have brugt de mørke farver, selvfølgelig i den hensigt at opnaa mildnelser og lettelser i skatter og afgifter, indtil en delvis eller fuldstændig genopbygning havde fundet sted. Om man opnaaede det, man tilsigtede, er vel tvivlsomt, thi kronen var selv i bundløs gæld og maatte for at redde sig nogenlunde ud af den sælge løs af krongodset. Derved fandt der, ogsaa inden for det nuværende Sorø amts omraade, en del ejerskifter sted, som ændrede godstilhørsforholdet for ikke saa faa bønders vedkommende, bl. a. kan det nævnes, at hele det gamle Kyse gods, der før krigen var lagt hen til underhold for professorerne ved Sorø Akademi, efterhaanden overdroges til kronens kreditorer eller solgtes til stedlige godsejere. Ogsaa paa anden vis fandt der ændringer sted, idet den gamle administrative inddeling i len blev ophævet og erstattet af en opdeling i amter, hvorved de gamle len Ringsted

kloster, Sorø kloster, Antvorskov slot, Korsør slot og Saltø slot omdannedes til Ringsted amt, omfattende Ringsted herred, Sorø amt, der bestod af Alsted herred, Antvorskov amt, der omfattede en del af Slagelse herred samt dele af de 2 Flakkebjerg herreder, Korsør amt, der bestod af de resterende sogne i Slagelse og Vester Flakkebjerg herreder og nogle sogne i Øster Flakkebjerg herred, samt det lille Saltø amt, der omfattede nogle faa sogne i sidstnævnte herred og og Skelby sogn i Tybjerg herred, og som allerede 1670 blev lagt sammen med Korsør amt.

Disse foranstaltninger maa betragtes som led i den skelsættende omordning af administrationen og statsstyret, som var en naturlig følge af omvæltningen i 1660 og en nødvendig forudsætning for, at landet igen kunne komme paa fode efter en krig, der havde raset saa længe og selv i den mest afsides krog af landet sat sig saa dybe spor, at der skulle mange aars slid til for at faa bygget op, hvad der var revet ned.

K I L D E R :

Sorø amts aarbøger 1913, 1938, 1943 og 1953. — Præstø amts aarbog 1912. — Fra arkiv og museum I. — Kirkehist. saml. 2. V. og 7. II. — Arnskov: Bogen om Slagelse. 1931. — F. L. la Cours bøger om Korsør (1925), Skelskør (1932) og Sorø (1938). — Bernholm: Antvorskov. 1942. — Rasmussen: Gisselfeld 1868. — Severin Kjær: Svend Poulsen og snaphanerne. 1892. — Rs. Nielsen: Næstved købstads historie IV. 1932. — Historisk Tidsskr. 11. I. — Traps Sorø amt. V. udg. 1954. — Askgaard og Olsen: En kamp for livet. 1958. — Danske herregaarde ved 1920.

Kirkebøger for Vallensved, Marvede-Hyllinge, Gunderslev, Sørby-magle, Hyllested, Venslev, Egeslevmagle, Taarnborg, Heininge, Lundforlund-Gerlev, Vigerslev-Kværkeby, Jystrup-Valsøllille, Førsløv-Sneslev, Gyrstinge-Flinterup, Alsted-Fjenneslev, Ringsted og Slagelse St. Peders sogn (Landsarkivet). Matriklen af 1662 for Korsør og Antvorskov len (Rigsarkivet).

Trojeborg ved Skjoldenæsholm

Af *A. Strange Nielsen*

Rundt omkring i vort land ligger en række lokaliteter, som bærer det bemærkelsesværdige navn Trojeborg. Tanken falder straks på oldtidsbyen Troja, som Odysseus efter årelang belejring indtog ved hjælp af den trojanske hest.

Mange ting tyder på, at de danske stednavne Trojeborg¹) er blevet til under påvirkning af sagnet om oldtidens Troja. Selve Troja-sagnet blev tidligt kendt i Norden og er gengivet i Snorres Edda, hvoraf størstedelen er forfattet før 1230. Navnet har især bredt sig gennem folkeviserne, og der kendes Trojeborge i Skandinavien, England („troytown“) og Island. Trojeborgene er nogle ejendommelige sneglegange, som det er svært at give en forklaring på. Sandsynligvis stammer de fra forhistorisk tid, og det er uvist om de altid har båret navnet Trojeborg. På Gotland findes 4 sådanne anlæg, alle med stenlagte labyrintgange. I England findes der græstørvslabyrinter. På flere helleristninger findes der tegninger af denne slags labyrinter. I franske og italienske katedraler findes stenmosaik i kirkegulvene visende labyrinter, og her var det skik og brug, at de bodfærdige krøb på knæ i stedet for at gøre en pilgrimsrejse til Jerusalem.

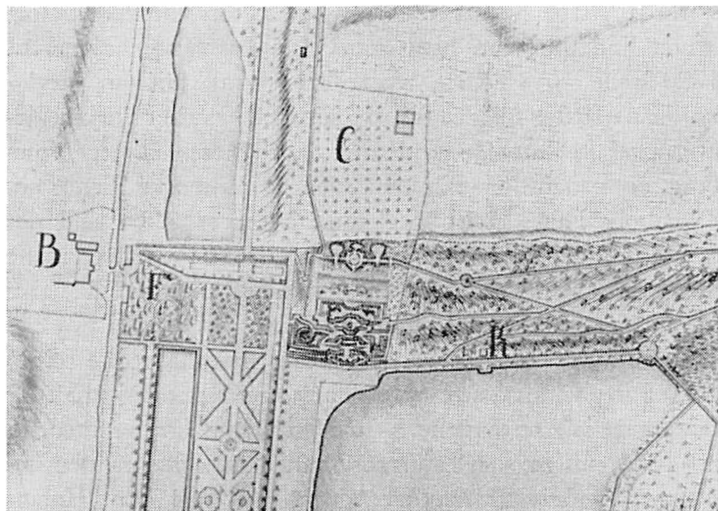
Et afsnit af Poul Nørlunds bog om Trelleborg²) hedder „Om Trøjborge“ og er skrevet af stednavneforskeren, afdøde cand. mag. Gunner Knudsen, der var vort historiske sam-

funds virksomme og trofaste bestyrelsesmedlem. I dette afsnit opregner han 32 lokaliteter i Danmark, som bærer navnet Trojeborg. Ikke et eneste af disse findes i Sorø amt — bortset fra, altså, at navnet enkelte gange har været anvendt som navn på Trelleborg. Måske kunne man have ventet, at navnet havde fundet tilknytning til Borgbjerg banke³) i Boeslunde, hvor de sjældne guldkar blev fundet, og hvor der i ældre tid var to „omløbende terrasser“.

Endnu en Trojeborg i Sorø amt er dukket op, nemlig Trojeborg ved Skjoldenæsholm. Nord for herregården ligger lokaliteten Trojeborg huse, som er navnet på 2—3 funktionærboliger under godset. Navnet er altså levende den dag i dag, men var knyttet til stedet før husenes tid. Det findes nemlig i markbogen⁴) for Valsøllille sogn 1683, hvor en af agrene i Teilgårds vang benævnes Troyeborg Ås. Denne jord havde hørt under Lindebjerggården, som blev nedlagt, da Skjoldenæsholm hovedgård blev oprettet i midten af 1660-erne. I markbogen nævnes også Trojeborg Park, en lille sø, som nu har skiftet navn og hedder Svanedammen.

I den franske havestil, der fik sin forbilledlige udformning i haven ved Versailles-slottet, gjorde man meget ud af labyrintgange, især sådanne gange, der var afgrænsede af lave stedsegrønne hække. Labyrinterne blev her lavet, dels som sneglegange, dels som ligeløbende gange. I 1767 blev Skjoldenæsholms hovedbygning stærkt ombygget, hvorved den fik sit nuværende udseende. Det var daværende enkegrevinde *Anna Joachimina Danneskiold-Laurvig*, som lod disse kostbare forandringer foretage. Til en ny hovedbygning hørte også en ny have. Hvornår denne blev anlagt, véd man ikke bestemt; men på Skjoldenæsholm hænger en „Plan over

Skjoldenæsholm Park, opmaalt og tegnet 1783 af Ingier^{*)}. Denne plan viser, at der ved nordsiden af Gårdsøen fandtes et fransk haveanlæg. I vore dage er der ikke meget tilbage af

Generalvejmester Ingiers tegning fra 1783. — Nederst Gårdsøen, ved hvis venstre hjørne det franske haveanlæg med Sneglehoj ses. Øverst Svanedammen, tidligere kaldet Trojeborg Dam.

(Foto 1960: J. B. Larsen).

- *) Det kongelige Bibliotek meddeler: Lars Hansen Ingier, f. i Ulensaker (Norge) 15—2—1760, død på Stubljan 22—6—1828. Han gik på den militære skole i Oslo og blev i 1783 sekondløjtnant i 2. sjællandske regiments rytteri. Han var tjenstgørende i Danmark, indtil han 1787 blev ansat som generalvejmester i Akershus stift i Norge. Til sin død var han i det norske vejvæsens tjeneste, fra 1809 med rang af oberstløjtnant.
Man fristes til at spørge, om ikke Ingier har opholdt sig i egnen som vej-officer, da den nuværende hovedvej 1 netop i disse år blev anlagt.

dette. De fleste af hækkene er borte, men Sneglehøj, som tydeligt ses på planen fra 1783, er stadig bevaret. Sneglehøj er en græsklædt høj, som man kan komme op på toppen af ved at spadsere ad en grusbelagt sneglegang, der snor sig som en spiral rundt på højens sider. På højens top står der et stort smukt lindetræ, som nemt kan være fra sidste halvdel af 1700-årene. Nu ville det være interessant at vide, om Sneglehøj lå på stedet før det franske haveanlægs tid. Thi Sneglehøj ligger jo nedenfor højdedraget, der bærer navnet Trojeborg og neden for dammen, der i markbogen benævnes Trojeborg Park. Hvis Sneglehøj nemlig er ældre end det franske haveanlæg og blot er inddraget deri, så rækker denne mærkelige sneglegang tilbage til en tid og en kult, vi ville give meget for at vide noget mere om.

De stenlagte svenske labyrinter har en gangbredde på 50 cm, og det vil altså sige, at de har været temmelig smalle. I Boeslunde var terrasserne 5—6 alen brede. Her er bredden 80—110 cm, og sneglegangens samlede længde fra den nederste begyndelse til træet på toppen er op mod 55 m. Højens tværmål er ca. 12 m.

Næsten skjult i krattet overfor Sneglehøj står en sandstensfigur, en smilende kvindeskikkelse, af den slags, der hyppigt ses i haveanlæg i fransk stil. Denne figur minder meget om en tilsvarende, der står inderst i labyrinten i det endnu bevarede franske haveanlæg ved herregården Ørbæklunde på Fyn. Pladsen i Skjoldenæsholms park, hvorpå sandstensfiguren står, kaldes Lisehøj, selv om der dog ingen kendelig høj er på dette sted, men blot en skråning fra bakken ovenfor. I favnen bærer kvindeskikkelsen et overflødigshorn, hvis nederste del er gået tabt i tidens løb. Ud af overflødigshornets

munding vælder 9 store frugthoveder og flere mindre. Mon ikke navnet Lisehøj stammer fra Frederikke *Louise* Danne-skiold-Samsøe, født 1699, som arvede Skjoldenæsholm 1704 og ejede gården, til hun i 1720 giftede sig med hertug *Chri-*

Sneglehøj.

(Foto 1960: J. B. Larsen).

stian August af Augustenborg, som solgte den straks efter brylluppet.

Adskillige forskere har spekuleret på, hvad formålet med disse Trojeborge har været; de har søgt at finde forklaringen i gamle skikke og overleveringer. På gamle græske vaser findes aftegnet labyrinter, hvori der foregår kampe. På Gotland fandtes den gamle skik at „rende (eller springe) trojborg“. Det var noget børnene legede — et slags kapløb ad

Grevinden med ni-lingerne.

(Foto 1960: J. B. Larsen).

sneglegangene. I Finland skal der have været anbragt en jomfru i midten, som det gjaldt om at nå ind til. Dette forklares som rester af en frugtbarhedsdyrkelse med en gudinde som en centralfigur.

Om kvindeskikkelsen på Lisehøj går der sagnagtige fortællinger, som måske peger tilbage mod en sådan frugtbarhedsskult. Sandstensfiguren er næppe meget ældre end 1783, men i sig selv så udmærket et frugtbarhedssymbol, at gamle kultminder her har fundet deres ideelle legemliggørelse. Figuren kaldtes tidligere af gamle folk for „Grevinden med 9-lingerne“, om hvem det fortælles⁵): „Skjoldenæsholm arvedes engang af en ung grevinde. Hun vilde ikke gifte sig, før hun var blevet så gammel, at hun ingen børn kunne få, for hun gruede for at få børn. Endelig vovede hun at gifte sig, men det gik ikke efter hendes beregning, for det viste sig, at hun alligevel skulle have småfolk. Da fødselen fandt sted, fødte hun ialt 9 børn, men ingen af dem var fuldbårne og kunne leve. I Skjoldenæsholm park står en sten, en udhugget kvindeskikkelse, og man kan tælle, at hun har 9 små børn i favnen. Det er grevinden med 9-lingerne“.

Denne overlevering kendes i forskellige varianter, og de fortæller alle om en kvinde, som har fået børn, som man kan se, at hun holder på armen. Alligevel er det en sparsom og uigennemskuelig overlevering, som ikke er i stand til at give os klare forestillinger om fjerne tiders kultiske skikke på dette sted. De brede trækroner i Midtsjællands dybe skove skygger for disse begivenheder.

NOTER:

- 1) Om navnet Trojeborg: Se Kr. Hald: Vore Stednavne. Side 193.
- 2) Oplysninger om Trojeborge i andre lande er væsentligst hentede i Poul Nørlund: TRELLEBORG. Afsnittet „Om Trøjborge“, s. 201—10 af Gunnar Knudsen.
- 3) Hans Kjær: Var Boeslunde Banke et Oldtids Helligsted? — Årbog for Historisk Samfund for Sorø amt XVI, s. 5—20.
- 4) Christian V's matrikel 1682—89. I Rigsarkivet.
- 5) Meddelt 30—12—1955 af sadelmager O. Karlsen, Kværkeby, født i Krudthuset i Jystrup 1877.

Arsmødet

Historisk Samfunds årsmøde den 4. september 1960 holdtes i Pedersborg, hvor Nationalmuseet i 1957 lod foretage nogle undersøgelser og udgravninger, og i Sorø. Museumsinspektør, magister Tage E. Christiansen, som ledede de pågældende undersøgelser, havde lovet at komme til stede og fortælle om arbejdet.

Ved pastor Hansons imødekommenhed var det blevet ordnet sådan, at man kunne samles i Pedersborg kirke, som var helt fyldt, da mødet begyndte kl. ca. 14. Pastor Hanson bød velkommen, og formanden gav nogle praktiske oplysninger om dagens program.

Magister Christiansen indledede med at udtrykke sin glæde over at få lejlighed til at oplyse en større kreds om de undersøgelser, som Nationalmuseets folk dog ikke udfører alene for deres egen fornøjelses skyld.

Han fortalte derefter, livfuldt og uhøjtideligt, om Peder Thorstensøn, der residerede i Pedersborg i det 12. årh., og efter hvem stedet har navn. Han var gift med Absalons faster Cæcilie og har antagelig fået besiddelserne nord for Sorø med hende. Man hørte om hans tjeneste om Svend Grates hærfører, hans overgang til Valdemar og hans deltagelse i vendertogene, men også om det sorte eftermæle, han fik i Sorø klostres gavebog, dels fordi han forbød fru Cæcilie at give mere gods til „de fattige munke i Sorø“, dels fordi han

generede munkene, hvis adgangsvej til og fra klosterøen han beherskede fra sin borg.

Derefter fulgte en redegørelse for undersøgelserne i kirken og fundet af den store murblok i borgbankens nordside, der viste sig at være en del af en rundkirke. Da den var bygget helt af granit (der er næsten ingen teglsten fundet på stedet), må den være ældre end Bjernede, som den i mange henseender stemmer overens med. Efter al sandsynlighed har denne rundkirke ligget, hvor murblokken en fundet, neden for skrænten, og måske har der ligget en borg på toppen af banken, eventuelt med direkte adgang til rundkirkens øvre del. Den nuværende kirke i Pedersborg, som tidligere med forbehold var dateret til 13. årh., viste sig ved undersøgelsen at være betydeligt senere (o. 1400?).

Fra kirkebakken gik man til halvkredsvolden, som man fik lov til at studere fra præstegårdens have. Museets undersøgelser har ikke ført til nogen sikker datering, heller ikke kulstof 14-metoden. Voldens hele primitive karakter gør det dog sandsynligt, at det drejer sig om en tilflugtsborg fra oldtiden for egnens befolkning, der yderligere har haft mulighed for, dækket af voldanlægget, at søge sikkerhed på øen mellem søerne.

Fra Pedersborg kørte man til Sorø, hvor formanden ledede en byvandring til de ældste huse med besøg på gårdspladser og i haver. For særligt bogligt interesserede var der samtidigt adgang til at besøge Sorø Akademis Bibliotek, hvor der var arrangeret en lille lokalhistorisk bogudstilling, og hvor fru Blem og fru Balslev viste om.

Til sidst var der spisning af medbragt mad på Hotel Postgaarden og derefter generalforsamling. Skoleinspektør Heltoft

valgtes til dirigent og gav ordet til formanden, der indledte sin beretning med nogle mindeord om afdøde bankdirektør Valdorf-Hansen. Han havde været et virksomt medlem af bestyrelsen og ville blive meget savnet.

Kassereren, lærer Henneke, forelagde regnskabet, som er trykt andetsteds i årbogen. Kontingentforhøjelsen til 7 kr. havde ikke medført en eneste udmeldelse; medlemstallet var steget med 2 til 657, men man kunne nok ønske en noget større tilgang.

Til bestyrelsen nyvalgtes landsretssagfører *Jonsén*, Ringsted, i stedet for afdøde bankdirektør Valdorf-Hansen. Bibliotekar *Jens A. Nielsen*, Haslev, lærer *Henneke*, Slagelse, og musikdirektør *Laur. Hansen*, Ringsted, genvalgtes.

Bankdirektør Valdorf-Hansen

Ved Bankdirektør Valdorf-Hansens pludselige Død i August Maaned mistede Historisk Samfund for Sorø Amt igen et Medlem af Samfundets Bestyrelse. Han var Københavner af Fødsel, men gennem et langt Livs Virke blev han i sjælden Grad knyttet til Ringsted og Midtsjælland. Allerede som 33-aarig ansattes han i 1916 som Direktør i Ringsted Bank sammen med tidligere Borgmester Graversen og blev efter dennes Død en halv Snes Aar senere Bankens Førstemand. Han traadte til i vanskelige Aar for Banken, men det lykkedes at skabe rolige Arbejdsforhold, saaledes at Banken støt og roligt arbejdede sig op til at blive Sjællands største Bank uden for København.

Naar Ringsted Bank inden for Provinsbankerne opnaaede denne førende Stilling, som stadigt er bevaret, skyldes det Valdorf-Hansens Dygtighed som Bankmand og hans Evne til at skabe Samarbejde til alle Sider og komme i et godt Tilidsforhold til de mange Virksomheder, der efterhaanden voksede op i Midtsjælland med Ringsted som Centrum.

I sjælden Grad forstod han sin Bys og Omegns Interesser, og med Flid og Energi virkede han for at tjene disse Interesser. Han blev, hvad Vilhelm Andersen vilde kalde en rigtig Ringsteder, som Byen med Rette vil mindes med Taknemmelighed.

Det gjaldt ikke blot de erhvervsmæssige Forholds Udvikling, men ogsaa, naar Opgaver af kulturel Betydning laa for. Hans musikalske Interesser kom Byens Musikliv til Gode, men først og fremmest ofrede han Tid og Arbejde for, at St. Bendt Kirke — det stolte Minde fra Valdemarernes Tid — kunde bevares for Eftertiden saa smukt og værdigt som muligt. Den store Sag i sin Tid om Kirkens Frilæggelse havde i ham en ivrig Forkæmper, og det Hverv, der var tilfaldet ham som Formand for afdøde Købmand Langes store Legat til Kirkens Udsmykning og Forskønnelse laa ham paa Sinde som en Hjertesag.

Det var naturligt, at Bestyrelsen for Historisk Samfund, da der for mange Aar siden skulde vælges en Repræsentant i Bestyrelsen for Ringstedegnen, indstillede ham til Valg paa Generalforsamlingen. Og dette Valg har man haft al mulig Grund til at glæde sig over.

Han var en god Mand til at virke for Tilgang af nye Medlemmer, og i en Periode, hvor Historisk Samfunds Økonomi var svag, forstod han blandt Amtets Pengeinstitutter at virke for Tegning af Bidrag til de stadigt stigende Udgifter, som navnlig Trykningen af Samfundets Publikationer krævede.

Hans venlige, muntre og vidtfavnende Væsen skabte ham mange Venner paa Aarsmøder og Generalforsamlinger. Jeg ved, at han der vil blive savnet og mindet med Tak.

V. Topsøe.

A. Strange Nielsen:

MIDTSJÆLLANDS LOKALHISTORISKE ARKIV,
RINGSTED

Årsberetning 1960

I det forløbne år har arkivet mistet en af sine stiftere, bankdirektør *V. H. Valdorf-Hansen*. Han var et virksomt medlem af styrelsen, som nu må savne hans stærke opbyggende indsats. Arkivet gør mindeordene om ham andetsteds i årbogen til sine.

En række sognekommuner, Ringsted købstad, Sorø og Præstø amter samt pengeinstitutterne i Ringsted har bevilget gode tilskud, så arkivets første årsregnskab kan vise en indtægt på 1855 kr. Udgiften er på 1700 kr. For disse penge har man etableret sig, i det omfang pengene har rakt til.

Registreringen af de gamle Ringsted-dagblade er fortsat hele året igennem. Dette har været muligt ved bevillinger fra arbejdsministeriet på ialt 10.000 kr. til beskæftigelse af erhvervshæmmede kontorister, der opøves i registreringsarbejde. I sidste halvår af 1959 virkede *Jacob Jensen*, Kværkeby, der fratrådte i februar 1960, hvorefter *Knud E. Nielsen*, Ringsted, ansattes. Til 1. december tiltrådte yderligere fru *Ruth Jørgensen*, Sorø. Der er foreløbig givet bevilling til, at registreringen kan fortsætte til 30. juni 1961. „SJÆLLANDSPOSTEN“ 1852—1908 er færdigregistreret og RINGSTED FOLKETIDENDE er registreret for årene 1871—1923. Der er nu opbygget store samlinger for Ringsted købstad og de 29 landkommuner, der udgør arkivets område.

I løbet af året har arkivet modtaget finanministeriets godkendelse som berettiget til at modtage gaver med den virk-

ning, at giverne kan fratække disse ved opgørelsen af deres skattepligtige indkomst. Dette er af stor betydning for arkivet, idet adskillige firmaer og virksomheder allerede har ydet en god gave. Flere vil forhåbentlig følge efter.

I arkivlokalet på 1. sal i Ringsted Bibliotek har Ringsted købstad og hvert landsogn i Midtsjælland nu sin egen afdeling. Her gemmes de indkomne sager. Til arkivet er indgået en række værdifulde ting. Således privatarkiverne efter amtsrådsmedlem, sognefoged *Peder Jensen*, Estrup, og efter landboforeningsmand, sognefoged *H. P. Nielsen*, Hildegård, Bringstrup. Den omfattende rationalisering af Midtsjællands mejerier har ført med sig, at arkivet har etableret et særligt mejeri-arkiv, hvor de nedlagte mejeriers protokoller, bøger, lister og breve efterhånden får deres plads. Følgende mejerier har allerede afleveret deres arkiver eller truffet aftale om aflevering: Blødebjerg i Gyrstinge, Bringstrup, Jystrup, Hvalsø, Langholm i Soderup samt Gadstrup. Til arkivet er desuden indkommet en række foreningsprotokoller, billeder, lokalhistorisk litteratur samt talrige andre sager. Arkivet er — avisregistreringen medregnet — nu oppe på ca. 12.000 registerkort.

Arbejdsudvalget, der mødes regelmæssigt den anden mandag i måneden, udfører det løbende indsamlings- og registreringsarbejde. Dette gøres vederlagsfrit — af interesse for sagen. Udvalget består af installatør *Fr. Hansen*, Ringsted. Musikdirektør *Lauritz Hansen*, Ringsted. Landsretssagfører *Carl Jonsén*, Ringsted. Forfatteren, overlærer *Carl C. Lassen*, Ringsted. Overbibliotekar *J. Lebahn*, Ringsted. Lærer *Johs. Lyshjelm*, Veterslev-Høm centralskole. Slagteriarbejder *Harry Pedersen*, Ringsted. Gårdejer *Niels Fr. Rasmus-*

sen, Ryeshus, Sneslev. Gårdejer *H. Christensen*, Slotsgården, Mulstrup. Skoleleder *A. Strange Nielsen*, Toxværd (formand).

Arkivet er medlem af landssammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i Danmark og har haft den glæde i årets løb at have haft besøg af landssammenslutningens formand, provisor *Hans Brandt*, Fåborg, som udtalte anerkendende ord om arkivets virke.

Årsberetningen kan ikke slutte uden en opfordring til alle, der har gamle papirer, dagbøger, foreningsprotokoller, billeder og andet, som det vil være af værdi at få bevaret, at overveje, om det ikke vil være bedst at overlade disse sager til arkivet. Arbejdsudvalgets medlemmer og biblioteket tager med tak imod alle sådanne ting.

Resumé af regnskabet 1959

INDTÆGT	Kr. Ø.
Overført fra 1958	1085 98
Medlemskontingent	3410 15
Salg af ældre årbøger	533 50
Forskellige tilskud	2155 00
Refunderet porto	344 35
Indvundne renter	10 50
	7539 48

UDGIFT:	Kr. Ø.
Årbogen	4740 90
Kontingent til D. h. F.	67 10
Administration	1830 04
Diverse udgifter	598 95
Køb af ældre årbøger	37 00
At overføre til 1960	265 49
	7539 48

Regnskabet revideret d. 18. august 1960.

sign. *Kaj Jensen.*

sign. *Fr. Andersen.*

Historisk Samfund for Sorø Amt har i 1959 modtaget tilskud fra undervisningsministeriet og amtsfonden. Desuden fra følgende pengeinstitutter: Banken for Ringsted og Omegn, Banken for Slagelse og Omegn, Banken for Sorø og Omegn, Handels- og Landbrugsbanken, Slagelse, Haslev Bank, Næstved Diskontobank, Skælskør Låne- og Diskontobank, Sorø Spare- og Lånekasse, Sparekassen for Grevskabet Bregentved og Omegn, Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn, Sparekassen for Høve-Flakkebjerg og Gimlinge Sogne, Sparekassen for Ringsted og Omegn samt Sparekassen for Slagelse og Omegn.

Hjemstavnslære i Sorø Amts Historie

Det forsøg med at afholde aftenhøjskole over emnet Sorø amts historie, der blev gjort i fjor, og som findes omtalt i aarvog 47, side 125, er — som der ogsaa blev udtrykt ønske om — gentaget i tiden 29. september—8. december 1960 og med et meget vellykket resultat.

Historisk Samfund for Sorø Amt stod ogsaa denne gang som medindbyder, og aftenskolen gennemførtes atter med førstelærer A. Strange Nielsen, Toksværd, som den dygtige leder. Med sædvanlig gæstfrihed fra Sorø Akademis side foregik skolen paa Akademiets bibliotek, hvor bibliotekaren, lektor L. Balslev, hver gang var tilstede og foranledigede fremlagt bøger fra biblioteket vedr. de emner, der behandlede. Iøvrigt blev der af lederen hver aften uddelt detaillerede litteraturlister vedr. aftenens emne.

Deltagernes antal var ca. 40, der — stort set — alle fulgte hele kursus'et, der omfattede 10 aftener. Strange Nielsen forstaar i sin maade at „undervise“ paa at gøre stoffet levende og nærværende, der er ingen tvivl om, at deltagerne høstede stort udbytte af aftenerne. Den eneste fejl er jo nok den, at emnet — Sorø amts historie — er saa omfattende, at man synes at man burde have haft endnu mere tid, saa man kunde fordybe sig mere i mange af de emner, der berøres. Men deltagerne var utvivlsomt enige om, at Strange Nielsen forstod at give det væsentlige og at anspore deltagerne til

selv — bl. a. ved hjælp af litteraturlisterne — at dyrke de forskellige emner paa egen haand.

Aftenerne paa Akademiet var iøvrigt suppleret med 3 ekskursioner. Den første fandt sted i forbindelse med emnet „kirker, klostre og købstæder“ og gik til Alsted kirke, hvor sognepræst L. Andersen og lederen fortalte om „kirken“ og navnlig naturligvis om Alsted kirke. Den næste gik til Førslev hovedgaard, hvor kammerherre Wenzel de Neergaard og frue meget gæstfrit modtog deltagerne og viste dem den interessante gamle hovedbygning. Strange Nielsen behandlede dagens emne (herregaarden i amtets historie), herunder naturligvis ogsaa Førslevs historie. Kammerherre Neergaard supplerede disse oplysninger og fortalte tillige lidt om gaardens drift i nutiden. Endelig — i forbindelse med emnet „amtets administration og sognestyre“ — aflagde deltagerne besøg paa amtskontoret og besaa dette, ligesom amtmand, baron V. Wedell-Wedellsborg gæstfrit indbød deltagerne til en sammenkomst i amtmandsboligen. Her fortalte amtmanden og amtets styre i fortid og nutid, og paa Akademiet sluttede Strange Nielsen med yderligere at uddybe emnet, idet han navnlig fortalte om amtmand (1798—1827) Poul Chr. Stemann.

Den 8. december holdtes den sidste kursusaften. Emnet var „den folkelige tradition (sagn, overtro m. v.)“, og stud. mag. Gustav Henningsen fra Dansk Folkemindesamling skaffede sammen med Strange Nielsen deltagerne en interessant og fornøjelig afslutning paa kursusrækken. F. C.

Repræsentanter i sognene

<i>Allindemagle:</i>	Tømremester Peter Nielsen.
<i>Alsted:</i>	Sognepræst L. Andersen.
<i>Benløse:</i>	Tømrer Henry Larsen, Holbækvej 44.
<i>Boeslunde:</i>	Bagermester P. Kolding.
<i>Eggeslevmagle:</i>	Tømremester Emil Andersen.
<i>Fjenneslev:</i>	Lærerinde, frk. Signe Jacobsen, Centralskolen.
<i>Flakkebjerg:</i>	Fhv. førstelærer L. P. Larsen.
<i>Fodby:</i>	Førstelærer Johs. G. Høgsvig, Bistrup.
<i>Freerslev:</i>	Bibliotekar Jens Nielsen, Haslev.
<i>Faarstrup:</i>	Gdr., sognerådsformand Vald. Sejr Møller.
<i>Gerlev:</i>	Fhv. indenrigsminister Arnth-Jensen.
<i>Gudum:</i>	Gdr. Sigfred Frandsen, »Enggården«.
<i>Haarslev:</i>	Førstelærer Erling Petersen, Sandved.
<i>Haraldsted:</i>	Sognerådsformand, murerm. Anton Christensen.
<i>Haslev:</i>	Bibliotekar Jens Nielsen.
<i>Hejninge:</i>	Forpagter E. Maytz Kierulff, »St. Trælleborg«.
<i>Hemmesbøj:</i>	Sognerådsformand Chr. Rasmussen, Stude.
<i>Holsteinborg:</i>	Redaktør Chr. H. Pedersen, Rude.
<i>Hyllested:</i>	Sognefoged Albert Jensen.
<i>Hyllinge:</i>	Gdr. P. Stensgaard Hansen, »Stensgård«.
<i>Hom:</i>	Lærer Johs. Lyshjelm, Centralskolen.
<i>Hove:</i>	Fhv. førstelærer L. P. Larsen, Flakkebjerg.
<i>Jystrup:</i>	Postekspeditør Olfert Hansen.
<i>Kindertofte:</i>	Sognefoged Anthon Rasmussen, Devitsrød.
<i>Kirke Flinterup:</i>	Sognefoged Hans Frederiksen, Vielsted.
<i>Kirkerup:</i>	Sognefoged Holger Larsen, Rosted.
<i>Korsør:</i>	Stadsskoleinspekt. Holg. Christensen, Helenev. 24.
<i>Lundforlund:</i>	Gdr. Alfred Madsen.
<i>Lyngø:</i>	Gdr. Richard Pedersen, »Bæklundsgård«.

<i>Magleby:</i>	Førstelærer M. A. Ebbesen.
<i>Nordrupøster:</i>	Gdr. Niels Fr. Rasmussen, »Ryeshus«.
<i>Omo:</i>	Sognepræst C. Mygind.
<i>Ottestrup:</i>	Tømremester L. P. Larsen, Næsby v. Skoven.
<i>Pedersborg:</i>	Lærer Olav Nelsen.
<i>Ringsted:</i>	Musikdirektør Lauritz Hansen, Teglovnvej 6. Slagteriarb. Harry Petersen, Valdemarsgade 17. Inspektør P. Kragh, Gigtsanatoriet.
<i>Skælskør:</i>	Forpagter Frimodt Olsen, »Korsagergård«.
<i>Skorpinge:</i>	Overlærer H. P. Hansen, Skælskørvej 109.
<i>Sludstrup:</i>	Boelsmand Aksel Henriksen.
<i>Sneslev:</i>	Gdr. Carl Jensen, »Hanehøjgård«.
<i>Sorterup:</i>	Tømremester L. P. Larsen, Næsby v. Skoven.
<i>Stillinge:</i>	Gdr., sognerådsformand Christen Christensen.
<i>Sdr. Bjerge:</i>	Viceinspektør Carl Nellemann.
<i>Sonderup:</i>	Gdr., amtsrådsmedlem Vald. Christensen.
<i>Sorbymagle:</i>	Sognefoged Holger Larsen, Rosted.
<i>Teestrup:</i>	Gdr. P. N. Pedersen, Skuderløse.
<i>Tystrup:</i>	Førstelærer Svend Poulsen.
<i>Taarnborg:</i>	Fru Johanne Olsen, Svenstrup.
<i>Valsøllille:</i>	Postekspeditør Olfert Hansen, Jystrup.
<i>Vemmelev:</i>	Gdr. Peter Christensen, »Åkandegård«, Forlev.
<i>Veterslev:</i>	Lærer Johs. Lyshjelm, Centralskolen.
<i>Vigersted:</i>	Købmand Ole Fenshøj, Snekkerup.

Nye medlemmer optages i Historisk Samfund ved Henvendelse til repræsentanterne eller bestyrelsen.

Kontingent 7 kr. årligt.

Virk for tilgang af nye medlemmer!

Ældre årgange af årbøgerne kan fås hos kassereren.

LOVE

for

Historisk Samfund for Sorø Amt

- § 1. Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser.
- § 2. Formålet søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog — og om muligt mindre skrifter —, der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og letlæselig form. Årbogen tilsendes medlemmerne.
- § 3. Medlem af samfundet kan enhver blive ved at indmelde sig hos et af bestyrelsens medlemmer. Medlemsbidraget er mindst 5 kr. om året eller mindst 50 kr. een gang for alle.
- § 4. Samfundet ledes af en bestyrelse på mindst 7 og højst 11 medlemmer. De vælges på generalforsamlingen ved almindelig stemmeflerhed for 2 år ad gangen, således at der årlig afgår skiftevis mindst 3 og 4 og højst 5 og 6. Bestyrelsen vælger af sin midte formand, næstformand, sekretær og kasserer.
- § 5. Årbogen udsendes samtidig med opkrævningen af medlemsbidraget i marts hvert år. Dens udgivelse

- varetages af et redaktionsudvalg på 2 eller 3 medlemmer, som bestyrelsen vælger.
- § 6. Regnskabsåret er kalenderåret. Regnskabet revideres af 2 revisorer, der vælges samtidig med bestyrelsen.
- § 7. Generalforsamlingen holdes om muligt i forbindelse med et foredragsmøde. Den sammenkaldes gennem meddelelse i bladene med mindst 8 dages varsel. Afgørelser på generalforsamlingen træffes ved almindelig stemmeflerhed. Ændringer i lovene skal dog for at være gyldige vedtages med mindst $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer. Den ordinære generalforsamling må ikke holdes 2 år i træk på samme sted.
- § 8. Extraordinære generalforsamlinger kan afholdes, når bestyrelsen eller mindst 15 medlemmer ønsker det. I sidste tilfælde skal bestyrelsen indkalde den forlangte generalforsamling senest 3 uger efter begæringens modtagelse.
- § 9. Forslag til behandling på generalforsamlingen må i skriftlig form forelægges for bestyrelsen senest 3 dage før generalforsamlingens afholdelse.
- § 10. Hvis samfundet skulle opløses, skal dets ejendele overgå til et offentligt arkiv eller samling, så vidt muligt inden for amtets grænser.
Denne bestemmelse kan ikke senere forandres.

Ældre årbøger

Følgende årbøger kan købes hos kassereren, overlærer R. Henneke, Kongelyset 104, Slagelse: Bd. 2 — 3 — 7¹ — 7² — 8¹ — 8² — 9 — 10 — 11 — 12 — 13 — 14 — 16 — 17 — 18 — 19 — 20 — 21 — 22 — 23 — 24 — 25 — 26 — 32 — 33 — 34 — 35 — 36 — 37 — 38 — 39 — 40 — 41 — 42 — 43 — 45 — 46 — 47.

Desuden er følgende bøger på lager: Johs. C. Jessen: Slagelse herreds skolehistorie. Samme: Alsted og Ringsted herreds skolehistorie. Endvidere: P. Severinsen: Slagelse Sankt Mikkel's Kirke og Sogn i 600 Aar.

Pris pr. bind: Medlemmer 4 kr., ikke-medlemmer 7 kr.

